

רשימות ר' טוביה בעלקין

תשורה

משמחת הנישואין של

ישראל וחי' מושקא שיחיו

פיידן

כ"ב אלול ה'תשפ"ד

כרמיה

רחוב תחכמוני 39 ירושלים
כתובת דוא"ל: kitveiry@gmail.com

© כל הזכויות שמורות
אין לאחסן במאגר מידע כלשהו
ללא אישור מפורש בכתב מהמכון

פתח דבר

בשבח והודיה להשי"ת בשבח והודיה להשי"ת על חסדו הגדול, שזיכנו
בנישואי צאצאינו החתן הת' ישראל שי' והכלה מרת חי' מושקא תחי',

הננו מתכבדים להגיש בזה תשורת־מזכרת לבני המשפחה שי', כהבעת
תודה על שהואילו להשתתף בשמחתנו:

קונטרס "רשימות ר' טוביה בעלקין" מכיל סיפורים ופתגמים מימי
קדם, מתוך כתב ידו של החסיד ר' טוביה בעלקין ע"ה, אותם רשם בערוב
ימיו על־פי בקשת אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע.

כתב היד נמצא בספריית ליובאוויטש מס' 425.

תכריך נוסף של סיפורים בכתב ידו של ר' טוביה נמצא בספריית
ליובאוויטש מס' 2590, ועל גבו ציין כ"ק אדמו"ר זי"ע "רשימות מר טובי'
שי' בעלקין".

בקונטרס שלפנינו עמל סב הכלה, הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ע"ה,
להעתיק את הסיפורים והפתגמים בלשון קלה וברורה למען ירוץ בהם
הקורא, מבלי לשנות מאומה מן התוכן עצמו; תורגמו המשפטים מידיש
ורוסית לעברית וכן תוקנו כמה שיבושים שנפלו בכתה"י.

חלקים מרשימות אלו נדפסו בעבר ב'שער המעשה' בספרו של העורך
'מגדל עז', ובספרים 'שמועות וסיפורים' להרה"ח ר' רפאל נחמן הכהן ע"ה,
'סיפורי חסידים' להרב שלמה יוסף זיין ע"ה ועוד.

החומרים הבאים כאן הם מארכיונו של העורך ר' יהושע מונדשיין ע"ה,
עליו מופקד מכון כרמים.

*

אודות ר' טוביה נכתב בס' 'זכרון לבני ישראל' (עמ' קעט-קפ):

היה מלמד בעיר וויעטקא ובעיר הומיל. היה נוסע לאדמו"ר הרש"ב
מרעציצע (בנו הצעיר של אדמו"ר מהרי"ל מקאפוסט) ולמד דא"ח אצל ר'
מרדכי יואל ע"ה דוכמן בהומיל. [אחרי בואו לנ.י.] היה לומד עם השומעים
דא"ח מאמרי וספרי הרה"צ ר' יצחק אייזיק מהומיל. היו לומדים בש"ק

בחורף משעה הראשונה אחר חצות לילה עד שעה 9 בבוקר, שמונה שעות רצופות. אחרי הוראת אדמו"ר מוהריי"צ להרבות שיעורי 'תניא' בבתי כנסיות, היה אומר גם שיעור 'תניא'. ער איז געווען א געשמאקער חסידישער איד. לעת זקנתו עלה לאה"ק, ובמסיבת "צאתכם לשלום" בט"ו בשבט תרצ"א, ערך סיום על כל הש"ס. [נפטר בירושלים ביום ו' אדר תש"ה, ומנוחתו כבוד בהר הזיתים].

פרטים נוספים מתולדות חייו ליקט ר' שמואל שי' סופער, ונדפסו בקובץ "היכל הבעש"ט" גל' מג ע' רסט ואילך.

*

האיל הטוב, הוא יתברך, יברך אתכם ואותנו, בתוך כלל אחינו בני יחיו, בברכות מאליו מנפש ועד בשר, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

בברכת כתיבה וחתמה טובה לשנה טובה ומתוקה,

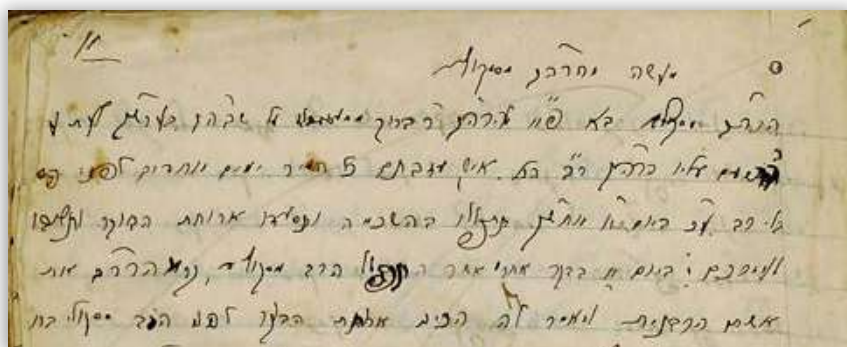
מוקיריהם ומכבדיהם

לוי יצחק וחנה מונדשיין

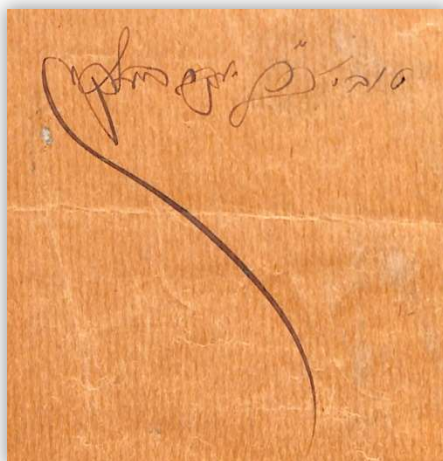
דוד יצחק ודינה רייזל פיידן

כ"ב אלול, ה'תשפ"ד

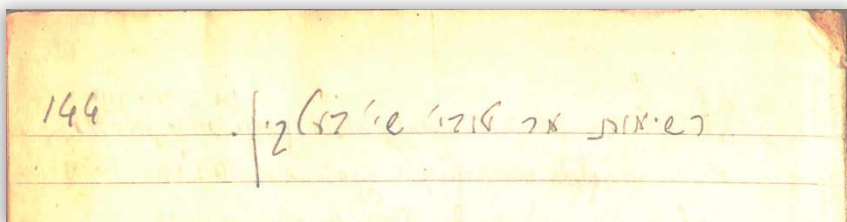
ברוקלין, נ.י.

תחילת הסיפורים בכתב יד הכותב
ספריית ליובאוויטש מס' 425

חתימת הכותב על גבי ביכל חסידות שהיה ברשותו
ספריית ליובאוויטש מס' 577

רשימות מר טובי' שי' בעלקין.
ספריית ליובאוויטש מס' 2590

רשימות ר' טוביה בעלקין

[א]

הרה"ק מסקולע בא פעם אל הרה"ק ר' ברוך ממז'יבוז' לשבת הגדול, והגיע בערב שבת קודש לעת המנחה. התרעם עליו הר"ר ברוך: כיצד זה נסעתם והשארתם את עירכם כמה ימים לפני הפסח ללא רב?! ביום ראשון תתפללו בהשכמת הבוקר, תסעדו סעודת שחרית ותשובו מיד לעירכם!

כשסיים הרב מסקולע את תפילתו בבוקר יום ראשון, קרא הר"ר ברוך את הרבנית ואמר לה שתכין ארוחת בוקר עבור הרב מסקולע, ותגיש אותה לפניו בחדרו של הר"ר ברוך. בשעת הסעודה אמר הר"ר ברוך לרב מסקולע: הידעתם מדוע צויתי שתאכלו בחדרי? מפני שמבקש אני לשמוע מכם איזה מעשה אודות זקיני הבעש"ט מה שראיתם בעיניכם, שהרי שנים רבות שימשתם לפני זקיני.

אספר לכם שני סיפורים מהבעש"ט - אמר הרב מסקולע - את הסיפור הראשון ראיתי במו עיני, והסיפור השני אירע לי בעצמי.

פעם בהיותי אצל הבעש"ט נכנסו אליו שני אנשים, הראשון הציג את עצמו כרבה של עיר פלונית, וסיפר שיש לו בן מופלג בתורה ומושלם בכל המעלות, והאיש השני רוצה להשתדך עמו, הוא אמנם גביר גדול בעירם, אך הוא איש פשוט שאינו בן־תורה. ולכן באנו לשאול בעצתכם האם לעשות את השידוך הזה אם לאו.

הבעש"ט הביע את הסכמתו לשידוך, קם ממקומו, ניגש לארון והוציא ממנו יי"ש ומיני מתיקה והגיש לפניהם, וביקשם לומר "לחיים" שיהא הזיווג עולה ליפה. קיבלו שני הצדדים "קנין", והלכו לדרכם. כשיצאו את החדר אמר לי הבעש"ט: עולם הליצנות יכול להיות שדכן טוב...

לא הבנתי את כוונת דבריו של הבעש"ט, והלכתי אל האכסניה שבה שהה הרב, ושאלתי לפשר דברי הבעש"ט. אמר הרב בתדהמה: "עתה ידעתי היכן הייתי באותו הלילה!" הפצתי בו שיבאר לי את הדברים לאשורם, והוא ניאות ופתח בסיפורו:

המחותן שלי היה בשפל המדרגה, פרנסתו היתה משאיבת מים מן הבאר וחלוקתם לבעלי־הבתים שבעיר. אך ההצלחה האירה לו פנים, שיחקה לו שעתו ונתעלה מעלה מעלה והיה לגביר גדול. מאז החל לשלוח אלי את השדכן דמתא לדבר על לבי שאקח לבני את בתו יחידתו, והבטיח סך שלושת אלפים במזומן לחתן ועוד שני אלפים לי עצמי. נתקצפתי על חוצפתו וגירשתי את השדכן מביתי, אך הוא המשיך ובא אלי מדי יום ביומו (כי הגביר שילם לו סכום נאה כדי שלא ירפה ממני). כך נמשכו הדברים במשך קרוב לשנה, אני מגרש את השדכן והוא חוזר ובא למחרת כאילו לא אירע דבר.

לאחרונה חלמתי חלום, והנה אני נוסע עם עגלון ששכרתי, ומסבב בעיירות ובכפרים שבסביבות עירי, לאסוף כסף עבור הישיבה שאני מחזיק. אני מכיר היטב את כל האיזור, שהרי אני סובב שם מדי שנה בשנה, אך בפעם הזו הגעתי לעיר זרה שלא ראיתה מעולם. השמש נטתה לשקוע, ומחמת שלא היכרתי איש בעיר החלטתי לסור לבית־המדרש ולשאול אודות אכסניה. בבית־המדרש שמעתי המולה גדולה וראיתי שהכל עוסקים ומפלפלים בקושיה של הבית־שמואל על הטור, אלו מתרצים את הטור ואלו מחזקים את הקושיה וכדרך הלומדים במלחמתה של תורה.

עמדתי סמוך לפתח בית־המדרש, ואמרתי לכמה מהצעירים שעמדו שם שנראה לי לתרץ את הקושיה בדרך מסויימת. דבריי ישרו בעיניהם והגיעו גם לאזני הזקנים, אך לפתע נשמע קול אדיר מכיוון המזרח: מיהו זה המתרץ את קושיית הב"ש?! הרי הוא עם־הארץ גמור ומה אתם שומעים לדבריו?! וילעיגו עלי בצחוק ובבזיונות כאחד הריקים. ראיתי כי אין לי מה לחפש שם, נשאתי את רגליי ואמרתי לעגלון שעלינו לחפש מקום אחר.

הגענו לעיר אחרת, גם שם נכנסתי לבית־המדרש, ושם היו האנשים מפלפלים בקושיית הבית־יוסף על הטור וצעקותיהם מגיעות עד לב השמים. אני הייתי בקי היטב באותה סוגיה ואמרתי להם את דעתי בהבנת הענין. פערו הכל פיהם לנגדי בצחוק גדול עוד יותר מבעיר הקודמת והתקצפו על חוצפתו של עם־הארץ ובור דאורייתא שנכנס לעמוד במקום גדולים. כלימה כיסתה פני, יצאתי החוצה והמשכנו בנסיעתנו, אולי ירחם ה' ונמצא מקום ללון.

בעיר השלישית עסקו אנשי בית־המדרש בפלפול במחלוקת רש"י ותוספות, ויהי אך פתחת את פי בסוגיה זו שידעתיה על בוריה, הרימו עלי קול צחוק בחירופים וגידופים אשר לא שמעתי כמוהם גם בערים הקודמות. לפתע עלה אחד מהם על הבימה, היכה בכפו על השולחן וצעק: הס! דומיה נפלה בבית־המדרש, והוא המשיך: הראיתם את העם־הארץ הזה?! בעירו מתגורר גביר בעל־צדקה ובעל מידות טובות, ולו בת מעולה, והגביר רוצה להשתדך עם העם־הארץ הזה ומוכן לתת לו ולבנו חמשת אלפים כסף, והעם־הארץ הזה משיב את פניו ריקם ואינו חפץ להתחתן בו! מה תאמרו לעזות־פניו!?

כשהקצתי משנתי עלה בדעתי שמא הוא שידוך אמיתי מן השמים, והצעת לגביר לנסוע יחדיו אל הבעש"ט, לשאול בעצתו וככל אשר יאמר כן נעשה.

סיים הרב מסקולע: את זה ראיתי בעיני ושמעתי באזני, ועתה אספר מה שאירע לי בעצמי:

ביום הבר־מצוה שלי נעשיתי חתן, ועוד לפני החופה מסרו לי כתב רבנות, כי כל העיר הסכימו פה אחד לבחור בי לרב עליהם. זמן מה אחר חתונתי קראתי את טובי העיר ואמרתי שאני צעיר לימים וקשה עלי לשאת לבדי את עול רבנות העיר, וביקשתי מהם שימנו דיין שישב על השאלות דבר יום ביומו. אני הייתי דורש לפנייהם מדי שבת בשבתו בבית־הכנסת הגדול, ובשעת הסעודה השלישית היו באים לביתי כמה אנשים והייתי דורש גם לפנייהם. וכל אנשי העדה היו שבעי רצון ממני ומדרשותי.

במשך הזמן נודע לי שהדיין מפתה את האנשים שהיו באים לביתי לסעודה השלישית, שיבואו אליו והוא יתן לפנייהם דגים ומשקה לרוב, וגם יאמר לפנייהם דברי־תורה. דבר זה כשלעצמו לא היה איכפת לי, כי חשבתי שאולי הצדק אתו ובאמת צעיר אני לימים. אחר־כך סיפרו לי שהוא נוהג להתלוצץ מהבעש"ט, ודבר זה חרה לי עד מות, וחשבתי בלבי להמתין עד בוא הבעש"ט לעירנו ואז אספר לפניו את הענין כולו.

כשנשמע בעיר שהבעש"ט נמצא במרחק לא גדול מעירנו, יצאו כל המכובדים לקראתו וגם אני בתוך הקהל. אנשי עירי פינו לי מקום שאגש אל הבעש"ט ואתן לו שלום, אך הדיין נדחק ותפס את מקומי, והקדים לתת שלום לבעש"ט. הדיין המשיך לעמוד אל נוכח פני הבעש"ט ולספר לו עניינים שונים, והבעש"ט עומד ומקשיב לו כשבת־צחוק על פניו. עמדתי מרחוק והרהרתי בלבי, אם הבעש"ט מטה אזניו הקדושות לדברי הדיין מן הסתם גלוי וידוע לפניו שמעשיו רצויים יותר ממעשיי, והצדקתי עלי את הדין.

כשנסע הבעש"ט מעירנו הירבה הדיין לבזותני בעיני אנשי העיר, וגם הוסיף לדבר תעתועים והיתולים על הבעש"ט הקדוש. אמרתי בלבי, כשיבוא שוב הבעש"ט לעירנו בשנה הבאה כדרכו בקודש, כשאך יודע שהוא קרב ובא אזדרז בכל כוחי לגשת אליו ולקדם את פניו ראשונה.

אולם גם בשנה השניה נדחק הדיין לפניי, אבל בפעם זו דחהו הבעש"ט בשתי ידיו ואותי אחז בידו וקרבני אליו. ויאמר הבעש"ט אלי ולכל העדה: אשתקד התפלאתם על שהנחתי לדיין לגשת אלי וגם שחקתי בדברו אלי, שמעו ואספרה לכם סיפור אודות הרמב"ן הקדוש:

ידוע שהרמב"ן היה מקורב מאוד למלך ספרד, ולעתים קרובות היה המלך מזמינו לארמונו כדי ליהנות מחכמתו הרבה. הדבר היה לצנינים בעיני הכומר

הראשי אשר למלך, וחיפש עליו עלילות דברים כדי להינקם ממנו ולהרגו בדינא דמלכותא. פעם בא הכומר אל המלך ויאמר לו: הנה נתברך מלכנו בברכה מיוחדת יתירה על כל המלכים, אשר במדינות מלכותו נמצאים תושבים יהודים לרוב, אשר אין חכמים כמותם בכל אומה ולשון וגם לא גיבורים כמותם, כי מי גוי גדול אשר לו חכם כשלמה המלך וגיבור כשמשון. ויכולים היו כל היהודים להיות חכמים כשלמה וגיבורים כשמשון, אלא שהם משקיעים את כל אונם וזמנם בלימוד התלמוד ומאבדים בגללו את כוחם וגבורתם. ואם ישמע המלך לעצתי, יצווה עליהם לבל יעסקו עוד בלימוד התלמוד, ומי אשר ימרה את פי המלך אחת דינו להמית. ובכך יהיו המלך ומדינתו יחידים במעלתם בכל רחבי תבל.

המלך לא הרגיש שכל כוונתו של הכומר היא לנגד הרמב"ן, ופקד על שריו ועבדיו שיפרסמו בכל רחבי ממלכתו את האיסור ללמוד בספרי התלמוד, ומי אשר ימצא כעבור שלושה ימים מעיין בתלמוד, אחת דינו!

כאשר נודע הדבר לרמב"ן פירסם בין היהודים שהוא מייסד ישיבה גדולה בעיר הבירה, וכל החפץ בלימוד יבוא ולא יתיירא, כי הישיבה תהיה ביער אשר מחוץ לחומת העיר ושם ילמדו בלילות את התלמוד.

העמיד הכומר שרים ליד חומת העיר, והמה שמעו את קול התורה בלילות. בא הכומר למלך, והעמיד לפניו עדים רבים ששמעו את קולם של מאות תלמידי הרמב"ן העוסקים בתלמוד. קרא המלך לרמב"ן ושאל את פיו: האם אמת נכון הדבר שבכל לילה לומד אתה את התלמוד עם מאות תלמידים?! האם לא הגיע אליך שמע הפקודה שאסרתי את הלימוד הזה?!

ידעתי גם ידעתי את גזירתך מלכי - השיב הרמב"ן - וגם למדתי בכל לילה עם תלמידים, אך יואיל נא המלך לשמוע את אשר אספר לו:

מעשה במלך אחד שהיתה לו בת יחידה יפת תואר ומלומדת, ויהי היום ובת המלך חלתה במחלה קשה ונלאו כל הרופאים להעלות ארוכה ומרפא למחלתה, עד כי אמרו נואש לנפשה, ויאמרו למלך: לנו אין שום עצה ותרופה, ואין לך אלא לגזור צום על בני המדינה, ולצוות עליהם שיתפללו אל ה' ויבקשו רחמים עליה, אולי ישמע ה' וישלח רפואה לבתך.

שמע המלך לעצתם, ויוציא קול בכל ממלכתו אשר ביום מסויים יצומו כל התושבים מכל אומה ולשון, וכל אחד יבוא לבית תפילתו להתפלל ולבקש רחמים על בת המלך החולה.

בעיר המלוכה התגורר יהודי מלמד תינוקות שהיה ידוע חולי, וכבר כמה שנים שפקדו עליו הרופאים לבל יתענה שום תענית, וגם עתה ישב בביתו ואכל. ראהו אחד השומרים הסובבים בעיר, תפסו והביאו לפני המלך. ויאמר לו המלך: איך מלאך לבך לעבור על פקודתי ולסכן את בתי החולה?!

אדוני ומלכי - השיב היהודי - הנה תורתנו לימדה אותנו אשר במקרה שיש ודאי נגד ספק, וכל־שכן נגד ספק־ספיקא, תופסים אנו את הוודאי ומניחים את הספק. והנה בגזירתך יש ספק אם יועילו התענית והתפילות, וספק אם יראוני כשלא אצום. אבל אם אצום הרי ודאי שאזיק לעצמי. לכן נהגתי לפי דין תורתנו ואכלתי לחיי נפשי.

וכן הוא כאן - אמר הרמב"ן למלך - ספק הוא האם נגזרה הגזירה רק בשבילי כדי שיתפסוני כחוטא ופושע למלך, וספק נוסף היה לי האם יודע הדבר למלך. אבל אילו הייתי מבטל מלימוד התלמוד הרי זה ודאי שאני מאבד את עצמי, כי אין להם חיות לישראל אלא בלימוד התורה. אבל שאלה לי אליך מלכי, הוסיף הרמב"ן ושאל, מדוע זה ראית לגזור עלינו את הגזירה הזו?

ויאמר המלך: הכומר הודיעני כי התלמוד שלכם מלא שטויות וליצנות ואין שום תועלת בלימודו! פנה הרמב"ן אל הכומר בשאלה: היכן מצאת בתלמוד דברי ליצנות?!

השיב הכומר: היש לך שטות גדולה מהדבר המסופר בתלמוד שלכם שאברהם שוכב על ברכי שרה והיא בודקת בשערותיו?! ראה אדוני המלך! חלפו כבר אלפי שנים מאז מותם של אברהם ושרה וגופם חזר לעפרו, ואיך היא מעיינת בראשו עד עצם היום הזה?

קרא הרמב"ן אל המלך: ראה נא עד כמה עמקה חכמתו של התלמוד הקדוש! הרי בדבריו אלו גילה הכומר את מעשיו המכוערים שלו אשר עשה בלילה הזה, שהיה מהתלל כל הלילה עם אשה חולה במחלה מסוכנת וחשוכת מרפא, וממנה עברה המחלה גם אליו, ועתה הוא מעמיד בסכנה את כל סביבתו! יצווה נא המלך על עבדיו הרופאים ויאמרו האם אין אמת בפי!

בדקו הרופאים את הכומר ומצאו כדברי הרמב"ן, ויחליטו אשר אין עצה ואין תבונה אלא לשרוף את הכומר כדי שלא תעבור מחלתו ממנו לזולתו.

וכך אירע גם לדיין שלכם - סיים הבעש"ט את סיפורו, שבדבריו אשר הירבה לפטפט באזני גילה הוא בעצמו את כל מעשי התעותועים המכוערים שלו, ומפני כך צחקתי בדברו אלי.

[ב]

שמעתי מהר"ר דוד שפירא (נכד הרה"ק ר' פנחס מקוריץ), אשר היה רב ורבי ביילסיבטיגרד.

הרה"ק ר' משה מסווראן היה לו מחותן בעיר ברדיצ'וב, ושמו ר' יעקב יוסף חודורוב, איש מצויין בכל ענייניו, גביר, למדן מופלג, חסיד נעלה ובעל צדקה עד להפליא. יום אחד בא אליו מחותנו הר"ר משה הנ"ל, ומן הסתם נתאכסן בביתו.

באותם ימים יסדו ה"חברה סבלים" חברה-תהלים משלהם, והיו מתאספים בכל יום שבת קודש קודם אור היום בבית-הכנסת שלהם ואומרים תהלים במנין. וכאשר נודע להם שהרה"ק מסווראן נמצא כעת בביתו של ר' יעקב יוסף, בחרו באברך אחד בן תורה שקבעוהו להיות נמנה עמם בחברתם ולהיות להם לעיניים בכל דבר (כי הם היו כולם אנשים פשוטים), ושלחו בידו "פדיון" בסך עשרים וחמישה רובל אל הרה"ק, בבקשה כי יראה ויבדוק את כל התקנות הנרשמות ב"פנקס החברה" שלהם, ואם ימצאו התקנות חן בעיניו, אולי יואיל לבוא בחתימת יד קדשו בפנקס ויאציל מברכתו לחברה שלהם.

בא האברך לביתו של ר' יעקב יוסף, נתן להר"ר משה את ה"פדיון" ואת פנקס התקנות, שטח לפניו את בקשתם והרה"ק נענה להם. באותו מעמד נכח גם אברך אחד שבא לר' יעקב יוסף לרגל עסקיו, ומחמת שהכיר את האברך שליח החברה שאל אותו בתמיחה: אמור נא, איזו שייכות יש לך עם ה"חברה" הזו? הרי אתה בן תורה שצריך לעסוק בלימוד ולא באמירת תהלים כאנשים פשוטים!

נענה האברך והשיבו: האם מי שיכול ללמוד פטור מאמירת תהלים? האם שכחת את מאמר רז"ל על דוד המלך שהתפלל כי העוסק באמירת תהלים יקבל שכרו כמי שלומד נגעים ואהלות?!

שתי תשובות בדבר - החזיר לו האברך המתחכם - ראשית, הרי זה רק בכ"ף הדמיון, ואינו דומה למי שלומד נגעים ואהלות; שנית, מאן מוכח שנתקבלה בקשתו זו של דוד? אדרבה, ראיתי בספרו של גאון אחד שהביא ראיה שלא נתקבלה! והוא מדברי הגמרא בבבא בתרא (יז, א) ששבעה לא שלטו בהם רימה ותולעה ודוד אינו נמנה עמהם, ויש-אומרים שגם דוד כן מדכתיב "אף בשרי ישכון לבטח". ומקשה הגמרא מדוע אם-כן לא מונה אותו המאן דאמר הראשון, ומתרצת ד"ההוא רחמי הוא דבעי". כלומר, נאמר באותו ספר, שזו היתה רק תפילה ובקשה, ומנלן שנתקבלה בקשתו? ואם-כן, אפשר שגם בקשתו שינתן שכר לאומרי התהלים לא נתקבלה ולא פעל בה מאומה!

הרה"ק מסווראן ישב והאזין לשיחתם של שני האברכים, וכשמע את הדברים הללו קרא אל מחותנו בהתרגשות רבה: שמעתם? דוד המלך ביקש בקשה ולא פעל מאומה! אי ווי איז מיר [=אוי ואבוי לי], דוד מלך ישראל ביקש ולא נענה! אי ווי איז מיר! אי ווי איז מיר! עס האט דאך מיר אן גיהויבן שניידען אין בויך! [=זה החל לחתוך לי במיעי!] מ'האט דאך זיי אזוי פאר שמירט די אויגען, אז זיי קענען גאר ניט זעהען קיין אמת'ן פשט אין דער גמרא! [=כל-כך טחו עיניהם עד שאין הם מסוגלים לראות פשט אמיתי בגמרא!] הרי הפשט בגמרא הוא כך: ויש אומרים אף דוד לא שלטה בו רימה שנאמר אף בשרי ישכון לבטח, און וויבאלד אז שטייט אזוי, איז דאך אזוי! [=ואם כתוב כך, הרי זה כך!] ומקשה הגמרא ואידך, מדוע המאן דאמר הראשון אינו מונה את דוד, וויבאלד אז שטייט אזוי איז דאך אזוי? [=הרי אם כתוב כך הרי זה כך? ומתרצת הגמרא: דוד רחמי

הוא דקבעי, הרי שדוד נצרך לבקש על כך, ואילו אנו מונים רק את אלו שזכו לזה ללא שום בקשה!

[ג]

שמעתי מהרב ר' זעליג זאק מהאמיל, בעל ה"סידור עם לקוטי תורה".

סמוך לליוזנא עזב איש את אשתו ושני ילדיהם הקטנים, והיא נותרה עגונה צעירה וענייה. החלה האשה לכתת רגליה מעיר לעיר ולחפש את בעלה, וכשנואשה התחילה להתדפק על דלתות הרבנים ובתי הדין הגדולים אולי יוכלו להתירה מעיגונה, אך כל עמלה לא נשא פרי.

יעצו לה בני עירה ללכת אל אדמו"ר הזקן לליוזנא ולשאול בעצתו. ועוד אמרו לה, שאדמו"ר אינו מניח שום אשה לבוא במחיצתו לשם איזה מבוקש, אבל שהיא לא תרפה ממנו ולא תזוז מפתח ביתו עד ששייב לה תשובה ברורה. ותעש כן, ובכל יום ויום היתה באה לבית אדמו"ר ובוכה בקולי קולות שיכניסוה אל הרבי, ולא נענתה.

אך פעם אחת הצליחה לה שעתה, שבאו חסידים חדשים לאדמו"ר, וביניהם היו כמה חשובים וידועי שם, נכמרו רחמיהם על האשה האומללה ונכנסו לאדמו"ר וביקשו עבורה. ניצבה האשה מאחורי הדלת, ואדמו"ר השיבה בקצרה שתלך לעיר וילנא ותשאל שם על מאיר רפאל'ס והוא יגיד לה היכן בעלה.

אספו החסידים כסף, קנו לה סוס ועגלה וגם נתנו בידה מעט כסף להוצאות הדרך, והאשה לקחה עמה את שני ילדיה ונסעה לוויילנא. כעבור שבועות רבים הגיעה לשם בערב שבת, והתחילה לשאול אודות "מאיר רפאל'ס". האנשים לא ידעו למי הכוונה, ורק אחרי שנתאסף קהל רב סביב העגלה העלה אחד מהם את ההשערה שמא הכוונה לגביר הנעלה ה"פרנס חודש" מוהר"ר מאיר רפאל'ס (ולא סתם "מאיר רפאל'ס" מן השוק). הראו לה את ביתו של הגביר, והיא עמדה עם עגלתה בשער החצר.

ראתה בעלת הבית עגלה עם אשה וילדים קטנים עומדים בחוץ, יצאה אליהם ושאלה למבוקשם. ר' מאיר רפאל'ס היה במרחץ, והגבירה שנכמרו רחמיה על האשה וילדיה ציוותה להכניס את העגלה לחצר ולהביא את האשה והילדים לבית התבשיל ויתנו לפניהם דבר מה לאכול ולהשיב נפשם. וגם אמרה להם שאת השבת יעשו בבית הגביר.

כשהגיע הגביר ר' מאיר רפאל'ס לביתו נכנס לבית התבשיל לרחוץ ידיו, ושאל את אשתו מיהם האשה והילדים היושבים שם. סיפרה לו אשתו כי אשה עגונה היא זו, ורבי אחד מליוזנא שלח אותה אליו שהוא יאמר לה היכן בעלה.

נתקצף הגביר ר' מאיר והחל מחרף ומגדף את הרבי ששלח אותה אליו, והוא אינו מכיר לא אותה ולא את בעלה. ברוב כעסו צעק שאחר השבת ילך אל שר-הפלך (הגוברנטור) ויגיש תלונה על הרבי מליזנא, "ובאזיקים לידי הוא יובא לוילנא!"

שמעה העגונה את דברי הגביר ונתעלפה, וילדיה שראוה בכך פרצו בצעקות שבר. מיהרו בני הבית להשיב את נפשה, והגבירה ביקשה מבעלה שיחדל מזיכוריו אלו ולא יסכן את העגונה האומללה. ולעגונה אמרה הגבירה שלא תשים לב לצעקותיו של בעלה, כי הוא נרגש ומרוגז מענין אחר, ובוודאי יעמוד לימינה ויהיה לה לעזר ככל יכלתו.

אך הגביר לא נרגע אף לרגע, הלך בביתו אנה ואנה ולא ידע לשית עצות בנפשו מן הצרה הזו שנשלחה אליו. מרוב התרגשותו לא שם לב שהגיעה שעת תפילת המנחה, עד שבא השמש והודיעו כי הציבור ממתין לגביר שיבוא לבית-הכנסת. בתפילת השבת טעה הגביר כמה פעמים בתפילתו מרוב פיזור נפשו, וגם כשחזר לביתו עדיין סערה רוחו. ברוב תחנונים פעלה עליו אשתו שיסכים שהעגונה וילדיה ישבו אתם לשולחן השבת, וגם זאת רק בתנאי שלא תבכה ולא תזכיר מאומה אודות הבעל המעגן.

באותו לילה התהפך הגביר על משכבו ולא טעם כלל טעם שינה. כשרק התחיל האור להאיר בחלונות קם ממיטתו, ויצא לרחוב להשקיט מעט את רוחו. להפתעתו ראה והנה שר צבא צועד עם חייליו, והגביר, שהכיר היטב את כל שרי הצבא, שאל אותו מה יום מיומיים שהם יוצאים לפעלם בהשכמת הבוקר? סיפר לו השר שאחד החיילים ערק מן הצבא ונתפס, ונידון לחמישים מלקות. ביצוע גזר-הדין הופקד בידי השר הזה, עליו להביא את חמישים חייליו לכיכר העיר, לסדרם בשתי שורות שביניהן יעבור החייל העריק, וכל אחד מן החיילים יצליף בו הצלפה אחת בשבטים לחים. רצה הגביר ר' מאיר להיות נוכח בטקס ההצלפות ונתלווה לגדוד החיילים.

הפשיטו לחייל הנידון את מחצית גופו העליונה, והורו לו להתחיל לצעוד בין השורות. כבר בהצלפה הראשונה צעק החייל "שמע ישראל", והגביר ר' מאיר הבין שיהודי הוא, אך מאחר ובאותם ימים לא היו מקבלים יהודים לעבודת הצבא, היה הדבר תמוה בעיניו. בכל אופן לא היה יכול לעמוד ולראות בשפך דם יהודי, ושאל את השר אם ניתן לפטור את החייל מעונשו החמור. השר לא היה יכול להפחית את מספר המלקות, אבל נתן הוראה שלא להצליף בו בכל הכח. בתום ההלקאה הורה הרופא לשאת את החייל לבית-החולים הצבאי למשך כמה שבועות, עד שישוב לאיתנו.

נכנס הגביר בעקבותיהם, ושאל את החייל מה ליהודי בצבא המלך. סיפר לו החייל את סיפורו:

אמנם יהודי אני, מסביבות ליוזנא, עזבתי את אשתי ושני ילדי, השתמדתי והלכתי אחרי אשה גויה. אחיה של אשתי היה צריך להתייצב לעבודת הצבא, אך אביו מסר אותי תמורת בנו! במשך למעלה משנה שירתתי בצבא, עד שהחלטתי שאין שום סיבה שאעבוד על לא עוול בכפי, וערקתי מן הצבא. שלטונות הצבא תפסוני והענישוני, ואני מצדיק עלי את הדין!

שאל הגביר ר' מאיר לשמו, שם אשתו ושם בניו, והיה משוכנע שלפניו הבעל המעגן. מיהר הגביר לביתו, הקיץ את אשתו ואמר לה שתקרא אליו מיד את העגונה. שאל אותה לשמה ולשמות ילדיה, והנה הכל כדברי החייל!

למחרת הביא הגביר ר' מאיר לבית החולים רב, סופר ועדים, וכתבו לאשה גט פיטורין כדת וכדין ונתנו בידה.

אמר הגביר לאשה: בבואך לליוזנא, אמרי לרבי בשמי, שאני רציתי להביאו לוילנא אסור באזיקים, אולם בקרוב אבוא אני אליו לליוזנא!

ואכן, ר' מאיר רפאל'ס בא לליוזנא והיה לחסיד גמור. הוא היה הראשון לחסיד'י חב"ד בוילנא, ובעקבותיו הצטרפו רבים מאנשי העיר לחסיד'י אדמו"ר הזקן.

[ד]

את המעשה הבא שמעתי מזקני הומיל:

אנשי הומיל ביקשו את אדמו"ר הזקן שיבוא לעירם, והרבי נאות לבקשתם והודיעם שהוא יבוא ביום פלוני. ביום המיועד יצאו חמישה מזקני העיר לקבל את פניו של אדמו"ר, המתינו עד הערב, והרבי לא בא. כך עשו גם ביום המחר וביום שאחריו, והרבי לא בא. לבסוף בא אדמו"ר לעיר בחשאי, ורק למחרת נודע שהרבי כבר בהומיל.

בימי שהותו בהומיל פרצה בעיר שריפה גדולה, באו עגלות כיובי"אש רבות מרחבי העיר וגם מחצרו של הגראף רומיאנצוב, ולא הצליחו לכבות את האש. רוח גדולה נשבה לכיוון העיר, והיתה סכנה שהומיל כולה תעלה באש ובעשן תכלה. באו והודיעו לאדמו"ר הזקן כי סכנה מרחפת על העיר ועל יושביה, יצא הרבי מביתו והשקיף על האש, ומיד פנתה הרוח לצד הנהר ותשקע האש.

למחרת נודע לגראף כי הרבי הוא שהציל את העיר מהשריפה שמכבי"האש לא יכלו לה, וישלה את אחד ממשרתיו לבית אדמו"ר לשאול אם יוכלו להיפגש, והאם הרבי יבוא אליו או שהוא יבוא לבית הרבי. הרבי הסכים לפגישה, ומכיון שהגראף הוא זה שרוצה לראות את הרבי, יבוא אליו למחרת אחרי שהרבי יסיים את תפילת שחרית.

בשעה היעודה בא הגראף לבית אדמו"ר ועמד בפתח, והרבי יצא אל הפתח ונפגשו שם. בראות הגראף את הרבי שאלו בהתרגשות: האם עודך חי? - טעות היא בידך, השיב הרבי, אין אני אלא תלמיד תלמידו של מי שאתה חושב! ויסגור הדלת בעדו.

ביקשו הסובבים את הגראף שיבאר להם את פשר שאלתו ותשובת הרבי, ויאמר הגראף: שמעו ואספר לכם מה ששמעתי מאבי;

אבי היה שר־גדוד (פולקובניק) בצבא המלך, והגדוד שלו חנה במז'יבוז' לרגל תימרונים. אמי נשארה בהומיל, ובגלל שהיתה אז שעת חירום היו תקלות במשלוחי הדואר (שהתנהלו על־ידי רצים בסוסים), במשך חודשים רבים לא קיבל אבי שום מכתב מאמי והוא היה מודאג מאוד.

באחד הימים התכוננו למיסדר גדול שבו יסקור שר־הצבא את הגדוד, ואבי הזמין אליו חייט שינקה ויתקין כראוי את מדי הצבא שלו. החייט הכיר את אבי כאדם נמרץ ושמה, והתפלא מאוד לראותו שהוא שרוי בעצבות וקדרות. סיפר לו אבי שחלפו כבר חודשים רבים מבלי שקיבל שום ידיעה מאשתו וממשפחתו, וזו הסיבה לדאגתו. התפלא החייט: הרי יש כאן רבי עושה נפלאות, שאל אותו מה נעשה בביתך והוא יאמר לך דברים כהווייתם!

שלח אבי שליח אל הבעש"ט לשאול את פיו אם והיכן יוכלו להיפגש, והבעש"ט השיב שיבוא אבי אליו. העמיד הבעש"ט את אבי ליד אחד החלונות, נתן בידו מראה וציוה עליו להביט בה ולספר את מה שרואות עיניו. הביט אבי במראה והתחיל לתאר: הנה יצאתי את העיר ואני פורח באויר מעל כפרים ונהרות, עכשיו אני מרחף מעל עיר פלונית ועתה אני קרב לעיר אחרת, והנה אני מבחין מרחוק בעיר הומיל! הנה ביתי וחצרי! רואה אני והנה אחד המשרתים יוצא את הבית במרוצה, ועכשיו שומע אני שהוא מבשר בקול כי הגראפית ילדה בן זכר!

אמר לו הבעש"ט שבעוד ימים ספורים יגיע אליו רץ מיוחד ויביא את הבשורה אודות לידת בנו. אמנם כך בדיוק קרה, ואני הוא שנולדתי באותה שעה! וכשמעתי שהרבי הזה הסיט במבטו את האש מן העיר, הייתי בטוח שהוא הוא הבעש"ט, ולכן התפלאתי האם עודנו חי! אך הוא השיבני שהוא אינו הבעש"ט, אלא תלמיד תלמידו.

[ה]

רבה של העיר סברזנע הסמוכה לרוגצ'וב היה ממקושרי אדמו"ר הזקן, ושמו ר' יעקב. פעם אחת, כשבוע לפני פורים, שכר הרב עגלה לעיר הומיל לקנות קמח לאפיית המצות לבני קהילתו. בדרכו עבר ליד אשה שהלכה ושק כבד על שכמה, והיא התחננה לפניו שיקחנה על העגלה, כי כשל כוחה מלהמשיך עוד ללכת

ולשאת. הרשה לה הרב לעלות, והוא אז קימעא. כעבור דקות אחדות שאל אותה הרב האם היא פנויה או נשואה, ולפתע ראה והנה הם כבר בשער העיר. חשב הרב שחרפה תהיה לו אם יסע ברחוב ואשה יושבת לידו, וביקש ממנה לרדת מן העגלה.

עתה נתן הרב אל לבו ותמה, מה זה היה לו שבא עמה בדברים והתעניין הפנויה היא או נשואה?! היפנה הרב את העגלה חזרה, ונסע לכיוון ליוזנא אל אדמו"ר הזקן כדי לבקש ממנו "תיקון" על חטאו זה.

סע אל מחותני הרב מברדיצ'וב - אמר לו אדמו"ר - והוא יתן לך "תיקון".

בא הרב לברדיצ'וב, אך שם לא הכניסוהו מיד להיכל הרה"ק, ורק בימים הסמוכים לפסח קרא אותו הרב מברדיצ'וב אליו ויאמר לו: וואלט ניט ר' זלמעלעס זכות, וואלסטו קיין קפיצת הדרך ניט האבן! [=אלמלא זכותו של ר' זלמעלעס לא היתה לך קפיצת הדרך!] בשעת דיבורו אחז הרב מברדיצ'וב בידו מערוך של פסח וחיבט בו בכתפו של הרב, וכך חזר ואמר שוב ושוב בעודנו חובט בכתפו: וואלט ניט ר' זלמעלעס זכות, וואלסטו קיין קפיצת הדרך ניט האבן! ועתה לך לשלום אל מחותני והוא יקבל אותך!

כל זה שמעתי מפי בנו של הר"ר יעקב הנ"ל, הוא ר' ברוך הלל שהיה מלמד בהומיל.

[ו]

שמעתי מהרב פאזין(?), חסיד של ה"מגן אבות" מקאפוסט:

בעיר צ'שניק התגורר אחד ממקושרי אדמו"ר הזקן, שהיה חשוך בנים ר"ל, ותמיד בבואו לאדמו"ר היה מבקש רחמים להיפקד בזרע של קיימא, אך הרבי היה דוחה ולא נענה לו. פעם אחת התעקש שלא יזוז מפתח אדמו"ר עד שיבטיח לו בנים. בפעם זו אמר לו הרבי: סע אל מחותני הרב מברדיצ'וב בימי החנוכה, אמור לו כי אני שלחתיך אליו ואל תסע משם עד שישלחך לשלום.

ישב האיש בברדיצ'וב ימים רבים עד שהרב מברדיצ'וב קראו אליו ויאמר לו: הנה מחותני הרה"ק שלח אותך אלי, והיה אם תתן לי היום חמש מאות רובל מבטיח אני לך שתיושע בבנים!

האיש הזה היה אמנם בעל בית אמיד, אך לא "גביר", מעולם לא הורגל בנתינה מעין זו אצל אדמו"ר הזקן, והסכום שנקב הרב באזניו נשמע לו כבלתי מציאותי כלל וכלל. אמר האיש לרב: יש לאל ידי לתת חמישים או מאה רובל, אבל לא חמש מאות! אך הרב לא הסכים לפחות מהסכום אפילו פרוטה אחת, ויצא האיש את פני הרב בפחי נפש.

בלילה ההוא ישב האיש והרהר, איך יוכל להראות את עצמו בפני אדמו"ר, ואיזה פנים יהיו לו, התחרט על סירובו והודיע לרב מברדיצ'וב שהוא מוכן לתת את מלוא הסכום.

- עתה לא אקח ממך אפילו פרוטה אחת, השיב לו הרב. אילו היית נותן לי אתמול כאשר הוריתיך היית נושע, אבל עכשיו לא יועיל לך אפילו כל הון שבעולם! ויפטור את האיש לביתו.

כאשר בא האיש לאדמו"ר הזקן ושפך לפניו את לבו מכל אשר עבר עליו בברדיצ'וב, אמר לו הרבי: מה ראית לשטות גדולה זו?! מיד כשהמחותן נקב בסכום שנקב היית צריך לתתו לו, כי אז היתה שעת הכושר לפעול את הטובה עבורך. דע לך שחטא גדול רובץ עליך מכבר, שביזית תלמיד-חכם גדול, ומלמעלה מענישים על כך בהליכת עירי ללא בנים, ורק לדעת הרמב"ם יכול האדם לפדות את נפשו בכיכר זהב. והנה באותו היום היה הארציטי של הרמב"ם, ובו ביום פוסקים הלכה כמותו בכל העולמות, לכן תבע ממך מחותני את הסך הגבוה של חמש-מאות רובל, שזהו ערכו של כיכר זהב. אבל כשעבר הזמן שוב לא ניתן לנהוג כדעת הרמב"ם.

טען האיש באזני אדמו"ר: מדוע לא אמרתם אתם לי ליתן לכם את חמש-מאות הרובל, ולכם הייתי נותן בלי שום טענות ומענות!

דע לך - השיב לו אדמו"ר - שאותו תלמיד-חכם שביזית היה רבי, ומכיון שלי לא ניתנה רשות להתערב בענין זה, שלחתך למחותני הרה"ק מברדיצ'וב שביכלתו היה לעשות לך את הטובה הזו.

[ז]

שמעתי מהרב זלמן הבלין ז"ל:

בעיר יאסי היה אחד מגדולי החסידים של אדמו"ר הזקן, ר' יצחק משה ז"ל, והאריך ימים והיה נוסע לפרקים גם אל הצמח-צדק נ"ע. אמר לו פעם הצ"צ: אתה הוא מזקני החסידים, ספר נא לי איזה סיפור ממעשי הצדיקים!

פתח ר' יצחק משה וסיפר: שמעתי שהרבי ר' ברוך בלכתו פעם מבית-המרחץ בערב שבת קודש, עצר באמצע הרחוב ועמד כמאזין, וכך עמד זמן רב, עד שהביא לו השמש כסא לישיב עליו, והוא המשיך והקשיב גם בישיבה. אחר-כך קם והלך לביתו, ובסעודת הלילה שינה מהרגלו, לא האריך בזמירות אלא אמר תורה חדשה אשר לא שמעו ממנו כמותה מעולם. גם בסעודת היום ובסעודה השלישית חזר הר"ר ברוך ואמר אותה תורה.

החסידים תמהו על הדבר, אך לא הרהיבו עוז בנפשם לשאול את הרבי האם שינה את סדר עבודתו בסעודת השבת, והחליטו להמתין ולראות כיצד ינהג

בשבת הבאה, ואז יוכחו לראות האם נתחדשה אצלו דרך אחרת. לשבת הבאה ראו והנה נוהג הוא כדרכו מימים ימימה, וישאלוהו לפשר ההנהגה בשבת שעברה.

סיפר להם הרבי ר' ברוך: בלכתי מבית המרחץ שמעתי כיצד חוזרים המלאכים על התורה שאמר הרב מליאדי, לכן באותה שבת דרשתי את התורה ששמעתי בעליונים והוכרתי לשנות ממנהגי. אך לא היה זה אלא באותה שבת לבדה.

אמר הצ"צ לר' יצחק משה, יודע אני מתי היה זה ואיזו תורה אמר אז אדמו"ר הזקן; הדבר היה בערב שבת קודש קודם עריכת החופה עם נכד הרב מברדיצ'וב, והתורה נאמרה על הפסוק "כי על כל כבוד חופה".

[ח]

הרה"ק ר' יוסף יצחק בן אדמו"ר הצ"צ נשתדך והיה לחתנו של הרה"ק רי"י מצ'רקס, ואחרי חתונתו נשאר על שולחן חותנו. כעבור זמן רצה חותנו לעשותו "א גוטער איד" [רבי] באוברוטש (שבפלך קיוב), אבל אדמו"ר הצ"צ בשום אופן לא הסכים לכך, וזעתו היתה שבינתיים עליו לשבת על התורה ועל העבודה. קרא אליו הצ"צ את הרב מרודניא, וציוה עליו לנסוע לצ'רקס ולהשתדל שם כדעתו של הצ"צ.

התפלא הרב מרודניא: ומה רע בכך שבנכם יהיה "א גוטער איד"? האם גרוע הוא מן האחרים הנוהגים ברבנות? ומה גם שהוא יאמר לפני החסידים מאמרי חסידות חב"ד!

הא! אמר הצ"צ, אילו היה אומר לפנים חסידות! אבל הרי הוא לא יאמר להם חסידות, כי הם לא ירצו לשמוע! שמע ואספר לך:

בשעת החתונה הגדולה עם הצדיק מברדיצ'וב נכח שם גם אחד מנכדיו (שמילא אחר־כך את מקומו ברבנות ברדיצ'וב), אשר במשך ימי החתונה התקשר בקשר אמיץ וחזק אל אדמו"ר הזקן ולדברי החסידות שלו, עד כי בתום ימי השמחה כשחזרו הכל לביתם סירב הוא לחזור ורצה להישאר עם אדמו"ר הזקן. בא הרב מברדיצ'וב אל רבינו וטען באזניו: מדוע עשקתם את נכדי המצויין?! השיב לו רבינו: מה תרצו ממני? האם אני מחזיק בו? קחוהו וילך עמכם!

אבל הנכד נשאר במחיצתו של אדמו"ר הזקן, עד כי עלה הרב מברדיצ'וב למרומים והחסידים קראו את הנכד למלא את מקומו. אך לא ארכו לו ימי רבנותו, כי הוא רצה לדרוש דרושי חסידות חב"ד, אבל הדבר לא עלה בידו, מחמת שהחסידים סירבו בכל תוקף להטות אזניהם לדרושי חב"ד.

עכשיו תבין איך שבני לא יוכל לחזור לפנים דברי חסידות אם יעשוהו עתה לרבי, ולכן איני מסכים לדבר הזה.

[ט]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

פעם שאל הגאון ר' נחמיה מדוברובנא את אדמו"ר הצ"צ נ"ע, מדוע עלינו להתייגע בלימוד חסידות, הרי בביאת משיח יהיה כדברי הנביא "כי כולם ידעו אותי", ואז גם המתנגדים שלא למדו חסידות ידעו הכל, ומה לנו לאבד עתה את זמננו בלימוד הזה?

ההבדל הוא ב"אהא", השיב לו הצ"צ, שאז יאמרו החסידים "אהא"! מיר האבען דאס פריער גיווסט! [=אנחנו ידענו כבר מקודם את כל זאת!]

הר"ר נחמיה לא הבין את תשובת הצ"צ, והרבי המשיך וביאר: מדוע אינך מבין?

השמעת שיש בעולם מציאות של "קאמעדיעס" [=קומדיות, קרקס שעשועים] אשר שם מראים לקהל דברים מופלאים, כגון אדם המכניס ראשו ללוע האריה וכיוצא בזה פלאי פלאים, ומחוץ לאולם מעמידים ציורים שונים שבהם רואים את כל סוגי הנפלאות שניתן לראות בפנים.

ולכאורה זה דבר שאינו מובן, הרי בעל-הבית רוצה שהקהל יבוא ויראה בעיניו את כל הנפלאות הללו ותגדל התפעלותם, ואם-כן מדוע מראה להם בחוץ את כל הנעשה בפנים, מוטב היה אילו היה שומר את הכל בסוד ואזי היתה גדולה התפעלותם עשרת מונים!?

אלא, המשיך הצ"צ וביאר, שבפנים מתרחשים הדברים במהירות גדולה, ואלמלא היו רואים תחילה את הציורים שבחוץ, לא היו מספיקים להבחין ולהבין את גודל הנפלאות הללו. וכאשר רואה האדם את המתחולל לעיניו בפנים, אזי אומר הוא: אהא! זהו הדבר שראיתי בציורים שבחוץ!

והנמשל, החסידים שעסקו כל ימיהם בחסידות, הנה כל דבר שיגלה משיח צדקיננו, כל אחד ואחד מהם יכיר ויאמר: אהא! זהו הדבר שלמדתי בחסידות! הנה זו מדריגת "עתיק" והנה כאן מדריגת "אריך". אבל מי שלא טעם טעמה של חסידות, יצטרך המשיח להתחיל אתו מן האל"ף ב"ת. וזהו שמסיים הנביא "כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם", האם יכולים להשוות את ידיעת הקטן לידיעת הגדול!?

[י]

זה שמעתי מר' מרדכי יואל:

שאלת הר"ר נחמיה מדוברובנא את הצ"צ נ"ע, בשובו מעיר-מלוכה פטרבורג.

שאל הר"ר נחמיה: מה שר ההשכלה תובע מאיתנו? (שרצה לגזור על ישראל שישלחו את בניהם למוסדות ההשכלה הגבוהה הכפרניים שלהם).

השיב הצ"צ: השר תובע דינא דגמרא, אך מה נעשה שהגאונים אסרו עלינו?!

דהנה¹ איתא בגמרא פסחים (מ, א) מותר ללתות חיטים לפסח, פירוש, לתת מים על החיטים קודם הטחינה, מפני שניתן לשומרם מן החימוץ. אבל שמרים אסור ללתות, מפני שאייאפשר לשומרם מן החימוץ. ורבא אמר (בגמרא שם) שמצוה ללתות את החיטים שנאמר "ושמרתם את המצות", ואי לאו דבעי לתייה, שמירה למאי?

וביאור הענין, הנה "חיטים" הן הנשמות הגבוהות שתורתן אומנותן ועוסקים בתורה לשמה, ו"מים" היא החכמה, שאין להם גוון, ויש מים דקדושה שהיא בחינת החכמה דקדושה, ויש "מים הזדונים" שהיא בחינת החכמה דלעומת-זה, חכמות חיצוניות. ואמר רבא שמצוה על הנשמות שבבחינת "חיטים", שהם מאכל אדם בגימטריא מ"ה, שעוסקים בתורה בביטול כל הרגשה עצמית אלא רק לשמה, עליהם חובה ומצוה לעסוק גם בחכמות חיצוניות, כדי לברר מהן את ניצוצי

1) בס' "רמזי הגדות - אמרי יאי וגדיא יאי" לר' דוד שבתי משה (ברדיטשוב תרנ"ח, דף יז ע"ב), מובא ביאור הענין, ללא סיפור המעשה, וזה לשונו:
אמר [אדמו"ר הצ"צ] עד דבר הקיטרוג שהיה למעלה ללמד לבני ישראל חכמות חיצוניות כו', שהמקטרג סמך עצמו על גמרא מפורשת, אבל אישתמיטתיה תשובת הגאונים.
דהנה בפסחים (דף מ, א) איתא דחיטים מותר ללתות ושעורים אסור ללתות. ועל-דרך העבודה כך הוא, דהנה יש שני מיני נשמות כמ"ש "זורעתי את בית ישראל זרע אדם זרע בהמה", דהנשמות ששרשן מז"א שנקרא "אדם שעל הכסא", או מחכמה כ"ח מ"ה בגימטריא "אדם", נקראות "זרע אדם". ואותן ששרשן ממלכות נקראות "זרע בהמה" גימטריא ב"ן, דשם ב"ן הוא במלכות.

וידוע דחיטה היא מאכל אדם ושעורה היא מאכל בהמה, והיינו חטה גימטריא כ"ב אתון דאורייתא דמחכמה נפקת כמ"ש בזוהר הק', ונקרא "אדם" כנ"ל. וגם ז"א נקרא "תורה שבכתב" ונקרא "אדם" כנ"ל. ולהם מותר ללתות במים הזידונים, דהיינו לימוד חכמה חיצונית, שלהם אינו מקלקל כלום, וזהו "חיטה מותר ללתות".

ושעורה היא שעור ה', היא בחינת המלכות המחלקת השפע לבי"ע בשיעורים וגבולים כנודע, והם הנקראים "זרע בהמה", להם אסור ללתות במים הזידונים לימוד חכמה חיצונית, שלהם מקלקל לימוד זה. וזהו "שעורה אסור ללתות".

ואם-כן - טענת המקטרג - הלא יש בכללות נשמות ישראל נשמות שנקראים "זרע אדם" שמאכלם הוא חטה כ"ב אתון דאורייתא, שמותר ללתות במים הזידונים, היינו חכמה חיצונית, שלהם אינו מקלקל כלום. ואדרבה, על-ידי שישתמשו בחכמה חיצונית לחכמת התורה, יעלו את חכמת התורה לשרשה שב"תהו" שקודם ל"תיקון", וימצא יתרון לחכמה האלקית כמ"ש "ויתרון האור מן החושך" כידוע מהזוהר הק'. וגם אותן הנשמות הנקראות "זרע בהמה", הלא שורש שרשן הכל מן החכמה, דנשמות ישראל עלו במחשבה, ולא יתקלקלו על-ידי חכמה חיצונית.

אבל אישתמיטתיה תשובת הגאונים, דהאלפסי כתב "והאידינא שדרו ממתכתא דאנן לא בקיאן בלתייה, והלכך בין חיטה בין שעורה אסור ללתות", והיינו דהאידינא אנן נשמות נמוכות, וכולנו נתקלקל על-ידי לימוד חכמה חיצונית, וכולם אסורים ללומדה.

הקדושה שנפלו בהם כידוע, מפני שבנשמות אלו אין שום חשש שמא יפלו ממדריגתם בעטיו של לימוד זה.

אבל הנשמות הנמוכות, שהן מבחינת ספירת המלכות, "שעורה" - שיעור ה"א תתאה - להן אסור לעסוק בחכמות חיצוניות מפני שכל עבודתם היא רק בהבלי העולם, ואם יעסקו בחכמות חיצוניות הם עלולים ליפול ר"ל גם ברע הגמור.

וכל זה הוא מדינא דגמרא. אבל הרא"ש ז"ל כתב שהגאונים אסרו לתיתה אפילו בחיטים, מפני שבזמן־הזה אין אנו בקיאין בלתייתה אפילו בחיטים.

וביאור הדבר, בשנים קדמוניות היו הנשמות הגבוהות - מארי דאורייתא - בפני עצמן, והנשמות הנמוכות - שעסקו בהבלי העולם - היו גם הן בפני עצמן, ולא היה קיים חשש שהנשמות הגבוהות בעלי העבודה יפלו ממדריגתם בשעה שיעסקו בחכמות חיצוניות. אבל בזמן־הזה נפלה עירבוביה בנשמות, גם הנשמות הגבוהות אינן תמיד במדריגה אחת מחמת תוקף הגלות, לכן יתכן שבעת עוסקים בחכמות החיצוניות יהיו אז במדריגה נמוכה ויהיו עלולים ליפול ממעלתם. לכן, משום חשש זה, גזרו הגאונים שגם החיטים אסורים בלתייתה, שגם העוסקים בתורה לשמה אסורים בלימוד החכמות החיצוניות.

ושר ההשכלה רוצה להתייצב נגד כל הגאונים!

[יא]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

חבורת חסידים נסעה פעם לאדמו"ר הצמח־צדק לראש־השנה; אופן הנסיעה היה בצורה זו: היו קונים להם עגלה וסוס זקן במחיר לא גבוה, יותר מאשר את "מטענם" לא היה הסוס יכול למשוך, והם עצמם היו מהלכים ברגל לצד העגלה. בבואם לליובאוויטש היו מוכרים את הסוס והעגלה במחיר זול עוד יותר, ואת ההפרש שהפסידו ב"עיסקה" זו היו מחלקים ביניהם.

באותה נסיעה שבתו הם את השבת האחרונה של השנה באחד הכפרים הסמוכים לליובאוויטש, ואחרי אמירת ה"סליחות" במוצאי־שבת השכימו לצאת לדרך. אך מעשה שטן, כשל כוחו של הסוס הזקן, ולא היה יכול להמשיך ולסחוב את העגלה. בחרו החסידים שניים מבני חבורתם שידעו להחליף כמה משפטים בלשון רוסיא, ושלחו אותם לכפר הסמוך שישכרו גוי וסוסו שיוכלו למשוך את סוסם ועגלתם עד לליובאוויטש.

בינתיים ישבו החסידים ודנו ביניהם, האם סוסם הזקן "חסיד" הוא או "מתנגד"... פתח הזקן שבחבורה - הוא ר' אבא שאול שהיה אחר־כך רב בליאדי - ואמר: פשיטא שסוס "מתנגד" הוא זה, ולכן ממאן הוא לנסוע אל הרבי!

- לא כן אחיי - ענה ואמר ר' זלמן [דוכמן] שהיה לימים רב בקורמא - אדרבה!
ודאי שסוס "חסיד" הוא סוסנו, ודוקא משום כך החליט שאינו רוצה עוד להמשיך
ולהיות סוס...

והסכימו הכל לדעתו.

[יב]

את המעשה הבא שמעתי מהרב ר' דוד שפירא, אשר היה רב ורבי
בליסבייטגרד, מנכדי ר' פנחס מקוריץ ור' זוסיא מאניפולי:

בטרם יסד הרה"ק ר' משה מסלוויטא (בן הרה"ק ר' פנחס מקוריץ) את בית
הדפוס שלו, נסע אל אדמו"ר הזקן לשאול בעצתו כיצד יוכל לקבל משרה השכלה
רשיון להקמת הדפוס, כי ידוע היה לו שהממשלה מערימה קשיים רבים בנתינת
רשיונות להדפסת ספרי ישראל בכלל, ולפתיחת דפוסים חדשים בפרט. וגם חשש
שמו יצטרך להוציא לשם כך כסף רב יותר מכפי שהיה ביכלתו לתת.

יעץ לו אדמו"ר לנסוע לעיר מוהילוב שעל הדנייפר, למצוא שם את המלמד
ר' ישראל, ויחד אתו יסע לעיר ווילנא וישיגו את הרשיון בנקל וללא הוצאות
יתירות. הדבר היה תמוה בעיני הר"ר משה, כי מה לעיר ווילנא ולהשגת הרשיון
מאת השר היושב בפטרבורג, אך עשה כדברי הרבי ולא הפיל דבר מדבריו.

הצליח ר' משה למצוא את המלמד ר' ישראל בעיר מוהילוב הגדולה, אך הלה
סירב לבקשה התמוהה ונימוקיו עמו: מה לי ולשרי המלוכה?! השפה הרוסית
אינה שגורה בפי, וכיצד אוכל לדבר לפני שרים נכבדים?! כיצד אתבטל מלימוד
התלמידים ואקפח את פרנסתי?!

הבטיח לו ר' משה לכסות את כל הפסדיו, אך לשאר התמיהות לא היתה
תשובה בפיו, כי גם הוא נסע רק בכוח האמונה באדמו"ר. בכל זאת הצליח לשכנע
את המלמד, ויסעו לוויילנא. שם פנו לגביר החסיד ר' מאיר רפאל'ס, שגם הוא לא
הבין את פשר הדבר, אך הציע להם לשהות בביתו ולראות איך יפול דבר.

ביום השבת הציע להם ר' מאיר לצאת ולטייל יחדיו ברחובה הראשי של ווילנא,
ובדרך הילוכם הבחין ר' מאיר בשר אחד נכבד שמביט בהבטה חזקה במלמד ר'
ישראל. הם המשיכו בדרכם, אך בעברם שנית באותו מקום חזר המחזה ונשנה,
כשאותו השר לא הסיר עיניו מר' ישראל. ניגש אליו ר' מאיר ושאלו האם חפץ
הוא לדבר עם יהודי זה, והשר השיבו שהוא מזמינו אליו מחר למלוננו ושם ישוחח
עמו. איש מהם לא יכול היה להעלות בדעתו מה רצונו של השר מר' ישראל, אך
ר' מאיר שיער שאירוע זה הוא תחילת פיתרונה של הנסיעה התמוהה לוויילנא.

השר קיבל את ר' ישראל בסבר פנים יפות, והתעניין לדעת מאיזו עיר מוצאו.

- מהעיר מוהילוב שעל הדנייפר, השיב ר' מאיר.
 - לא! אמר השר, לא מוהילוב אלא שקלוב!
 - אכן נולדתי וחייתי שם שנים רבות - הסביר ר' ישראל - אבל כבר עשרים שנה שאני מתגורר במוהילוב.

- ואין אתה מכירני?! - תמה השר - האינך זוכר שלפני שנים רבות ענשו בשקלוב את אחד האברכים בעונש ה"קונע" בחצר בית-הכנסת?! עמדתי אז קשור בכבלים וכל העוברים והשבים ירקו בפני, ולולא אתה שהיתרת אותי ממאסרי הייתי מת מן היסורים שנתייסרתי באותן שעות! אז ברחתי לפטרבורג, קיבלתי עלי את דת הנוצרים, למדתי בבתי-ספר גבוהים, נתקבלתי לפקידות הממשלתית, וכיום אני מכהן כשר-ההשכלה מטעם המלך. ומה מעשיך בוויילנא?

סיפר ר' ישראל לשר-ההשכלה את סיפורו, ואת העצה שיעץ להם האדמו"ר לנסוע לוויילנא לשם קבלת הרשיון.

- יפה יעץ לכם הרבי, אמר השר, אילו נסעתם לפטרבורג לא הייתם פוגשים אותי, לא הייתם מצליחים להגיע למשרדי ולא הייתם משיגים דבר. עתה נתון לכם הרשיון המבוקש, ולך באופן אישי אסדר מישרת קבלנות נכבדה מטעם הממשלה, ואעניק לך את כל הכסף הדרוש להשקעה בעסק מכניס זה!

סירב ר' ישראל להצעה הנדיבה, והסביר לשר כי רצונו לעסוק בתורה ובעבודה ולא במסחר. נתן לו השר אלפיים רובל במזומן, והבטיח לו כי בכל שעה שיזדקק לכסף יפנה אליו והוא ימלא את כל צרכיו.

חזר ר' ישראל לביתו של הגביר ר' מאיר, נתן לר' משה את הרשיון וסיפר להם את כל המוצאות אותו. ראו הכל את גודל קדושתו של אדמו"ר הזקן, ור' ישראל נתקשר אליו מאוד והיה לחסיד נלהב.

[ג]

שמעתי מהרב דעיר הורודניא (פלך צ'רניגוב), הרב ר' צבי הירש, מילידי שוונציאן (פלך וילנא), שבימי חרפו פרצה בעירו מגיפת חולירע ר"ל, ובחרו בו אנשי האיזור לשלוח עלי'דו 'פ"נ' ["פדין נפש"] לאדמו"ר הצ"צ נ"ע, כי אז היה הוא עדיין פנוי מכל עסק. שכרו עבורו עגלה, ויסע ליליובאוויטש.

בבואי לחצר הרבי - סיפר ר' הירש - זכיתי להיכנס מיד לאדמו"ר, מסרתי לו את ה'פ"נ', ואדמו"ר נפרד ממני בברכת הפרידה לשלום. חזרתי לאכסניה, ושם המתינו לי רבים מידידי הוותיקים שלא ראיתם מזה זמן רב, וישבנו להתוועד באהבת רעים. כשראיתי כי עוד מעט היום יפנה ויחשיך, לבשתי את בְּגָדֵי העליונים

וזירזתי את העגלון להתכונן לצאת לדרך. באותו רגע הגיע לשם משרתו של הרבי ושאל: היכן הוא הירשל משווענציאן? הרבי קורא אותו אליו מיד!

מחמת שלא עלה על דעתי כלל שאשוב ואכנס לאדמו"ר, התבסמתי כדבעי בשעת ההתוועדות, ועתה נאלצתי ללכת אל הרבי ברגליים כושלות וראשי עלי כגלגל.

רצוני לשאול בעצתך, פנה אלי הרבי: יודע אתה כי בין מנחה למעריב לומד אני ברבים את דרושי זקני אדמו"ר הזקן (המה מאמרי ה"לקוטי תורה", אשר לא נדפס עדיין באותה שעה), והנה עלה בדעתי שמא מוטב שאנצל את הזמן הזה לשם לימוד לעצמי ולא לרבים. מה דעתך?

- רבי! - אמרתי לאדמו"ר, אספר לכם מעשה ששמעתי!

- אה! הפטיר הרבי, "הירשעלעס מעשיות!" [=סיפורי הרשעלע]. ...

- לא רבי! המשכתי, זהו ממעשי הצדיקים!

- ממי? שאל הרבי,

- מחותנכם אדמו"ר האמצעי, השבתי.

- נו, ספר!

שמעתי - פתחתי וסיפרתי לרבי - שפעם אחת בחג הפסח היה אדמו"ר האמצעי בהומיל אצל הר"ר אייזיל מהומיל, ויתאוננו אברכי העיר לפני האדמו"ר שר' אייזיל אינו מקדיש להם מזמנו לקרב אותם, והוא עסוק תמיד וטרוד בענייני עצמו. שאל האדמו"ר את ר' אייזיל לפשר התנהגותו, מדוע אינו מקרב את האברכים המשתוקקים להתקרב לעבודת ה', ויען ר' אייזיל בזה הלשון: אַז איך האָב ניט קיין באַרוהטע וויילע וועגין זיך צו טאַן, היינט ווי קען איך זיך פאַר נעמען מיט דעם אַנדערן צו טאַן?! [=כשאין לי רגע מנוחה לעשות עם עצמי, כיצד זה אתעסק בעשייה עם הזולת]!?

- אייזיל, אייזיל! - אמר לו אדמו"ר האמצעי - האָב מיין נאַטור! אַז איך זעה אַז איך קען שיים מיט זיך גאַר ניט טאַן, אַז איך בין שיים אין גאַנצין פאַרלאָרען, טאַ נומיך חאַץ טאַן דעם צווייטען אַ טובה! [=אייזיל, אייזיל! שתהיה לך התכונה שלי! כשאני רואה שעם עצמי אינני יכול לעשות מאומה, שאני כבר אבוד לגמרי, אם כן הבה ואעשה טובה לזולתי]!

כשסיימתי לספר את הסיפור, אמר לי הרבי: עכשיו יכול אתה לצאת לדרך, סע לשלום!

במהלך הנסיעה נתפקחתי מייני, ולא הבנתי, מה זה היה לי שסיפרתי לרבי סיפור שכזה! ועד היום לבי נוקפני, וחורה לי על עצמי!²

[יד]

מעשה מהבעש"ט נ"ע, מה ששמעתי מהחסיד המפורסם רח"א ביחובסקי ז"ל, מה ששמע מהרבי בקוברין.

פעם זירז הבעש"ט נ"ע את תלמידיו הקדושים להתלוות אליו לנסיעה דחופה, ובבוקר השכם מצאו את עצמם בעיר בלתי ידועה להם, והנה הם ליד פתח אחת האכסניות. נכנסה כל החבורה לאותה אכסניה, ובעל-הבית התעניין לדעת מיהו היהודי העומד בראשם שהכל סרים למשמעתו וכרוכים אחריו. השיב לו אחד התלמידים שזהו הבעל-ש"ט טוב שמעשי נפלאותיו מפורסמים בכל העולם, ואשר יש בכוחו אפילו להחיות מתים!

כשהלך בעל-הבית לבית-הכנסת, סיפר בהתפעלות לכל הקהל אודות האורח הנפלא המתאכסן בביתו. תוך שעות ספורות עשתה לה השמועה כנפיים בכל העיר, והגיעה גם לביתו של אחד התושבים שלפני שלושה ימים נולד לו בן לעת זיקנותו, ואשר מרגע לידתו לא חדל מלבכות בקולי קולות, ולא הועילו לו כל הרופאים בתרופותיהם והמלחשים בסגולותיהם.

דחקה בו אשתו ללכת אל הבעש"ט שיושיעו מצרתו, וכשסיים האיש לספר את סיפורו הוציא הבעש"ט מטבע מכיסו, נתנו לאיש וציוה עליו לקנות כעך (בייגיל) וללעוס אותו, ואחר-כך לתת ממנו לפיו של התינוק. קנה האיש כעך ועשה כהוראת הבעש"ט, אך התינוק המשיך בבכיו החזק. חזר האיש לבעש"ט והתלונן שהכל היה ללא הועיל. שאל אותו הבעש"ט: האם קנית את הכעך באותו מטבע שנתתי לך? לא, השיב האב, הנחתיו בכיסי בין שאר המטבעות ואת הכעך קנית במטבע שנזדמן לידי.

הסביר לו הבעש"ט שעליו לקנות את הכעך באותו מטבע שהוא נותן לו עכשיו בידו. הקפיד האיש למלא בד"קנות אחר הוראותיו של הבעש"ט, והפעם אכן נרגע התינוק ברגע שטעם מן הכעך. כעבור זמן מה ניגשה האם להניק את התינוק, והנה הוא מוטל במיטתו ללא רוח חיים! ותהי זעקה גדולה בבית, ותהום כל העיר על הבעש"ט שגרם למות הילד. נקהלו בני המשפחה וצעדו לבית הבעש"ט כדי לנקום בו ולהכותו נפש!

(2) במקום אחר ברשימות אלו מסופר תורף המעשה, כפי ששמעו מר' מרדכי יואל, דהיינו שבהיות אדמו"ר האמצעי בהומיל, התאונו האברכים לפניו ור' אייזל הצטדק כנ"ל, והרבי אמר לו כדברים האמורים לעיל.

שלח אליהם הבעש"ט את אחד התלמידים, וביקש שאבי התינוק לבדו יבוא אל הבעש"ט. נכנס האיש העגום והבעש"ט פתח ואמר: שמע נא והקשב היטב היטב לסיפור המעשה אשר אספר לך עתה:

באחת המדינות שלטו מלך ומלכה שהצליחו מאוד במלכותם, אבל בנים לא היו להם והדבר העיקר עליהם מאוד. פעם הלכו שניהם לטייל בחצר הארמון, ומלבה של המלכה נפלטה אנחה גדולה ומרה, והמלך שהבין לרוחה ניסה להרגיעה: האם לא עשינו את מה שהיה ביכלתנו? ומדוע להיאנח על דבר שאינו לאל ידינו?!

אמרה לו המלכה: אבי היה גם הוא מלך, ובכל עת שהיה נזקק למשהו שלא היה ביכלתו להשיגו בדרך הרגילה היה גוזר גזירה על היהודים, והם היו מתכנסים וצועקים לאלקיהם שימלא את בקשת המלך ויבטל מעליהם את גזירתו, והאלקים היה שומע לזעקתם וממלא את בקשת אבי!

נכנסו הדברים ללבו של המלך, ופירסם בכל רחבי ממלכתו לאמור: אם בשנה הקרובה לא יולד למלך בן יורש-עצר, יגורשו כל היהודים מן הממלכה ורכושם יוחרם לאוצר המלך!

הבינו היהודים שאם לב המלך הטוב נהפך פתאום לרעתם, אין זאת אלא גזירה מן השמים על התרשלותם בקיום התורה ומצוותיה, והחליטו להרבות ישיבות וחדרים ללימוד התורה, להקים חברות צדקה וחסד, וגם גזרו כמה תעניות על הציבור והירבו בתפילה ובזעקה לאביהם שבשמים. ויעתר להם ה', ובטרם כלות השנה נפקדה המלכה בבן זכר, שהפליא את עין כל רואיו בבריאותו ובתואר זיו פניו, והכל ניבאו לו גדולות.

ואכן, מיום ליום ניכרה חכמתו של הילד יותר ויותר, עד כי בהיותו כבן שתים-עשרה שנה לא נמצא בכל מדינות המלך מי שיוכל ללמדו דברים אשר לא היו ידועים לו.

- ובכל משך הסיפור היה הבעש"ט חוזר ומזכיר לאב שיקשיב היטב היטב לפרטי הסיפור -

אחד המלכים שהיה כפוף לאותו מלך יצא פעם במרד כנגדו, רצה המלך לצאת נגדו במלחמה, אך המלכה דיברה על לבו שעתה, כשיש להם בן, לא כדאי לו לצאת לקרב, וכדאי יותר להתפשר עם המלך המורד ולכרות אתו ברית שלום. גם שרי הממלכה סברו שהצדק עם המלכה, וישמע המלך לעצתם וישלח מכתב שלום למלך המורד.

הזמין המלך המורד את המלך הגדול לסעודה הגדולה שערך לכבוד כריתת הברית, ובשעת הסעודה ראה המלך הגדול כי חכמתו של בן המלך המורד עולה בהרבה על חכמתו של בנו! ביקש המלך לדעת מיהו המורה של בן המלך, ונתפלא

לשמוע כי רק בשנה האחרונה החל אותו מורה ללמד את בן המלך, והכל שבעי רצון ממנו מאוד, אלא שיש לו כמה שגיונות שהמלך התחייב שלא להפר אותם: אין לדרוש ממנו לבוא אל שולחן המלך, אין לבוא לביתו ללא הודעה מוקדמת וקבלת רשות - אבל כדאי להם להיכנע לדרישותיו המוזרות, הסביר המלך, מפני שהוא מצליח מאוד בשיעוריו.

בתוך כך בא המורה, והמלך הגדול ניגש אליו בכבוד גדול, אמר לו שידועות לו כל דרישותיו, והוא מבקשו להסכים לבוא למדינתו וללמד את בנו. ניאות המורה, נסע עם המלך לביתו והחל ללמוד עם בן המלך. ואכן, תוך זמן קצר נתעלה התלמיד במעלות נפלאות, כל לימודיו הקודמים קיבלו עומק ופנים חדשות, וגם נפתחו לפניו שערי חכמה שלא ידע מהם כלל עד אז.

יום אחד בא בן המלך מלימודיו ופניו לא היו לו, וימאן לאכול וישכב במיטתו סר וזעף. הוריו המודאגים שאלוהו מה יום מיומיים, וגילה להם כי שכח דבר מה מתלמודו היקר, ובלעדיו חיי אינם חיים, אין ביכלתו להמתין עד יום המחרת וגם אין הוא רשאי לבוא לבית מורו ללא רשותו. אך לבסוף לא יכול הנער לעמוד על נפשו, והלך אל מורו שלא בזמנו הקבוע.

דפק בן המלך בדלת פעם ופעמיים, ואין קול ואין עונה. כשדפק בשלישית ולא נענה היכה ברגלו מכה חזקה בדלת, וזו נפתחה לרווחה והוא נכנס פנימה. כשהגיע לחדרו של המורה ראהו עטוף בטלית, עיניו פקוחות ואין הוא רואה מאומה ואינו מרגיש מכל הנעשה סביבו. כעבור שעה ארוכה ניעור המורה מדביקותו, הבחין בבן המלך וירם עליו קולו בנזיפה: היאך העזת לבוא לביתי ללא שאילת רשות!?

התחנן הנער לפניו שימחול לעוונו, כי אלמלא היה בא היה משתגע או שנפשו היתה יוצאת מגופו, כי נשכח ממנו דבר מתלמודו! שינן לו המורה שוב את לימודו, אבל בן המלך לא הסכים לחזור לביתו, עד שיואיל המורה ללמדו את החכמה הידועה לו שיש ביכלתו לישיב שעות ארוכות בדביקות כאילו אינו בזה העולם. ובלא חכמה זו אין לו חפץ בכל החכמות שכבר למד ממנו, וחיי אינם חיים!

ניאות לו המורה, אך רק באם יקבל עליו שלושה תנאים: שיקבעו את מקום לימודם הרחק מעיר המלוכה, להסיר את ערלת בשרו ולקחת עמו כסף מזומן שיוכלו לכלכל בו את עצמם במשך הזמן הארוך שלא ישבו בביתם.

בקושי רב הסכימו המלך והמלכה להיפרד מבנם, והפילו תחנוניהם לפני המורה שישתדל שלא יארך זמן הלימוד ויחזרו במהרה לבית המלך. שלח המלך מחנה גדול של חיילים ללוותם, אך היות והדבר לא היה לרוחם ולא עלה בקנה אחד עם תוכניתם, ברחו מהם המורה ובן המלך בהיותם לנים באחת האכסניות, ויצאו בידיים ריקות ללא כל צרכי חיותם שנתנו להם המלך והמלכה ביד רחבה.

נסעו השניים מעיר לעיר עד שהרחיקו מזרך המלך, וכשהגיעו לעיר קטנה שכרו להם דירה בביתו של יהודי זקן שהתחייב לספק להם את כלכלתם, מבלי לספר על כך לשום נפש חיה שבעולם. ועוד באותו יום אסף הזקן מגין יהודים ובן המלך נימול כדת וכדין.

התחיל המורה ללמדו אל"ף ב"ת, את סידור התפילה, התנ"ך, ש"ס ופוסקים, עד שהגיעו ללימוד הקבלה וגם בה עשה הנער חיל.

באחד הימים החל בן המלך לבכות מרה באמצע לימודם, ולשאלת רבו ענה כי רואה הוא שהמורה זקן ובא בימים, ומה יעשה כשילך מורו לעולמו? הרי אין לו שום דבר בעולם לבד מרבו ותורתו, ואיך יוכל להמשיך ולחיות בלעדיו? לא הועילו דברי הניחומים של המורה כי כך זרכו של עולם, שהמורים מסתלקים והתלמידים נשארים והופכים למורים, עד כי ביקש ממנו בן המלך שיבטיח לו, שביום מותו ימות גם הוא עמו ויחדיו יעלו לעולמות העליונים.

וכך הווה, כעבר זמן לא רב שבק המורה חיים לכל חי, והנער נפל על פני רבו בבכייה עצומה עד שגם נשמתו פרחה מגופו. סיפר בעל-הבית לרב ולחברה-קדישא על שני הצדיקים הנסתרים שחיו בביתו כמה שנים, שיומם ולילה לא פסקו מן התורה והעבודה, ויעשו להם אנשי העיר לוויה בכבוד גדול וקברו אותם זה ליד זה.

ובכל עת הסיפור, מזכיר הבעש"ט לאבי הילד המת שיאזין היטב היטב לפרטי הסיפור.

ויהי כבואם לעולם העליון ויובילום מגן-עדן אחד לגן-עדן עליון ממנו, עד שבאו לגן-עדן אחד שאליו הכניסו את המורה אבל לא הניחו את הנער להיכנס עמו. פרץ בן המלך בזעקה גדולה ומרה שאינו רוצה להיפרד מרבו, וגם המורה בא לעזרתו ואמר שלא יכנס ללא הנער. הגיעו הדברים לבית-דין של מעלה, והם הכריזו שלגן-עדן זה לא יוכל להיכנס מי שאינו מזרע ישראל. ואם חפץ הנער להיכנס גם לגן-עדן זה, יהיה עליו לרדת שוב לעולם הזה התחתון ולהיולד כיהודי, ואז יניחו לו להיכנס עם רבו לאותו גן-עדן.

שאל הנער כמה זמן יהיה עליו לסבול את צער הגלגול, ויאמרו לו כי דיו בתשעת ירחי הלידה, וברגע שיוולד הרשות נתונה לו להיכנס למחיצתו של רבו.

ועתה, המשיך הבעש"ט ואמר לאבי הילד, נתנו לנשמתו של בן המלך רשות לבוא בגופו של הילד הנולד לך, ומרגע היוולדו צעק הילד ובכה שיניחו אותו לצאת מן הגוף ולעלות אל רבו אשר בגן-עדן העליון. עד שבא אלי המורה וביקש ממני שאעשה חסד עם הנשמה ואפטור אותה מן העולם הזה, כדי שתוכל לבוא אליו לעליונים. קיבלתי עלי את טורח הדרך וגרמתי לו את הטובה הנצחית הזאת, והאם יכולתי לנהוג באופן אחר?

נכנסו הדברים בלב האב, ונפטר לשלום מהבעש"ט הקדוש.

[טו]

שמעתי מהאדמו"ר מרעציצא נ"ע:

[א] פעם אמר אדמו"ר הזקן בפני החסידים: בשבת צריך כל אדם לאכול עשרים־וארבע מנות ("געריכטן", מיני מאכל), כנגד עשרים־וארבעה "כי לעולם חסדו" שאומרים בתפילת השבת.

שאל אחד הנוכחים שלא נמנה עם אנ"ש: והרי יש בתפילה עשרים־ושישה "כי לעולם חסדו"?

השיב לו אדמו"ר: "סיחון מלך האמורי" ו"עוג מלך הבשן" הם "אומגריכט" [=משחק מלים: הם אינם רצויים, וכן, הם אינם "מנות"]...

[ב] פעם אמר אדמו"ר הזקן בדרך הלצה, שבאכילת הקוגעל [=פשטידה] בשבת פועלים אותן ההמשכות הנפעלות על־ידי תקיעת־שופר בראש־השנה.

- מדוע אם־כן צריכים לתקוע בשופר, הרי ניתן לאכול קוגעל - שאל אחד השומעים?

- אכן, השיב אדמו"ר, כשחל ראש־השנה בשבת אין אנו תוקעין בשופר וההמשכות נפעלות על־ידי אכילת הקוגעל...

[ג] פעם נכנס אחד מאנשי העיר ליאדי אל אדמו"ר הזקן, וסיפר לו ענין מסויים.

- זה שקר גדול! הגיב הרבי.

- כיצד יכולים לבדות שקר גדול שכזה, טען האיש?!

- וכיצד יכולים לבדות שקר גדול שכזה? שאל אדמו"ר, והצביע על הכנסיה הנשקפת מחלון ביתו.

[טז]

זה שמעתי מרבה של סְבָרְזֶנֶע:

הגאון החסיד ר' יוסף [ריבלין] מדריבין (מחבר הס' "אוהלי יוסף") ישב פעם בבוררות בסכסוך בין שני גבירים, ובנוסף לבורר השני ישב שם גם הגאון ר' יענקלי מאמצ'יסלב כ"שליש". באחת הישיבות הגישו לפניהם שתייה ומיני מתיקה, והגאון ר' יענקלי - שהיה הזקן ביניהם - נטל אחד מן המינים ובירך עליו תחילה.

העיר לו הר"ר יוסף, שלדעת אדמו"ר הזקן יש להקדים את ברכתו של מין אחר. הרהר הר"ר יענקלי זמן מה במחשבתו, ולבסוף אמר: שארי ליה מאריה [=יסלח לו ה']! הדין הוא כפי שעשיתי אני.

בבואו לביתו עיין הר"ר יוסף היטב בדברי הפוסקים, וראה כי אין כל ספק שדברי אדמו"ר מכוונים להלכה. בישיבתם למחרת באותה בורות שטח הר"ר יוסף את הדברים לעיני הר"ר יענקלי והוא לא השיב עליהם, אך כעבור דקות ספורות קם ממקומו ויצא את החדר.

כחלוף רבע שעה נתפלאו הנוכחים לאן זה יצא הגאון הישיש בקור הגדול, חיפשו אחריו בחצר ובבתים הסמוכים, שאלו את העוברים והשבים אם הבחינו בו, עד שנאמר להם כי אדם כדמותו נראה מהלך ליד בית הריחיים שבקצה העיר. השיגוהו האנשים ושאלוהו לאן פניו מועדות בקור השורר בחוץ, ויאמר להם הגאון: הנה אתמול נפלט מפי ביטוי חריף נגד גאון וצדיק, ועתה כשנוכחתי שהצדק עמו הולך אני להשתטח על קברו ולבקש את מחילתו על בזיון כבוד תורתו.

- האם יודע כבודו את מקום מנוחתו של הרב מלאדי? שאלוהו.

- אשאל הולכי דרכים והם ינחו אותי בדרכי, השיב הרב הישיש.

הסבירו לו האנשים עד כמה עצום הוא המרחק לשם, ובקושי רב השפיעו עליו להסתפק במנין יהודים יראים ושלמים, שלפניהם יבקש מחילה מאדמו"ר הזקן.

[יז]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל, שפעם אמר אדמו"ר הזקן שחרטה על חטא צריכה להיות כמו חרטתו של "הגוי משקלוב". ומעשה שהיה כך היה:

פעם התחוללה סערה גדולה בנהר הדניפר הזורם בשקלוב, ואחד הערלים הוריד לנהר סירה קטנה ורצה לחצות בה את המים לעבר השני של הנהר. צעקו עליו כל הגוים שמסביב שלא יעשה את השטות הזו ולא יעמיד את חייו בסכנה ודאית, אך הוא סירב לשמוע להם והתעקש לחתור בסירתו ולנצח את גלי הנהר הסוער.

הצליח הגוי לשוט מרחק מה, אך לבסוף גברו עליו המים והפכו את סירתו על פניה. החל האיש לטבוע, וכאשר הגיעו המים לפיו שמעוהו צועק בשארית כוחותיו: אַ! קאַיִס! [=אני מתחרט!]

היתה זו חרטה אמיתית מעומק הלב, על שלא שעה לקול האנשים שהיתרו

בו.

ובמידה דומה של אמת צריכה להיות חרטת האדם על מעשיו הלא טובים.³

[יח]

שמעתי מהר"ר יעקב הנקין, שבימי חרפו היתה לו שותפות בחלקת יער קטנה, ובתום ימות החורף, כשנסעו לביתם לחג־הפסח, נסע עם שותפו דרך העיר נְיִז'ין והחליטו להשתהות שם יום אחד ולהיכנס אל אדמו"ר ר' ישראל נח נ"ע [בן הצ"צ]. בינתיים הלך שותפו לקנות לו כובע חדש לכבוד הפסח, ובחר לו כובע משובח מחומר טוב.

כשבאו לביתו של האדמו"ר נכנס הר"ר יעקב ראשון ל"יחידות", ואחריו נכנס שותפו. הביט הרבי בכובע החדש ואמר: איך לא תיבוש לחבוש כובע בזוי שכזה?! הרי הראש הוא ראש וראשון לכל איברי הגוף, וראוי לחבוש עליו כובע נאה ונכבד!

בצאתו שאל השותף את הר"ר יעקב: האם גם בכובע שלך מצא הרבי חיסרון ודיבר בגנותו? וסיפר לו את תוכן ה"יחידות" שלו.

אס־כן, אמר הר"ר יעקב, הבה ונבדוק את הכובע החדש שלך!

פתחו את ביטנת הכובע, ומצאו שם אריג של שעטנז!

בזמן המועט שעמד לרשותם לא הספיק השותף לקנות כובע חדש, ואת שארית דרכם עשה כשמיטפחת לראשו.

[יט]

שמעתי מר' שמואל ליב אפשטיין, ששמע מאדמו"ר ר' זלמן מליאדי:

כשיצא אדמו"ר הזקן ממאסרו בפטרבורג, היה עליו ללכת ולפגוש בשלושת גאוני הדור: הגאון ר' יואל מאמצ'יסלב, הגאון ר' משה חפץ מטשאוס והגאון הגביר ר' יהושע צייטלין (המכונה ר' יהושע'לע אושיצער).

את הג"ר יהושע ביקר אדמו"ר לאחרונה, והוא לא נהג ברבינו כבוד כמו הראשונים; הוא ניסה "לבחון" את הרבי בשאלות שונות, כגון: כמה סוגיות של "אביי ורבא" נמצאות בש"ס. אדמו"ר נקב במספר מסויים, והגאון ר"י שאלו: ותו לא? אמר לו אדמו"ר: כל השאר הם רבה ולא רבא.

3) בהמשך מאמרי אדמו"ר מוהר"ש משנת תרל"ז ד"ה וככה (עמ' קיג), נאמר: יש בחינת תשובה שהחרטה פועל בו כל־כך עד שכלולים בה כל הכחות, וכמו שארז"ל שענין תשובה אמיתית הוא כמשל מי שהולך לרחוץ בנהר והתחיל לטבוע במים, שמתחרט מאוד על שהלך לרחוץ. עכ"ל. כנראה שאדמו"ר מוהר"ש כתב "וכמו שאמר רבינו ז"ל", שהכוונה לאדמו"ר הזקן, ואחד המעתיקים קיצר וכתב "וכמו שארז"ל".

המשיך הגאון בשאלותיו: כמה מסקנות אליבא דהלכתא יש בש"ס?

אדמו"ר השיבו בקפידה: וואס בין איך א חתן וואס איהר פאר הערט מיך?!
[האם "חתן" אני העומד לפניכם למבחן]?! אך בכל זאת אענה לכם: יש שתיים
עשרה או שלוש-עשרה מסקנות בש"ס, וזו רק מסקנא דגמרא, אבל המסקנה מבן
אדם זאת לא אומר לכם (וכידוע שסופו של הג"ר יהושע לא היה טוב).

את הדברים הללו שמע החסיד ר' בנימין קלצקער שנדחק ונכנס לפתח ביתו
של הגביר הגר"י.

אדמו"ר האמצעי נתיירא להיכנס ועמד בחוץ, ור' בנימין סיפר לו את כל מה
ששמע. לבסוף סיפר לו כי הגר"י אמר לרבינו: הלא לכם אין יחוס! השיב לו
אדמו"ר: ממני מתחיל ב"ה הייחוס, ובכם יסתיים הייחוס!

אמר הגר"י לאדמו"ר: לדבריכם אין אתם "מחזיקים" מענייני העולם הזה, והנה
אתם לבושים כתונת של משי, ואילו אני שנתברכתי בעושר ויש לי משא ומתן עם
שרים גבוהים, בכל זאת לבוש הנני בגד פשתן פשוט! אמר לו אדמו"ר: האמינו
לי שאינני יודע מאיזה אריג עשויה כותנתי.

כסיפר זאת ר' בנימין לאדמו"ר האמצעי, הגיב ואמר: אבי השיב לו אליבא
דאמת שאינו יודע מה שהוא לובש, ואילו אני הייתי משיב לו בצורה שונה [ואמר
תשובה חריפה וכו'].

[כ]

שמעתי מהר"ר יעקב הַנְקִין ע"ה:

בשבת אחר התפילה היה רגיל אדמו"ר הזקן ללכת לביתה של בתו הרבנית
פריידקא ולומר לפניה מאמר חסידות. אדמו"ר האמצעי היה בא לשם בהיחבא
והיה מקשיב למאמר.

פעם אמר לה אדמו"ר האמצעי שתבקש מאביהם שיבאר את ענין ארבעת בגדי
הכהונה עליפי חסידות, ואדמו"ר הזקן נעתר לבקשתה. כשהרגיש אדמו"ר
האמצעי שאביו עומד לסיים את המאמר וללכת, והוא לא ביאר עדיין את ענין
ה"אבנט" שבבגדי הכהונה, פשט את האבנט ממותניו וזרקו לרגלי אחותו כדי
להזכירה שתדרוש ממנו גם את ביאורו של הענין הזה.

הבינה מרת פריידקא את הרמז וצעקה לאביה: עדיין לא ביארת את ענין
האבנט!

- כנראה שאחך בערל מתחבא תחת המיטה - אמר אדמו"ר הזקן - צא בעריל!
כבר סיימתי לומר!

[כא]

שמעתי מהר"ר יעקב הַנְקִין ע"ה:

בביתו של הנגיד החסיד ר' יוסף ליובינסקי מסוסניצא (פלך צ'רניגוב) שירתה אשה, שבעלה נלקח לעבודת הצבא בזמן מלחמת פלעוונא [בשנת 1877]. בתום המלחמה שבו החיילים שנותרו בחיים לביתם, אודות ההרוגים והשבויים נמסרו הודעות לבני משפחותיהם, ואילו האשה הזו נשארה כאלמנה חיה ללא כל ידיעה אודות בעלה.

הפצירה העגונה בגבירתה שתבקש מבעלה, הנוסע מדי שנה בשנה לאדמו"ר מהר"ש, שישאל בעצתו של הרבי. הזכירה הגבירה ליובינסקי לבעלה, אך הוא בבואו אל אדמו"ר היה שוכח לשאול. עד שפעם אחת גערה בו אשתו מאוד על שאין הוא מרחם על האשה העגונה, והוא הבטיח שבפעם הזו לא יסיר את הדבר מלבו וישאל את הרבי.

בבואו לליובאוויטש קיבל שלום מאת הרבי, ולפנות ערב, כשאדמו"ר היה נוהג לצאת במרכבתו לשאוף אויר צח, נעמד ר' יוסף ליד המרכבה והמתין. הבחין בו הרבי ושאלו: התסכים להצטרף אלי לנסיעה? וכמובן שר' יוסף נענה בשמחה להזמנתו של הרבי.

בשבתו במרכבה פנה אל הרבי ואמר לו: באתי אל רבינו ב"שליחות!" וסיפר את סיפורה של העגונה ואת תחנוניה לקבלת עצה מהרבי.

השיב אדמו"ר: אלי אתה פונה בענין עגונה? בעניינים אלו היתה לאבי הצלחה גדולה! שמע ואספר לך את אשר אירע בביתנו:

קרובה־רחוקה של אמי ז"ל שבעלה עזבה היתה משרתת במיטבח ביתנו - ואינני מתפלא על בעלה שברח ממנה, כי היא היתה מכוערת מאין כמוה, וכן בעלת מזג רע ורעת־עין ביותר: כשהייתי מבקש ממנה מעט שמנת ("סמעטענע"), לא היתה מסכימה לתת לי אלא מעט לָבָן ("זויערע מילך") - והיא היתה מציקה לאמי ולא נותנת לה מנוח שתבקש מהרבי שיתפלל בעדה כדי שלא תישאר עגונה כל ימיה.

באה אמי אל אבי בתרעומת על שלכל הבאים אליו הוא משיב, ואילו לקרובתה זו אין בפיו מענה! ויען אבי: הגם את לא תתני לי מנוח עתה?! ראי כמה אנשים צובאים על הפתח! אבל אמי לא הניחה לו: אם קשה לך להשיב לכולם, אמור להם שיפסיקו לבוא אליך ויתנו לך מנוחה! אבל כל עוד אתה מקבל אותם ומשיב להם, מדוע איפוא יגרע חלקה של אומללה זו?!

מה קרה!?! - השיבה אבי - האם נהר הדניפר בוער?! לא מצאת לך זמן מתאים יותר אלא בין כסה לעשור?! יעברו הימים הנוראים והחגים, ואז נראה כיצד ניתן לעזור לה.

יצאה ממנו אמי והיא שביעת־רצון מתשובתו זו.

סמוך לעיר אורשא התגוררו חסידים רבים בעלי־אחוזות, והיו רגילים לבוא לליובאוויטש בימים האחרונים של חגי־הסוכות כדי להיות שם בשמחת־תורה. כאשר עברו הימים הראשונים של סוכות קרא אבי לגבאי הראשי ר' חיים בער, ציוה עליו לפקוח עין על האורחים, וברגע שיגיע בעל־אחוזת פלוני יורה לו להיכנס מיד אל הרבי, כי דבר דחוף לו אליו. ביום שלפני הושענא־רבה בא אותו חסיד לליובאוויטש ולא נחפז כלל להיכנס אל אבי, אבל ר' חיים בער הודיע לו שחזקה עליו פקודת הרבי לבוא אליו מיד.

אמר לו אבי: דע לך כי רצוני שתחזור מיד לביתך ב"שליחות מצוה" ממני; הנה לך מכתב עבור בעל־אחוזת פלוני הסמוך אליך, אבל היזהר והישמר שהמכתב יבוא לידיך בו ביום שתגיע לביתך! יצא האיש מאת פני אבי, אבל גם אז קרא לו אבי מבעד החלון והזהירו שוב ושוב, שלמען השם לא ימעל בשליחותו וימסור את המכתב ללא שהיות.

אך יצא האיש את ליובאוויטש, נפתחו ארובות השמים וגשם זלעפות כמבול החל לרדת. מרכבתו של בעל־אחוזת התנהלה על־ידי שלושה סוסים טובים, אך גם הם לא הצליחו להתקדם במהירות, והגשם לא חדל אפילו לרגע. הגיע האיש לביתו בחצות הלילה ובגדיו ספוגים במים כאילו היו שרויים בנהר. אשתו שהיתה עסוקה בהכנת צרכי החג מיהרה להחם את המיחם ולמזוג לו שתייה חמה, והוא עלה על התנור להתחמם קימעא מהצינה שאחזה בו.

העגלון הגוי נשאר בינתיים בחוץ והוליך את הסוסים לאיטם (כדרך שנוהגים בסוסים אחר נסיעה מאומצת), אך לפתע נכנס הביתה במרוצה והודיע כי אחד הסוסים נפל ונתפגר ללא כל סיבה. "יהא זה לכפרת עוונותינו בהושענא־רבה" אמר החסיד לאשתו.

כעבור רבע שעה נוספת הודיע הגוי בבהלה שסוס נוסף נפח את נפשו, וכעבור שעה קצרה בא בצעקה שטחנת־הקמח עולה באש!

אז קפץ החסיד בבהלה מעל התנור: אוי ואבוי! היכן מכתבו של הרבי?! היכן הנחתיו?! באיזה כיס הוא היה?! לבסוף נמצא המכתב, וגם הוא רטוב כולו כעולה מן הים. הזעיק האיש את העגלון וציוה עליו שיוציא מיד סוס רענן מאורות הסוסים, וירכב מהרה לכפר פלוני וימסור את המכתב לבעל־אחוזתו ללא כל דיחוי נוסף!

אך העגלון סירב בכל תוקף, באמרו שגם הוא נתקרב מן הדרך וצריך הוא להתחמם, ינוח שעות אחדות ורק אחר־כך יצא לדרך. אבל החסיד לא הירפה ממנו וצעק: תראה מה שכבר קרה לי עד עכשיו בגלל שלא הזדרזתי לקיים את פקודת הרבי הקדוש! קח כוס י"ש משובח, אוסיף לך עוד שלושה רובל, העיקר שתצא מיד לדרך!

לבסוף ניאות העגלון, והחסיד נתן בידו את מכתבו של אבי בצירוף מכתב ממנו, שבו הוא מזהירו שלא יפיל דבר מדברי הרבי "כדי שלא יקרה לך מה שקרה לי!"

הגיע אליו הגוי באשמורת הבוקר ונתן לו את שני המכתבים, ויקרא במכתבו של אבי לאמור: שלח אלי לליובאוויטש את הטוחן העובד בבית־הריחיים שלך, שיבוא לכאן לימים האחרונים של החג.

נזדרז בעל־האחווה, רכב על סוסו לבית־הריחיים, עורר את הטוחן משנתו וציוה עליו: התפלל שחרית מהרה, קח צידה לדרך, אתן לך עגלון ושני סוסים טובים, וסע ללא שהיות לליובאוויטש אל הרבי!

אך הטוחן סירב: אין לי מה לעשות בליובאוויטש ולא אסע לשם! כיבד אותו האדון בשתי סטירות לחי, אחת הנה ואחת הנה, ונזף בו לאמור: הרבי כותב לי שאשלח אותך מיד, ואם אינך נוסע דע לך כי אפטר אותך מעבודתך ואגרש אותך מבית!

אבל אין לי טלית להתפלל בה, אמר הטוחן, ואיך אתפלל בציבור?

- אתן לך את הטלית הישנה שלי, השיב האדון, והזדרז לדרכך!

- אבל גם בגדים להחליף אין לי, המשיך הטוחן בטענותיו.

- גם מבגדי הישנים אוסיף ואתן לך, אך ללא שהיות נוספות!

אבי קרא למשרתו ר' חיים בער, וציוה עליו שברגע שיכנס לחצר איש בעגלתו, יביא אותו מיד אל הרבי. ואכן, רק הבחין ר' חיים בער בטוחן שנכנס עם עגלתו לחצר, מיד תפס בו והעמידו לפני אבי.

תפסו אבי בפאות ראשו ונזף בו: א שיינער מענטש! [=אדם "נאה"]! כיצד זה נוטש יהודי את אשתו למשך שנים רבות ונעלם לו?!

- רבי! - השיב הטוחן - אינני מסוגל לחיות איתה מרוב כיעורה!

- "פריצה" אתה צריך לאשה?! אמר לו אבי, די לך שהיא בת ישראל!

- רבי! היא אשה רעה מאוד! המשיך הטוחן בטענותיו.

- תן לה יותר עבור הוצאות הבית, והיא תבשל לך מאכלים טובים יותר, השיבו אבי.

- אבל המשכורת שלי דלה, ואיך אוכל עוד להוסיף לה להוצאות הבית?

- אכתוב לאדון שיעלה את משכורתך, היתה התשובה.

קולותיהם הגיעו לאזני אמי, והיא מיהרה לקרוא למשרתת העגונה וניגשו יחדיו לפתח חדרו של אבי. תפסו אבי בידו וציוה עליו: לך דור עימה! היא כאן במטבח! יצא הטוחן את החדר, ופגשו זה בזה.

וסיים אדמו"ר מהר"ש:

רק ביכלתו של אבי נ"ע היה לעשות דבר שכזה, כי הוא היה "מוצלח" מאוד בענייני עגונות. אבל מה אנחנו יכולים לעשות? לנו אין את הכח הזה. אך עצה טובה יכול אני לתת לך, אמור למשרתת שלכם שתנסה לכתוב למטה הצבא המרכזי שבפטרבורג הבירה, אולי שם מצויים פרטים אודות בעלה.

כתבה האשה למטה המרכזי, ותוך זמן קצר השיבו לה כי שמו של בעלה מופיע ברשימת ההרוגים. עם המכתב הזה בידיה פנתה האשה לרבנים, והם התירו להנשא.

[כב]

אינני זוכר ממי שמעתי:

לאדון של ליובאוויטש היו כמה אחוזות, ובאחת מהן (שלא היתה מרוחקת מליובאוויטש) ישב יהודי שהיה ממונה על עסקי חכירת החליבה, וברוב השנים נעשה איש אמיד.

יום אחד קרא האדון ליהודי וציוה עליו במפגיע לעקור מן האחוזת בתוך חודש ימים ולחפש לו מקום אחר, מפני שרוב עשרו מוכיח עליו שהוא גנב את הוננו ורכושו של האדון!

היהודי חשב שהאדון חומד לו לצון, ופרץ בצחוק, ודבר זה העלה עוד יותר את חמתו של האדון שחזר על דבריו ברוגז רב, וכשהתחיל היהודי להתרפס לפניו ולהתחנן על נפשו קצף עליו האדון וציוה שיעזוב בתוך שבוע!

הלך היהודי למנהל החשבונות האחוזת, יהודי אף הוא, וביקש ממנו שיחלה את פני האדון עבורו, ויוכיח לו מספרי החשבונות כי לא במעל עשה את עושרו. אך הלה נתירא פן גם עליו יצא הקצף מ"פולני משוגע" זה, ומיאן לבקשת ידידו.

נסע החוכר אל הצ"צ וביקש ממנו מכתב אל מנהל החשבונות שיעשה למענו ככל יכלתו. ציוה עליו הרבי להמתין בחצר, וכעבור זמן מה שלח אליו את המכתב בידי המשרת ר' חיים בער. כשחזר היהודי לביתו ראה והנה המכתב ממוען לאחד מנגידי העיר צ'רניגוב, ויסע מיד לליובאוויטש וביקש מהמשרת להכניסו שנית, מפני שהרבי נתן לו בטעות מכתב אחר. כמוכן שהמשרת לא הסכים להכניסו שוב אל הרבי, הסביר לו כי אדמו"ר אינו טועה, ואין לו אלא לנסוע לאותו נגיד בצ'רניגוב שאליו מופנה המכתב.

חזר האיש לביתו בפחי נפש, אך אשתו אמרה לו שלא יאבד זמן יקר, ויסע מיד לצ'רניגוב. ויעש כן, ובבואו לבית הנגיד ציפתה לו אכזבה נוספת, מאחר וגם הוא לא הכיר כלל את האדון, ולא הבין מדוע מבקש האדמו"ר דוקא ממנו להעיד בפניו שהחוכר היהודי הוא איש ישר ונאמן. כשראה היהודי שאפסה ממנו גם התקוה הזו, פרץ בבכי תמרורים ולא ידע לשית עצות בנפשו. התערבה אשת הנגיד ואמרה לבעלה שלא יפסיד מאומה אם ילך אל האדון, ואולי יעלה בידו לקיים את נפשותיהם של משפחה שלימה.

נסעו שניהם יחדיו לבית האדון, אך החוכר ברוב פחדו התחבא בחוץ, והנגיד שהתקרב אל גדר החצר הבחין בתכונה הגדולה השוררת בחצר ובהמולת מרכבות כבודות הנכנסות פנימה. הבחין בו האדון שעמד בפתח ביתו, וקרא אליו מרחוק כמה מלים בפולנית. הנגיד לא הבין לרצונו של האדון, גם לא כשחזר פעם שניה על דבריו. עד שהאדון ניגש אליו ואמר לו: אדוני, הרי קראתי לך והזמנתיך פנימה, מדוע אינך נכנס לביתי? אחז האדון בזרועו והוליכו לטרקלין ביתו, ושם הציגו בפני אשתו ובתו: ראו מי בא אלינו לכבדנו!

כשהבחין האדון שהאורח אינו יודע כלל מיהו, פתח ואמר: חשבתי שגם אתה באת לכבוד הנשף שאני עורך לרגל יום־הולדתי, והנה אני רואה שאתה אינך מכירני כלל! האם שכחת את אותו ליל שלג וסערה לפני כשבע שנים, שאני ומשפחתי תעינו בדרך ונקלענו לביתך, ואתה קיבלת אותנו בחמימות עד ששבה אלינו רוחנו. ועוד החזקת אותנו בביתך שבוע ימים עד שנשתפר מזג האויר ויכולנו להמשיך בנסיעה, ואחרי הכל עוד סירבת לקחת תמורה כלשהי עבור הטיפול המסור!

הנגיד שנזכר עתה בכל הסיפור הביע את שמחתו על שנזדמן לאירוע חגיגי זה, והוסיף לגלות את הסיבה האמיתית לבואו: היהודי חוכר המחלבה באחוזתך הוא בן־דודי, שנים רבות שירת אותך באמונה, והנה עתה עלה בדעתך לגרשו מכאן על לא עוול בכפיו. לפיכך באתי אליך להעיד לפניך על יושרו וכנותו, ולבקשך להמשיך ולהעסיק אותו כמימים ימימה.

קרא אליו האדון את היהודי ואמר לו: מאחר ובן־דודך מעיד על יושרך מקבל אני את דבריו ומשאירך על מקומך, ולא זו בלבד, אלא שבגלל הצער שגרמתי לך אוסיף ואתן לך עצים ותבן חינם במשך חמש שנים, וגם אנכה סך ניכר מחשבון הכספים שתצטרך לשלם לי בדמי החכירה!

הודו שני היהודים לאדון ונפטרו מעל פניו בברכה והודאה. הנגיד החליט להיכנס בדרכו אל הצ"צ ולשוחח אתו בדבר המעשה הגדול הזה, ובכניסתו הודה לו אדמו"ר על שקיבל על עצמו לילך בשליחותו. אמר הנגיד לרבי: "מתנגד" אני מנעוריי ולא האמנתי בסיפורי ה"מופתים", והנה עתה ראו עיני מופת גלוי!

- חלילה לי מלהראות "מופתים" אמר לו הרבי, אלא שחנני ה' בזיכרון טוב, ומאמין אני שכל מה שאני רואה ושומע יש בו תועלת. גם כאן, כשסיפר לי החוכר את סיפורו נזכרתי שאותו אדון ומשפחתו ניצלו ממות על-ידי נגיד מצ'רניגוב, האירוע נודע אז בכל האיזור והגיע גם לאוזני, ועתה עלה בדעתי שהאדון בוודאי כייר תודה לאותו נגיד שגמל אתו את הטובה הגדולה הזו. ואכן כך היה בעזרת ה'. התפעלותו של הנגיד מה"פשטות" שבה הלביש הרבי את מעשיו בדרך הטבע, היתה גדולה מהתפעלותו מעצם המעשה המופלא עצמו!

[כג]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

בהומיל התגורר הגביר ר' יוסף סטראשון (בן-אחיו של הגאון ר' שמואל סטראשון), וחוטנו הגביר ר' שלמה אוטייבסקי מהומיל ביקש מר' אייזיל שיקרב את חתנו זה, והיה ר' אייזיל מושיבו לידו.

פעם, בהתועדות י"ט כסלו, עמד ר' אייזיל ממושב, אחז בידו של ר' יוסף ואמר לו: יאָשע! אמור יחד אתי! קם גם ר' יוסף ואמר מלה במלה עם ר' אייזיל: ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים, מן המתנגדים!

[כד]

לאחר הסתלקותו של אדמו"ר הזקן, רצה אדמו"ר האמצעי לדעת האם תלמידי אביו שלמים הם אתו אם לאו, קרא אליו כמה מגדולי התלמידים ושאלם: מה אעשה? כמעט כל ה"ביכלאך" [=כרכי מאמרי חסידות] של אבא ז"ל נגנבו ממני, ואיך אוכל לומר חסידות לפני החסידים?

השיבו לו התלמידים: רבינו נ"ע ישב במקומו והחסידים נהרו אליו מכל עבר, אבל כבודו יהיה מוכרח לסבוב ברחבי המדינה, ואם-כן יוכל לחזור מאמר אחד בעירות רבות!

נוכח הרבי לראות כי אין לבם שלם עמו כאשר היו עם אביו, ויאמר להם: דעו לכם כי על דרוש אחד של אבי נ"ע יש ביכלתי לדבר ולדבר כל ימי חי!

רצה אדמו"ר האמצעי לדעת את מחשבותיו של ר' אייזיל, ויצו על החברים שבשבתם עם ר' אייזיל ישקוהו י"ש במידה מרובה, ואז יביאוהו לחדרו של הרבי.

את ההמשך סיפר ר' אייזיל בעצמו:

כשנכנסתי להיכל הרבי פתחתי ואמרתי לפניו "קידוש" ארוך בחרוזים... אחר-כך פנה אלי הרבי ושאל: אייזיל! מה יהיה עכשיו אחרי הסתלקותו של אבא ז"ל?

נתרגשתי מאוד ועניתי לרבי: עד עכשיו היה אביכם ה"רבי", אתם הייתם ה"חב"דניק" ואנחנו היינו ה"חסידיים". מכאן ואילך אתם תהיו ה"רבי", אנחנו נהיה ה"חב"דניקעס" ו"חסידיים" יהיו עוד ועוד. המשכתי לדבר עוד שעה ארוכה, אבל איני זוכר מאומה ממה שדיברתי אחר־כך.

למחרת נזכרתי שהייתי בחדרו של הרבי ודיברתי הרבה, וחששתי שמא פגמתי ח"ו בדיבור קל נגד כבודו של הרבי. נכנסתי אליו כדי לבקשו שימחול לי אם פטפטתי יותר מדי, והנה ברגע שנכנסתי להיכל קדשו אמר לי הרבי בזה הלשון:

איזיל! אח! ווי שיכור דו ביסט גיווען און ווי גוט דו האסט גירעדט... [=כמה שהיית מבוסס וכמה שהיטבת לדבר]...

כשסיים ר' איזיל את סיפורו אמר על עצמו שהוא מן הנכנסים בשלום ויוצאים בשלום...

[כה]

שמעתי מר' מרדכי יואל, בשם הרה"ח הגאון ר"י אייזיק מהומיל נ"ע, שאמר לרב אחד ממאלערדוסיא [=אוקרינה]:

אנו אומרים בכל יום "אלקינו ואלקי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם, וזכר לנו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך", ויש להבין כל האריכות הזו שפותחים ב"זכרנו בזכרון טוב", ממשיכים ב"פקדנו בפקודת ישועה ורחמים" ומסיימים ב"זכר לנו אהבת הקדמונים".

הנה למשל שני אוהבים נאמנים שהיו תמיד יחד ולא זזו איש מרעהו לעולם, ויהי היום ואחד מהם היה מוכרח להתרחק מחברו ולנדוד למרחקים, מובן שנפסקה האהבה התמידית שהיתה ביניהם עד שכמעט נשתכחה. עד שביום אחד נתעוררה האהבה אצל האחד, ויצעק מקירות לבו: אח! וואס מאכט דארטן מיין גוטער פריינד? [=מה נשמע אצל רעי הטוב]? באותו רגע - כמאמר העולם - גיהק רעהו, אבל מידת האהבה לא נתעוררה אצלו ונשארה בהעלם כמקודם.

רק כאשר אצל אחד מהם מתעוררת האהבה עד שהוא כותב לרעהו מכתב רצוף אהבה וחיבה יתירה מודעת לו, אזי דברי המכתב הגשמיים בוקעים את האויר ומעוררים את האהבה הישנה לחדש ימיה כקדם ממש.

וכמשל הזה הוא הקשר של נשמות ישראל עם האלקות, שקודם ירידת הנשמה לגוף היתה חבוקה ודבוקה באלקים חיים ומיוחדת באהבה עצמית, ועתה אחרי ירידתה להתלבש בגוף גשמי נתרחה מן האלקות.

ועל כך אנו מבקשים "אלקי ואלקי אבותינו", שהם היחודים העליונים: "אלקינו" הוא יחוד או"א ו"אלקי אבותינו" הוא יחוד זו"נ. "זכרנו בזכרון טוב לפניך", היינו שיפעל בנו לכל הפחות את ה"גיהוק" הנ"ל, וזהו "זכרנו", כי זכירה הוא מצד הדכר לבד. אלא שאנו מבקשים שיהיה "זכרון טוב" ולא להיפך ח"ו, כי לפעמים כתיב "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", ולפעמים כתיב "צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא", שהיא התעוררות מאלקות, אבל היא יכולה להיות ע"י צרה ויגון חלילה. ולכן אנו מבקשים שתהא הזכירה ע"י כוס ישועות. אבל כל זה הוא רק מצד הדכר, ולמקבל אין מזה כלום.

לכן ממשיכים לבקש עוד "ופקדנו בפקודת ישועה", שהחילוק בין זכירה לפקידה הוא, שזכירה הוא מצד הדכר כנ"ל, אבל פקידה הוא גם מצד הנקבה המקבלת וכמ"ש וה' פקד את שרה גו' ותלד, שהוא דוקא ע"י פקידה ולא ע"י זכירה. וזהו שמבקשים בר"ח וביו"ט "זכרנו בו לטובה ופקדנו בו לברכה", כי ברכה הוא המשכה למטה, והוא דוקא ע"י פקידה. וזהו "ופקדנו בפקודת ישועה".

ואחר-כך מבקשים עוד "ורחמים", כי מצד הישועה לבד אפשר שהטובה לא תבוא אל המקבל באופן של טובה נגלית, אבל מצד הרחמים הנה גם המקבל מרגיש בטובה הנגלית.

והמשיך: אֵי איז דאך אַ קשיא, מיר זיינען דאָך ניט ווערט?! [=אבל נשאלת השאלה, הרי אין אנחנו ראויים לזה]?! לפיכך אנו מוסיפים "משמי שמי קדם", שיהיו הזכירה והפקידה מ"קדמונו של עולם", המדריגה שאין מעשה התחתונים נוגעים שם.

ואחר כל זאת דרוש שתהיה אתערותא דלתתא תחילה, כי רק ע"י האתערותא דלתתא באה האתערותא דלעילא, לזאת אנו מבקשים "וזכר לנו אהבת הקדמונים", שזכות אבותינו תהיה נחשבת לאתערותא דלתתא לעורר את האתערותא דלעילא ולהמשיך כל טוב סלה.

[כו]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

ר' אייזל סיפר לאברכים, כי בתקופת היותו שנה תמימה בפטרבורג, היה קשה לו לעמוד ולהתחיל בתפילה, אבל אחרי שכבר התחיל, איז גיווען ליכטיגער און ליכטיגער! [=היה הולך ואור]!

[כז]

בשם החסיד ר' מרדכי יואל שמעת:

אחד השרים טען שעזות פנים היא מצד היהודים לברך בכל יום "שלא עשני גוי", בה בשעה שהם חוסים בצל הגויים ועליהם כל פרנסתם!

- האם לדעתכם אנו מברכים את הברכה הזו מפני שנאתינו לכם? הסביר לו ר' אייזיל, הרי מיד אחר-כך מברכים אנו "שלא עשני אשה", כלום בני ישראל שונאים את נשותיהם?! והאם הנשים היו עוברות על כך בשתיקה?! אך אין ברכה זו אלא על כך שאנו חייבים בכל תרי"ג המצוות, ולא כמו הנשים והגויים שאין להם כל-כך הרבה מצוות.

[כח]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

המקווה הראשונה שתקן אדמו"ר הזקן היתה בשקלוב; הגוי שעבד בבית המרחץ וראה את הרבי עמל וייגע בכך ימים רבים, אמר לו פעם:

אֵי זלמאנקא זלמאנקא מודרוי סקאלקא חאטשעש, אָט סטאראי מיקווי ווישאל זלמאנקא. אָ אָט טוואיאיי מיקווי ני זנאיו לי וויידע[ט] יישצא זלמאנקא [=זלמנק'ה, זלמנק'ה, תתחכם כמה שתרצה! מהמקווה הישן יצא זלמנק'ה, אך מהמקווה שלך אינני יודע אם ייצא עוד זלמנק'ה].

[כט]

את הסיפור הבא שמעתי כמה וכמה פעמים מהגביר החסיד ר' שמואל ליב אפשטיין:

הרה"ק ר"ש זלמן מליאדי (הנקרא בפי החסידים "דער אַלטער ליאדיער") סיפר, שפעם ישבו כל בני אדמו"ר הצ"צ עם אביהם, והרבי דיבר מגדולת אדמו"ר הזקן.

אחר-כך אמר הצ"צ לבניו: ומה דעתם על זקינכם, כבוד חמי נ"ע (אדמו"ר האמצעי)? שמעו ואספר לכם מה שבעיני ראייה:

פעם, אחרי תפילת "נעילה", פתח זקיני אדמו"ר הזקן את דלת חדרו שבו התפלל, ויקרא בקול: בעשע! בוא אלי! מיהר חותני־זקינכם לחדר אביו, וגם אני מיהרתי לבוא, היות ורציתי לשמוע מה יאמר לו זקיני מיד אחרי "נעילה". כשראיתי שחותני סוגר אחריו את הדלת, תחבתי את ידי בין הדלת למזוזה כדי

שלא תיסגר, וחונתי הביט לאחוריו לראות מדוע לא תיסגר הדלת. הבחין בי חונתי, וביקשתי שניח לי להאזין לדברי זקיני אדמו"ר.

ושמעתי את זקיני אומר לחונתי זקינכם בזה הלשון: בעשע! מי האָט היינט למעלה גיקלערט וועגין דיר! עס זיינען גיווען משמאילים, און מיימינים אייך. דיין גליק איז גיווען וואָס די צייט איז גיווען גיהייבען למעלה, און איך האָב פאַר דיר גיהאַלטען! [=בעשע!] היום שקלו וטרו אודותיך בעליונים! היו משמאילים [לחובה], אבל גם מיימינים [לזכות]. למזלך היתה השעה מרוממת, ואני טענת לזכותך!]

אם רצונכם לדעת - המשיך הצ"צ - מה חשב זקינכם באותה שעה ששמע דיבורים שכאלה, אומר לכם: הוא חשב היכן ניתן למצא אברך שיוכל לגשת לאדמו"ר ולבקש ממנו שיאמר חסידות! (כי לבנו, לאדמו"ר האמצעי, היה אדמו"ר הזקן ממאן לומר חסידות).

והנה, ה"עולם" אומרים על כ"ק "הקדוש" ("המלאך") נ"ע, שבעמדו בברכות קריאת שמע היה בוער כולו, עד כדי כך שאילו היו נוגעים בו בקיסם דק היה הקיסם נדלק! ואין זו גוזמא! כך ואף יותר מכך אין זו גוזמא, שאם היו חותכים ח"ו את אצבעו של זקינכם, לא דם היה נוטף ממנה אלא חסידות!

[ל]

אברך⁴ אחד ממקורבי אדמו"ר האמצעי, בא לפני רבו ויאמר לו:

4) בשחת שבת מברכים אלול תש"י, סיפר כ"ק אדמו"ר זי"ע סיפור כעין זה, בשמו של אדמו"ר הרי"צ זצ"ל, אבל לא כ"מעשה שהיה". והכי נמי מסתברא, דלא מצינו עוד כדבר הזה, שיעמוד אברך לפני אדמו"ר האמצעי ויאריך בסיפור דברים! וזה לשון השיחה [הוגה באידיש, ובא כאן בתרגום ללה"ק]:

סיפר מו"ח אדמו"ר סיפור ארוך, בדבר ההבדל בין חסידים לאינם חסידים, ובחסידים עצמם, בין חסידי פולין לחסידי חב"ד. שלחסידי פולין יש גם עולם הזה וגם עולם הבא, ואילו חסידי חב"ד מתייסרים בזה ובבא.

כשבא חסיד פולין לרבו, ה"תורה" קצרה היא, "שיריים" מקבלים בכל הסעודות - בוקר, צהרים וערב - ובפרט ביום טוב, אחר כך יוצאים במחול, וכך חולף הזמן בעבודה מתוך שמחה. לפני נסיעתו לביתו נכנס החסיד לרבו להיפרד ממנו, ומבקש על בני חיי ומזוני רוויחי, על שידוך לבת הבוגרת, על הפרנסה ועל כל הנצרך ליהודי. ורבו מבטיח לו.

בבואו לביתו מספר הוא לזוגתו על בקשותיו ועל הברכות שקיבל מהרבי, וגם היא שביעת רצון מנסיעתו, וכשעולה ברצונו לנסוע שוב, נותנת היא לו כתונת וצידה לדרך, וגם מעות להוצאות הנסיעה.

אחרי אריכות ימיו, בבואו לתת דיני וחשבון לפני בית דין של מעלה, נעשה לו רע ומר! אך הוא מתעשת ומשיב שהוא היה חסיד של רבו, "וצדיק באמונתו יחיה", ואמונה היתה לו בלי גבול! וכששואלים אותו אם ציינת לכל אשר הורה לו רבו, משיב החסיד: הרבי העניק לי מברכותיו, וציוה עלי לשמור את התורה והמצוה ולקבוע עתים לתורה, וכך עשיתי! שואלים אותו עוד: קיימת את הציווי "דע את אלוקי אביך"? "צְפִיֵת בּמִרְכָּבָה"? והוא מתחיל לברוח, ומסביר:

- עתה נוכחתי לדעת את ההבדל הגדול שבין חסידי רבני וואָלין לבין חסידי

- אותי לימדו כי "וצדיק באמונתו יחיה" - אל-תיקרי "יָחִיה" אלא "יָחִיה", צריכים להאמין, והאמת! אבל לימדוני גם כי "אין דורשין במעשה מרכבה ובמעשה בראשית", וכך עשיתי! ואם רק ראיתי שנוכרת המלה "אצילות" - ומה גם "צמצום" או "קו" - ברחתי מכך מיד כמטחוי קשת, כי מה אני ומי אני, ו"במופלא ממך אל תדרוש!"

ואם-כן, כשהוא משופע באמונה עד למעלה מראשו ("מקיף" אמיתי...) - והרי כל ישראל הם "מאמינים בני מאמינים", ובפרט עדת החסידים - הרי אין כאן מה לדבר: לרבו הוא ציית הן ב"קום ועשה" והן ב"שב ואל תעשה", הרי שכל גן-העדן והעולם-הבא לא יספיקו לו! אבל חסיד חב"י, כשהוא בא לרבי הוא נדחף ונדחק, ויותר משהוא נדחק - דוחקים אותו. וכל כך למה? כדי לשמוע את המאמר, שהרי "שיריים" - מאן דכר שמייה! אחרי שמיעת המאמר אין הוא יכול לסעוד את לבו, שהרי עליו לשמוע "חזרה", אחרי-כך תפילת שחרית באריכות קצת, וכבר מגיע זמן מנחה - וכך עובר עליו היום והוא רצוף, רעב ויגע - ואחרי כל זאת, את המאמר עדיין אין הוא יודע!

לפני נסיעתו הביתה נכנס הוא אל הרבי, ועל מה הוא שואל ומבקש? על "אהבה ויראה", על המחשבות-זרות הטורדות אותו בשעת התפילה וכדומה. שהרי מתבייש הוא להזכיר אודות ענייני הפרנסה והבת הזקוקה לשידוך, מאחר ואך זה עתה שמע מאמר מהרבי אודות "עולם האצילות" ועוד למעלה ממנו, ילך הוא לבזבז את זמנו של הרבי בסיפורים על אשתו שאינה נותנת לו מנוח מפני שאין לה לא בשר לשבת וגם לא לחם שחור לימות החול? או על החנווני שאינו מוכן למכור לו עוד בהקפה ועל המלווים הממררים את חייו?

לכן אין הוא מבקש אלא על אהבת ה' ויראתו, על קבלת-עול, שיתפלל ללא מחשבות-זרות, שיהיה לו "הרגש" בדברי חסידות וכדומה. והרבי מעניק לו את ברכתו לכל מה שביקש. בבואו לביתו שואלת אותו אשתו - שידועת את כח ברכתיו של הרבי - מה הבטיח לו הרבי בענין הפרנסה והנדוניה לבתו, והוא מספר לה את כל האמת, שבכלל לא דיבר עם הרבי אודות הדברים האלו, אלא רק על "אהבה ויראה" ועל שדאגת הפרנסה לא תבלבל אותו בשעת התפילה...

מובן איזה "פסק" הוא מקבל בו ברגע, ולשנה הבאה זועקת אשתו שילך להשכיר את עצמו לחזנות או לשמשות וירוויח כמה רובלים, ואינה מניחה לו לנסוע אל הרבי. ואם בכל זאת הוא נוסע, אין היא נותנת בידו מאומה לצרכי הדרך.

אחר אריכות ימיו שואלים אותו בעולם-הבא לאיזה חסידים השתייך, והוא משיב בביטחון: חסיד ליובאוויטש! חב"דניק!

- כך? חב"דניק? - שואלים אותו - היודע אתה מהם ראשי-התיבות 'חב"ד'?

- ודאי! חכמה, בינה, דעת!

- ומה משמעותן של "חכמה, בינה, דעת"? - ממשכים לשאול,

- הפירוש הוא - מסביר להם החסיד - שאין די באמונה לבדה, צריכה להיות גם ידיעה

והשגה - ובפנימיות דוקא - ככתוב "דע את אלקי אביך"!

- אם-כן - אומרים לו - הבה ונבחן את ידיעתך...

נהיה לו רע ומר, והוא שותק...

- אולי לא לימד אותך רבך? - שואלים אותו - או שמא לא תבע ממך?

- לימד וגם תבע! - משיב החסיד - שמעתי את המאמר פעם ראשונה, שניה ושלישית, וגם כשלא היה לי כסף להוצאות הנסיעה אל הרבי ולא הייתי יכול ללכת רגלי, היו שולחים לי "כתב" מהמאמר!

ועתה נפתחת בבית-דין של-מעלה חקירה ודרישה, אם אכן שמעת ולמדת, מדוע אם-כן...

ומובן מה עולה לו בסופו...

ונשאלת השאלה: הן אמת "ויסיף דעת יוסיף מכאוב", אבל כשיש רק "יוסיף מכאוב" ואין "יוסיף דעת"?! לשם מה כל ההתייסרות אם בסופו של דבר אין מגיעים למה שנדרש מאתנו? אלא, כשאנו עושים כפי יכלתנו, מסייעים מלמעלה שסוף סוף נגיע לתכלית הנרצה, ואפשר שישלימו העליונים את מה שמחסרים התחתונים.

חב"ד: חסידי וואָלין יש להם עולם־זהה, ומן הסתם גם עולם־הבא יהיה להם. לא כן חסידי חב"ד שאין להם עולם־זהה, ומן הסתם גם עולם־הבא לא יהיה להם!

- הא מנין לך? - שאל אותו אדמו"ר האמצעי,

ויען האברך:

- אני וחברי חתנים אנחנו במשפחות מכובדות בעלי מעמד ונגידים, אלא שחותני הוא חסיד ליובאוויטש, וחותנו של חברי הוא מהמקושרים אל הרבי מצ'רנוביל, וגם הוא כחותנו נוסע לעתים קרובות לצ'רנוביל.

והנה, כשמגיעה שעת נסיעתו של חברי לצ'רנוביל, מטפלים בו כל בני הבית, חותנו נותן לו מעות להוצאות הדרך, חמותו ואשתו אופות לו עוגות־חמאה כצידה לדרך וכל אחת מהן נותנת לו בחשאי עוד מעט מעות לדרך, בקיצור: נוסע הוא בכבוד גדול וכולם מראים לו פנים יפות.

בבואו לצ'רנוביל תיכף בא הגבאי ומכניס אותו לרבו לקבל "שלום", ואחר־כך, בשעת הסעודות בשבת־קודש, נותנים לו מקום לא רחוק מהרבי, והוא מכבד אותו במנה יפה מן ה"שיריים" שלו.

בחזירתו לביתו הכל שמחים בו והוא שמח בהם, ובבית־הכנסת כל אחד נותן לו ידו ל"שלום עליכם", והוא מספר לפניהם מופת אחד מרבו וגם מנגן לפניהם את הניגון ששמע בצ'רנוביל. בקיצור, הוא מלא נחת ושבע־רצון, האם אין זה עולם־זהה?

וכשיגיע זמנו לבוא לעולם־הבא ישאלו אותו מה היו מעשיו בעולם־זהה, ובוודאי יאמר להם שהוא היה חסיד של הרבי מצ'רנוביל. וכשישאלוהו אם קיים את כל מה שציווה עליו רבו, יאמר: הן! נסעתי כמה פעמים בשנה אל הרבי, אכלתי בכל פעם "שיריים" ובכל הסעודות ניגנתי את הזמירות בצוותא עם כל המנגנים! לפיכך יכניסוהו לגן־עדן של חסידי צ'רנוביל.

- ואילו אני - המשׁיך אותו חסיד לטעון לפני אדמו"ר האמצעי - כשאני רוצה לנסוע לכ"ק לראש־השנה או לשבועות, אשתי וחמותי מלאות רוגז, ומביטות בי בפנים זועפות על שעלה בדעתי לעזוב את הבית ולהוציא כסף על הנסיעה לליובאוויטש, ולא פעם נאלץ אני לכתת רגלי וללכת כמו כל הקבצנים.

וכשאני מגיע לליובאוויטש, עוד טרם אזכה לראות את פני קדשו של אדמו"ר, מחזר המשרת על האכסניות ומודיע שבאותו ערב יאמר הרבי "חסידות".

בחזירתי לביתי פוגשות אותי אשתי וחמותי באותן פנים זועפות כפי שעזבתי אותן, וכשאני בא למחרת לבית־הכנסת מתעניינים אני ש כמה מאמרים אמר הרבי, ואחרי התפילה מבקשים ממני לתת "משיקה" על שזכיתי לראות את פני הרבי,

ומבקשים ממני לחזור על המאמרים ששמעתי. ה"מבינים" טוענים שניכר בי שלא חזרתי היטב על המאמרים ומדוע איפוא הזדרזתי לשוב הביתה!

מובן שלא היה לי נחת לא בביתי ולא בבית-הכנסת. וכשאבוא לפני בית-דין של-מעלה ישאלו אותי מה היו מעשי בעולם-הזה, ואם אומר להם שהייתי חסיד ליובאוויטש, הרי כלימה תכסה פְּנֵי כשישאלוני אם קיימתי את כל מה ששמעתי מאדמו"ר, ומה אענה ומה אומר?

ובלי ספק יתעורר עלי הדין באמרם לי:

- זכור נא אמרי-קודש אלו אשר מלאכים ושרפים מתבטלים ממציאיותם מאימת הקדושה השורה בדברי תורתו של אדמו"ר, ואתה השלכת אותם אחרי גֵּינֶךָ ולא שמת לבך אליהם!

וקול יֵצָא: הוליקוהו לגיהנם!

ויאמר לו כ"ק אדמו"ר האמצעי:

- שוטה שבעולם! אונזער גיהנם איז פיל טייערער פון זייער גן-עדן! באַ אונז חב"ד איז, מי וועט אין גיהנם אָפּ שמייסין, וועט מען בלייבן באַ "סובב וממלא", "עתיק ואריך". אָבער די חסידי וואָלין וועלין בלייבן באַ זייערע "שיריים"! [=הגיהנם שלנו יקר בהרבה מגן-העדן שלהם! אצלנו חסידי חב"ד, ילקו בגיהנם, אבל ישארו עם ה"סובב וממלא" ועם ה"עתיק ואריך". ואילו חסידי וואָלין ישארו עם ה"שיריים" שלהם!].

[לא]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

אברך אחד מחסידי אדמו"ר האמצעי נכנס אל רבו ל"יחידות" וביקש ממנו תיקון על "הרגשת היש" שיש לו.

- היודע אתה מהי "הרגשת היש"? שאל הרבי - והאברך שותק.

- הרי אתה מבקש תיקון לזה ועליך לדעת מהו החטא שבזה, האינך יודע? - והאברך ממשיך בשתיקתו ומחכה שהרבי יבאר לו.

עד שאמר לו אדמו"ר האמצעי: הלא ידעת כי בתחילת הבריאה "את זה לעומת זה עשה האלקים", וכמו שבסיטרא דקדושה יש מדריגות עד אין קץ ואין סוף, כך גם בסיטרא אחרא יש מדריגות טומאה עד אין קץ ואין סוף. עמדו שני הכוחות הללו לפני יוצרם ושאלו מה עבודתם בעולם.

אמר הקב"ה לצד הקדושה, שעבודתה היא לגלות בעולם את האמת שיש אלקים יוצר ובורא הכל, ועל כל היצורים והברואים לעשות רצון יוצרם ובוראם. ותלך הקדושה לעשות את מלאכתה אשר נצטוותה.

ולסיטרא אחרא אמר הקב"ה, שעבודתה היא לגלות בעולם את ההיפך ממש, שאין אלקים בארץ והרשות נתונה לכל אחד לעשות כשרירות לבו. שאלה הסיטרא אחרא: ריבון עלמין! איך אפשר לבוא בדברי שקר כאלו ליושבי תבל?! הרי איש לא ישמע לדבְרִי!

- מבטיח אני לך שישמעו לך בדיוק כמו שישמעו לצד הקדושה! אמר הקב"ה.
- ומה יהיה שמי? שאלה,

- "נחש הקדמוני" השיב לה הבורא.

- ומי ישמע ל"נחש הקדמוני"? טענה הסט"א, הרי רק לשמע שמי לבד תפול עליהם אימתה ופחד!

- אל תיראי - באה התשובה - מובטחת את שתעשי חיל!

בא הנחש הקדמוני אל האדם לפתותו, ולא שמע אליו. הלך הנחש אל האשה, והיא שמעה לקולו ותפתה גם את האדם לעשות כעצתו של הנחש הקדמוני.

אך אחרי שהאדם ואשתו התחרטו והושחרו שיניהם מרוב הצומות, באה הסט"א לפני הקב"ה וביקשה: אנא קח נא את נפשי ממני, כי מעתה לא ישמע לי עוד האדם, ולמה זה אלך אליו לשוא!?

אחליף את שמך, אמר לה הבורא ית', ובני האדם לא יכירוך; מעתה יקרא שמך "מלאך המות", לכי והצליחי!

עשתה הסט"א והצליחה הרבה, עד שבא אברהם אבינו ופירסם את אלקותו ית' בעולם.

שוב באה הסט"א לפני בוראה וטענה שמעתה אין לה כל תקוה, מאחר שאברהם ושרה אזרו חיל כנגדה ואינה יכולה לעמוד בפניהם.

מהיום ואילך יהיה שמך "שטן", באה התשובה, בני האדם לא יבינו האם דבר טוב הוא זה אם לאו, ותוכלי להמשיך במלאכתך.

ואכן, הצליחה הסט"א במעשיה, עד שבא משה רבינו והוריד לישראל את התורה, והראה לעין כל כי ה' הוא האלקים ואין שום כח אחר בעולם זולתו, אין שטן ואין פגע רע.

חזרה הסט"א וטענה: מרא דכולא עלמא! כאשר אבדתי אבדתי, ואיני יכולה להמשיך!

שינה הקב"ה את שמה לשם "יש", והיא מצאה קן לה בכל בתי המדרשות והישיבות, ובשם זה פרשה את כנפיה על תופשי התורה בכל רחבי תבל.

ראתה הסט"א ברכה בעמלה, עד שבא הבעש"ט הקדוש ותלמידיו, וגילו לעין כל שגם ה"יש" הוא שקר מוחלט, כי הוא יתברך לבדו הוא היש האמיתי, וכולא קמיה כלא חשיב ממש.

באה הסט"א ובכתה בכי תמרורים לפניו יתברך: קחני נא מן העולם, כי שוב אין לי מקום למנוחתי!

אמר קוב"ה לסט"א: אל תיראי! שם חדש יקרא לך, "הרגשת היש"! ואת השם הזה גם החסידים לא ידעו ולא יבינו, אבל באמת כולא חד: הוא "הרגשת היש", הוא ה"יש", הוא ה"שטן", הוא "יצר הרע", הוא "מלאך המות" והוא ה"נחש הקדמוני"!

- עתה ידעת מהו "הרגשת היש"? סיים אדמו"ר האמצעי את דבריו...

[לב]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

בין האברכים שבהומיל הצטיין במיוחד אחד מבני משפחת הנגיד ר' מאיר, והיה מקושר מאוד לר' אייזל והיה אצלו ממש כבן-בית.

פעם אירע אסון ר"ל, ואותו אברך שתה בביתו של ר' אייזל סם המות (כמדומה שהיה זה בשעת התוועדות), ומאז נהפכו לו בית הנגיד ר' מאיר מאוהבים לאוייבים. ר' אייזל נאלץ לעזוב את ביתו, והעתיק את מושבו לעיר בעליצא שמעבר לנהר, עד יעבור זעם.

חסידי הומיל היו באים אליו לשם ומתוועדים בביתו, והיו שרים שיר בלשון רוסיא: זאַז'וריליס נאַשי ווראַגי שטאַ מי סטאַלי פּיט / זאַבאַלעלאַ אים גאַלְאָוקאַ טשעם בודעם פּלאַטיט / ניחאי ז'ורט ניחאי טוז'יט נאַ איך בעזגאַלְאָוויאַ / אי מי בודיעם פּיט אי יעסט אַ נאַם נאַדאַרְאָוויאַ. [=האויבים שלנו כעסו שהתחלנו לשתות/יש להם כאב ראש איך אנחנו נשלם/שידאגו ויחששו כי חסר להם הראש / ואנחנו נשתה ונאכל לבריאותנו]⁵.

כשחזר ר' אייזל לביתו כבר לא נתיירא מהם, אבל הם היו מצערים אותו ומפריעים לשיעורים שהיה מלמד (הוא היה אומר בכל יום שיעור ברב אלפס).

5 בעיתון "הצפירה" (וורשה, ה' אדר א' תרנ"ד) נדפס מכתב מתושב העיר הומיל, בו כותב אודות רב העיר ר' אייזיק: "הגאון הזה ידע שפת רוסיא ויאהבנה וכטוב לכו ביין אהב לדבר רוסיא, ואחד משיריו זכה להיות כמעט לשיר העם בפי רבים מהיהודים יושבי רוסיא הלבנה". לא נודע לנו מהו שיר זה.

למשל, היו שולחים אנשים שיצקו מבעד החלון באמצע השיעור: עד מתי תחזיק בביתך את הערלית שלי?! וכדומה בדברים מגונים.

בא ר' אייזיל לאדמו"ר האמצעי, ושאלו מהו השורש לעלילות מכוערות שכאלו.

השיב לו אדמו"ר: גרמה לכך העובדה שאתה הבדלת את עצמך מן העדה, ועשית לך מנין מיוחד. וזה שמצינו בדברי רז"ל על הפסוק "והביטו אחרי משה", מלמד שחשדוהו באשת איש, שהוא מפני שנבדל מן העדה ככתוב "ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה", והיה מייחד ייחודים שלא בתוך העדה, וזהו שחשדוהו באשת איש. וד"ל.

[לג]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

אחד מאנשי הומיל בא פעם לצ'רניגוב לדון עם חבריו לפני הרב ר' נחום, ובתוך הדברים אמר ר' נחום לאחד מהם: אָט דאָס איז אַ חסידישע ביינדיל! [=הנה הוא "עצם חסידית"! שאל האיש מהומיל: ומה היא "עצם מתנגדית"? שלח אותו ר' נחום שישאל את הקצב... אך הלה לא ויתר: אין לי כאן קרוב ומודע, אם־כן יואיל נא כבודו לבאר לי!]

- הדין הוא, אמר לו הר"ר נחום, שאם נמצאת בבהמה צלע אחת יתירה, מורידין אותה ומשליכים לאחור. וזוהי "עצם מתנגדית" שמורידין אותה.

[לד]

שמעתי מאדמו"ר מרעציצא:

בשעה שקנו את העיירה שצ'דרין על שמו של אדמו"ר הצ"צ (כדי שתהיה לו הזכות לתואר "אזרח נכבד לדורותיו"), הבטיח להם אדמו"ר שיבוא לבקר את העיר פעם בשנה. במשך כמה שנים קיים הרבי את הבטחתו, ולעת זקנתו נהג לשלוח לשם את אחד מבניו. אחר־כך גם הבנים כבר לא יכלו לנסוע, ונפסק הענין כליל.

שלחו אנשי שצ'דרין משלחת אל הצ"צ, לתבוע ממנו את קיום ההבטחה. בראש המשלחת עמד "זקן העדה" ("סטאַראָסטאַ"), והוא היה ראש המדברים.

כשנכנסה המשלחת לחדרו של הצ"צ כיבד אותם הרבי בישיבה, התעניין במצב עבודת האדמה, ואמר: בטח ידוע לכם הכלל שאם בשנה זו זורעים חיטה, הרי שבשנה הבאה זורעים שעורה.

קפץ "זקן העדה" ממקומו ואמר בהתפעלות: אוי רבי, שתאריכו ימים! כמו שבאמת אומרים: "וואו תורה איז חכמה!" [= "במקום תורה שם חכמה!"] הגוים גם הם אומרים כולם בדיוק כך!

[לה]

שמעתי מהחסידי ר' מרדכי יואל:

פעם הזמינו את ר' אייזיל ל"בוררות" בצ'רניגוב, אך הוא לא הסכים שהבוררות תיערך בעיר עצמה, אלא בסמוך לה. בחרו באחת האכסניות בתחנת דואר שליד צ'רניגוב, ושם ישבו לשמוע את הצדדים.

נתאספו לשם חסידים רבים ו"משכילים" בדא"ח, גם בעלי־בתים חשובים באו לכבודו של ר' אייזיל, וערכו סעודה גדולה לכבוד האורחים. בתוך הסעודה אמר ר' אייזיל מאמר חסידות, וכשסיים הלכו החסידים לאחת הפינות וחזרו את המאמר בינם לבין עצמם.

אחד מבעלי־הבתים מאנשי צ'רניגוב שהבחין בזה, ראה ותמה, ושאל את ר' אייזיל: רבי! מה פשר הדבר? כולנו שמענו יחד את המאמר, והנה אנחנו יושבים במנוחה במקומותינו ואילו הבטלנים הללו עזבו את הסעודה, והלכו לחזור שוב על מה שכולם שמעו?

ר' אייזיל לא השיב לו מיד, ודחה את המענה לשעה אחרת.

כעבור זמן מה נשמע קול צלצול פעמוני מרכבת הדואר, ובעל התחנה יצא את החדר בחיפזון לטפל בעגלה ובסוסים.

קרא ר' אייזיל לאותו אדם ואמר לו: ראה! כולנו שמענו יחד את צלצול הפעמונים, והנה אנחנו נשארו רגועים במקומותינו, ורק בעל התחנה נחפז לצאת לקול הצלצול! אלא מה, זה ה"עסק" שלו, זו פרנסתו וממנה הוא חי. ומכיון שמכך הוא שואב את חיותו, הרי שזה נוגע לו ואיכפת לו. וגם הבטלנים הללו, החסידות היא ה"עסק" שלהם, היא חייהם וממנה כל חיותם.

[לו]

פעם התאכסן ר' אייזיל בצ'רניגוב אצל אחד ממקורביו הנכבדים ממשפחת הגבירים פייגין, ועשו סעודה לכבודו. בנו של הגביר פייגין ישב ליד ר' אייזיל, וכאשר סיימו לאכול את הדגים ונצרכו לקינוח והדחה לפני אכילת הבשר, שאל הבן את ר' אייזיל: רבי! ומה קורה אם לא מקנחים את הפה לפני אכילת הבשר?

- כשאין מקנחים את הפה - השיב לו ר' אייזיל - עלולים להשתמד!

והוא הוא המשומד הידוע פייגין מפטרבורג.

[לז]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

כל שנה בל"ג בעומר נהגו אנשי החברה־קדישא בהומיל לבדוק ולבקר את בית־העלמין, ואחר־כך היו עורכים סעודה גדולה, והיו מזמינים את ר' אייזיל לבוא ולהשתתף עמם. הסעודה היתה נערכת בבית הקטן של החברה ("שטיבל") שבשער בית־הקברות אשר מחוץ לעיר, והם היו שולחים סוס ועגלה להביא אליהם את ר' אייזיל.

באחת השנים כשהביאה העגלה את ר' אייזיל לפתח ה"שטיבל", קמו הכל ממושבים ופינו לו את הדרך למקומו המיוחד בראש השולחן. אך ר' אייזיל אמר להם כי מאחר וכבר בא ליד הקברים, רצונו לבקר קודם לכן בבית־הקברות. קרא אליו ר' אייזיל את ראש הקברנים ר' יעקב וביקשו להצטרף אליו, ואליהם נילו רבים מזקני החבורה. הביט ר' אייזיל מרחוק על המצבות החדשות, לפתע עצר, החווה באצבעו על אחת המצבות ואמר לקברן: וואָס האָסטו דאָס אָן גישריבען אָפּ זיין מצביה? מי מאַנט דאָך פון אים דאָס וואָס דו האָסט אָן גישריבען, און ער האָט דאָך דאָס נעבעך ניט! גיי שיים בריינג אַ האַק און האַק אַראָפּ דאָס וואָס דו האָסט אָן גישריבען! [=מה זה כל מה שכתבת על המציבה שלו?! הרי תובעים עתה ממנו את כל מה שכתבת עליו, והוא אין לו דבר מכל הדברים שכתבת עליו! לך הבא מיד גרזן והסר מהמציבה את כל מה שכתבת!]

רק כשסיים הקברן את מלאכתו זו נכנסו ר' אייזיל והאנשים שעמו ל"שטיבל", נתיישבו במקומותיהם, ור' אייזיל אמר: יעצט וועל איך מיט אייך נעמען אַ ביסל משקה, גיטאָן אַ טובה צו אַ נשמה! [=כעת אקח אתכם מעט "משקה". עשינו טובה לנשמה!].

[לח]

פעם נתקיימה לוויה באחד מימי השישי הקצרים שבחורף, ובסיומה בא הקברן ר' יעקב אל ר' אייזיל וסיפר לו בהתפעלות כי ראה שם דבר פלא, שבאחד האילנות שעל הקברים התחילו לפרוח פרחים גדולים ביותר!

- מהר קח את הגרזן מהמטבח - אמר לו ר' אייזיל - רוץ מיד לבית־הקברות וגדע את העץ הזה, וכך תאמר: דאָס וואָס עס האָט גיזאָלט זיין אָפּ דער גאַנצער שטאָט אידין, זאָל דאָס זיין אָפּ דיר, אָפּ דיין קאָפּ און אלע רמ"ח איברים! [=מה שהיה צריך לחול על כל יהודי העיר, יחול עליך, על ראשך ועל כל רמ"ח איבריך!]

- רבי! - תמה הקברן - הרי כבר מדליקים נרות שבת!

- שטיי ניט! - השיב לו ר' אייזל - לייף און טו וואָס איך האָב דיר גיזאַגט! און דערפאר זאָלסטו מאַרגן קומען צו מיר אָף קידוש [=אל תתמהמה! רוץ ועשה כאשר אמרתי לך! ובעבור זה תבוא אלי מחר ל"קידוש"].

[לט]

שמעתי מר' זלמן מדיסנא (שהיה מתגורר בליאדי):

פעם בא הצדיק ר' יעקב ישראל מְצ'רקס לשבות בְּבוֹרוֹיסק. באותו ערב שבת, קרוב לכניסת השבת, הלך הרב ר' ברוך מרדכי מבוֹרוֹיסק לבית הצדיק, וכשראה הר"ר יעקב ישראל מבעד לחלון שר' ברוך מרדכי מתקרב לביתו, מיהר ויצא לקראתו ושאל אותו בתמיהה: אתם הולכים אלי?! אם אתם צריכים לדבר מה ממני היה לכם לשלוח ולקרוא לי ואני הייתי בא אליכם!

השיב לו ר' ברוך מרדכי: לא רציתי לעבור על ההוה־אמינא של הגמרא; שנאמר בגמרא (ברכות יג, א) "כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה", ויש הוה־אמינא בגמרא שגם הקורא לישראל יעקב יעבור איסור, אך למסקנת הגמרא אין בזה איסור. אבל אני לא רציתי לעבור גם על ההוה־אמינא של הגמרא שאסור לקרוא לישראל יעקב...

אבל זאת רציתי לומר לכבודו - המשיך ר' ברוך מרדכי, שאם באתם לכאן לשם כבוד, הנה אתן לכם כבוד מלוא חופניים; אם באתם הנה לשם מעות, גם זה ינתן לכם כחפצכם; אבל אם באתם לבוֹרוֹיסק כדי לרכוש לכם חסידים - זאת לא! המקום הזה שייך לאדמו"ר לבדו, ואתם לא תשיגו כאן אפילו חסיד אחד!

מיד אחרי השבת עזב הרה"ק ר' יעקב ישראל את העיר.

[מ]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

פעם התוועדו החסידים בביתו של ר' אייזל בפסח שני, ובאמצע ההתוועדות הניח ר' אייזל ראשו על זרועותיו במשך זמן, וכשהגביה ראשו אמר:

הלל - כוונתו לר' הלל מפאָריטש - הלל איז ניט אַ גלאַטע זאָך [=הלל אינו דבר פשוט]; לייבקע - הוא הרה"ק ר' לייב מקפוסט בן הצ"צ - לייבקע איז א ירא־שמים [=לייבקע הוא ירא־שמים]; יאשע דריבינער - הר"ר יוסף ריבלין בעל ה"אהלי יוסף" - הוא למדן מופלג בנגלה ובחסידות.

[מא]

גם זאת שמעתי מר' מרדכי יואל:

בישבו בהתוועדות עם חסידים, הניח פעם ר' אייזל את ראשו על זרועותיו והיה בדביקות גדולה, וכשהגביה ראשו אמר: גלייבט מיר אז דער רבי [הצמח-צדק] האט רוח־הקודש! [=האמינו לי שלרבי (הצ"צ) יש רוח־הקודש]!
אמר לו אחד המסובים, ר' בערל מז'לובין, אם אתם אומרים זאת על הרבי, מן הסתם גם לכם יש רוח־הקודש?!

לא! - השיב ר' אייזל - איך האָב פיינט צו זאָגען, איך האָב קיין רוח־הקודש ניט! אָבער אַ מבין אָף רוח־הקודש בין איך יע! [=אני שונא לומר זאת, אין לי רוח־הקודש! אבל "מבין" על רוח־הקודש, זה כן]!

[מב]

גם זאת שמעתי מהחסידי ר' מרדכי יואל:

בהומיל היו שני אברכים מצויינים, האחד ר' שלמה אפרים (שהיה בסוף ימיו רב בז'לובין), והשני ר' יעקב יואל סרקין (שאחר־כך היה רב בקורופלך צ'רניגוב), ושניהם נסעו פעם יחדיו לחג־השבועות אל האדמו"ר ר' זלמן מליאדי, כדי לבקש ממנו מקום לרבנות.

הם נכנסו אליו לראשונה בין מנחה למעריב, והוא אמר להם שיבואו למחרת לפני תפילת שחרית. כשבאו אליו בזמן שקבע אמר להם:

על הפסוק "נואף אשה חסר לב" אמרו רז"ל (בסנהדרין צט, ב) שהפסוק מדבר במי שלומד תורה לפרקים, וקשה על זה ממאמר אחר שאמרו רז"ל (במנחות צט, ב) שגם הלומד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצוות "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק", ואם־כן למה קורין להלומד תורה לפרקים "נואף אשה חסר לב"?

אך הנה בזהר אמרו "תלת קשרין הם דמתקשרין זה בזה, ישראל באורייתא ואורייתא בקודשא בריך הוא", שלימוד התורה צריך להיות כדי להתקשר בקודשא בריך הוא. אבל מי שלומד תורה "לפרקים", שלומד בשביל שיקראוני רב בשביל שיכבדוני, זהו "פירוק", עליכן הוא נואף אשה וחסר לב. [משא"כ הלומד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית שהוא על מנת להתחבר בקוב"ה].

ושוב לא השיב להם אודות הרבנות, ורק בסוף ימיהם מצאו להם את הרבנות בערים הנ"ל.

[מג]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

אחד הסוחרים - שהיה למזן ומתנגד - בא ל"יריד" שנערך בליובאוויטש, וכשמעו שבעיר מתגורר רבי שדורש ברבים, והחליט להיכנס לבית המדרש ולהאזין לדרשתו של הצ"צ. בסיום הדרשה אמר הסוחר: הורונו חז"ל ש"דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב", ומאחר שדברי הרב לא נכנסו אל לבי, שמע מינה...

שוטה! - השיב לו הצ"צ - אזניך אינן שומעות מה שפיך מדבר! הרי בפירוש אמרו "נכנסים אל הלב", שגם לשומע צריך שיהיה לו לב, אבל הרי כתיב "וואף אשה חסר לב", ומה יעשה המדבר באם השומע הוא "חסר לב"?!?

נכנסו הדברים עמוק ללבו של הסוחר, החליט להשאר בליובאוויטש גם בתום ימי ה"יריד", ומאז נקשר לחסידות והיה לחסיד.

[מד]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

סיפר להם ר' אייזיל, שפעם שכרו הוא וחבריו עגלה ונסעו לאדמו"ר הזקן, והעגלון היה ברדעת קטן במאוד, למשל - אמר להם העגלון: היום נתברר לי שכל שהסוסים רצים מהר יותר, כך גם גלגלי העגלה סובבים מהר יותר!

בדרכם חזרה הבחינו שחל בעגלון שינוי גדול, כאילו נעשה אדם אחר לחלוטין! למשל, בשעה שהיה מושח את אופני העגלה בזפת היה עומד ורועד.

שאלוהו החסידים מה קרה לו, וסיפר להם: כשעמדתי על מיפתן בית הרבי שמעתי אומר בקול גדול: "גיוואלד עפיל!" נפלה עלי חרדה גדולה ומאז אין היא מרפה ממני.

התפלאו החסידים, שהרי הם האזינו לכל מלה שיצאה מפי הרבי, ולא שמעו מפיו ביטוי שכזה! עד שנזכרו שבדרוש "כתפוח בעצי היער" ביאר הרבי שתפוחי היער היינו "וואלד עפיל", אך לעגלון היה נדמה שהרבי אומר "גיוואלד עפיל", וכליכך הטביעו בו מלים אלו את רישומם, עד כי לא יכול היה להשתחרר מהחרדה שנפלה עליו בשעת השמיעה.

[מה]

שמעתי מהחסיד השד"ר ר' שלום אומנער (המכונה גם: שלום ר' הלל'ס):

פעם שבת החסיד ר' זלמן זזמיר בעיר חיימץ (שבפלך מינסק), ולתפילת קבלת

שבת באו למנין שלו גם ר' הלל והחברותא שלו (אשר יחדיו היו יושבים ולומדים נגלה וקבלה).

אמרו החברים לר' זלמן: שמענו כי חסידות חב"ד היא ביאור על תורת הקבלה, באר לנו כבודו ענין מסויים בקבלה שאנו נבוכים בו.

לא! לא! - אמר הר"ר זלמן - קבלה היא ענין אחד באלקות והחסידות היא ענין אחר באלקות! החסידות היא פשט חדש בתורה, בנגלה ובנסתר, בדרך שיטת הבעש"ט נ"ע! והמשיך ר' זלמן וביאר להם את ענין "יחודא עילאה" ו"יחודא תתאה" כפי המבואר בספר ה'תניא'.

נתפעלו החברים מאוד, אך בעוד שהחבר נשאר במעמדו ומצבו והמשיך בסדר עבודתו כמימים ימימה, הנה ר' הלל נתקשר מאוד לחסידות חב"ד, ואחרי נסיעתו של הר"ר זלמן החל ר' הלל לשית עצות בנפשו כיצד לבוא אל אדמו"ר האמצעי. כשגילה את אוזנה של אשתו שיש בדעתו לנסוע לליובאוויטש, סיפרה זאת האשה לאביה, והוא נחפז לספר זאת לרה"ק ר' מרדכי מצ'רנוביל, שהיה רבו שלו ורבו של חתנו ר' הלל. אמר לו הר"ר מרדכי: חזור מהר לביתך, ושוב אלי יחד עם הלל! באו השניים לפני הר"ר מרדכי, והרבי פתח ושאל: הלל! היש אמת בשמועה שיש בדעתך לעזוב אותי?!

- ומה אעשה שבוערת בי אש התשוקה לחסידות חב"ד? השיב ר' הלל.

- תדע לך - אמר הר"ר מרדכי - שנשמתו של אביך היתה שייכת לנשמתו של אבי נ"ע, ונשמתך שייכת לנשמתו. זאָלסטו וויסען! ווען דו רייסט זיך אָפּ פון מיר, רייסט זיך אָפּ פון דיין שורש, און דו וועסט ביי מיר ליגען מיט דעם פופיק ארוף! [דע לך! כשאתה מתנתק ממני, מתנתק אתה משורשך, ותהא מוטל ובטנך למעלה!]

- יעבור עלי מה - אמר ר' הלל - ואני לא אחזור בי מהחלטתי!

ראה הר"ר מרדכי עד היכן הדברים מגיעים, וציוה על חותנו של ר' הלל שיפקחו עליו עיניהם ולא יאפשרו לו לנסוע מביתו.

מנהגו של ר' הלל היה להשכים בעוד לילה וללכת לבית הכנסת, שם היה לומד עם כמה בחורים, ולא היה חוזר לביתו עד השעה תשע או עשר. באחד הימים החליט לצאת לדרך במקום ללכת לבית הכנסת, לקח את תיק הטלית והתפילין שלו, והלך בעקבות שיירת עגלות חורף ששמה פניה לעיר רציצא. לא עצר ר' הלל ברציצא, אלא המשיך בדרכו עד שהגיע לעיר הסמוכה לה, ונכנס לבית המדרש בהשכמת הבוקר.

ביקש ר' הלל מן המתפללים שיאספו עבורו כסף כדי שיוכל לשכור עגלה עד בוברויסק, והמתפללים - שלא הכירוהו, אבל ראו שלפניהם אברך החפץ להגיע

לליובאוויטש - אספו סכום כסף שיוכל לשכור בו עגלה ולהגיע לבוברויסק.

ר' הלל יצא לדרכו עוד קודם שהתפלל שחרית, ובכל משך הדרך זירז את העגלון שימהר ולא יתמהמה, עד כי בירידתם מאחת הגבעות נהפכה העגלה על פניה, ור' הלל היה מוטל תחתיה עד שהעגלון הצליח להופכה חזרה. לבוברויסק הגיע ר' הלל כמעט בחצות היום, נכנס לבית־הכנסת וביקש שישכרו לו עגלה לליובאוויטש. עוד לא הספיק להתפלל, והנה כבר באה העגלה לבית־הכנסת.

כשבא ר' הלל לליובאוויטש, ברגע כניסתו לאדמו"ר האמצעי אמר הרבי: "מי שאמר לשמן וידליק, יאמר לחומץ וידליק"; זאל אין חיימץ אייך שיינען א ליכט! [=וגם בחיימץ יזרח האור]!

- מתיירא אני מן הקללה אשר קללני, אמר ר' הלל לרבי.

- אל תירא, השיב לו הרבי, ממה־נפשך: איז ער אַ "גוטער איד", איז אַ גוטער ניט קיין שלעכטר [אם הוא "יהודי טוב" ("רבי"), הרי הטוב אינו רע], ואם לאו - אין ממש בקללתו!

- און וואָס אזיינס האָט ער דיר גיזאַגט? [=ומה למשל אמר לך]?

- הוא אמר לי שאהיה מוטל ובטני כלפי מעלה, השיב ר' הלל.

- ווינטער קען טרעפֿין, אמר לו הרבי, מי זאל פֿאַרין מיט אַ שליטען, און דער שליטען זאָל זיך איבער קערין, ממילא ליגט מען אביסיל מיט דעם פופיק ארוף, אָבער דאָס איז גאַרנישט! [קורה לפעמים שנוסעים בחורף בעגלת־שלג והעגלה מתהפכת, ואז מוטלים קצת על הארץ והבטן למעלה, אבל אין בכך כלום]!

- כדבר הזה כבר אירע לי בנסיעתי לכאן, אמר ר' הלל לרבי.

- אם־כן, השיב לו הרבי, מעתה אין לך כבר ממה לפחד...

[מו]

שמעתי מהחסיד השד"ר ר' שלום אומנער (המכונה גם: שלום ר' הלל'ס):

בווילנא התגורר אחד מחסידי אדמו"ר הזקן, עשיר גדול, ולו בן יחיד שלא הלך בדרכי אביו אלא אחר שרירות לבו. ידע האב שכשיירש אותו בנו ירד כל רכושו לטמיון והוא ישאר עני ואביון, לכן ציוה עליו קודם מותו כדברים האלה: דע לך בני כי בעיר לאזנאי יש לי ידיד נפש, שיוכל לעמוד לימינך בכל עת צרה ולעשות לך טובה גדולה!

ואכן, כעבור זמן לא רב בזבו הבן את כל הירושה, ובזכרו את דברי אביו נסע לליאזנא, מתוך מחשבה ששם מתגורר גביר גדול שיתמוך בו בסכום כסף גדול.

נכנס הבן לאדמו"ר הזקן, והרבי פתח בדברי מוסר: היודע אתה שלכל בן ישראל יש שתי נפשות?

- מי אמר זאת?! התחצף הבן.

- כך כתב ר' חיים ויטאל בספר "שערי קדושה", השיב לו אדמו"ר.

- ומי אומר שכך הוא הדבר?! העז הבן פניו שנית.

- דרך־ארץ! - נתן עליו אדמו"ר בקולו - על מי אתה מדבר בצורה שכזו?!

נפל הבן ארצה כשהוא אחוז עוויתות ופרכוסים, והרבי ציווה להוציאו מן החדר. שעות ארוכות שכב כך הצעיר ללא הכרה, וכששבה אליו דעתו פרץ בבכי גדול וביללה, וביקש מאדמו"ר סליחה ומחילה מתוך חרטה גמורה. הרבי הוסיף והטיף לו מוסר בעומק יותר, עד שנעשה בעל־תשובה גדול.

[מז]

עוד סיפר ר' שלום ר' הלל'ס:

בווילנא היה "פרנס חודש" שהתנגדותו לחסידים עלתה בקיצוניותה על התנגדות האחרים, ולו בן יחיד, אברך בן־תורה, שהשתמד ר"ל.

סיפרו זאת לאדמו"ר הזקן, והרבי ציווה על החסידים להשתדל ולהוציאו מבית הכמרים. הדבר עלה בידיהם, והם הביאוהו אל אדמו"ר הזקן.

האברך שב בתשובה שלימה, היה יושב בקלויז של אדמו"ר בין כל ה"יושבים", והיה מרבה בתעניות. כעבור זמן מה נכנס אל הרבי והפציר בבכייה עצומה שיתן לו "תיקון" לעווננו. ועוד ביקש מהרבי, שיורה לבנו שילמד אתו חסידות בכל עת שיבקש ממנו, וכן שר' ברוך מרדכי יחזור עמו את דרושי החסידות כשיבקש ממנו.

הרבי ניאות לבקשותיו, וכך התנהג במשך זמן רב. אחר־כך נכנס אל הרבי וביקש שוב "תיקון", ואמר שהוא מוכן לקבל על עצמו כל מה שהרבי יגזור עליו.

אמר לו אדמו"ר שיחדל מתעניותיו הרבות, ורק בליל רביעי לא יאכל את ארוחת הערב וילך לישון ללא ארוחה. ותענית קלה זו היתה קשה עליו עד למאוד, כי רעב גדול היה אוחזו באותן שעות והיה מציק לו ביותר, וגם אם היה מרבה באכילה במשך כל יום שלישי לא הוקל לו מייסורי השעות המועטות הללו. וכעבור זמן לא רב מת מאותו רעב.

[מח]

שמעתי מר' מרדכי יואל:

הר"ר יוסף [ריבלין] מדריבין בעל ה"אוהלי יוסף" נסע פעם לחו"ל בשליחות מארץ-ישראל, וכשהגיע לקרימנצ'וג נודע לו כי הצמח-צדק פקד על כל אנ"ש בגזירה חמורה שלא יהין איש לבוא אליו באותם ימים (כמדומני שהדבר היה בתקופת המסירה הידועה דוועליז, שהצ"צ נזהר אז מאוד שלא יבוא אנשים לביתו).

החליט הר"ר יוסף לנסוע דרך הומיל ולבקש מר' אייזל מכתב המלצה אל הצ"צ, כדי שיניח לו להיכנס אליו למשך דקות ספורות.

וכך הגיב ר' אייזל לשמע בקשתו:

אַךְ און וויי איז דעם דור, אַז איהר דער חסיד! מיר זיינען גיווען ביין רבי'ן, אַז דער רבי וואָלט גיהייסין גיין אין וואַסער - וואָלט מען גיגאַנגען! גיין אין פייער - וואָלט מען גיגאַנגען! מיינט איהר מי וואָלט גידופעט אַף זיין זכות, אַז מי וועט ניצול ווערן? ניין! טאקע אַף פארברענט ווערין! און איהר זוכט דעם רבי'ס דעה מבטל זיין, און מייין דעה זאל זיך אייס פירין! ניין! ניין!

[אוי ואבוי לו לדור שאתם הוא ה"חסיד"! כשאנו היינו אצל הרבי, אילו היה הרבי מצווה לבוא במים - היו הולכים! לבוא באש - היו הולכים! שמא חושבים אתם שהיו סומכים על זכותו שינצלו מן האש? לא! היו הולכים על-מנת להישרף! ואתם מבקשים לבטל את דעתו של הרבי ולקיים את דעת! לא! לא!].

[מט]

שמעתי מהאדמו"ר דרעציצא:

פעם נפגשו אדמו"ר הזקן והר"ר מרדכי מצ'רנוביל בהיותם בדרך, ויאמר לו אדמו"ר: אמרו נא לי ממה ששמעתם מאביכם [הר"ר נחום] נ"ע.

- שמעתי מאבי נ"ע - אמר הר"ר מרדכי - שפירש את דברי המשנה "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה", זה הלומד תורה ללא ייחודים עליונים.

אדמו"ר שהבין כי כוונתו של הר"ר מרדכי היא עליו, הניח את ידו על כתיפו של הר"ר מרדכי ואמר לו: לא עליך המלאכה, לא עליך המלאכה...

[נ]

שמעתי מהחסיד ר' שמעון אליעזר תומרקין מהומיל:

החסיד ר' פסח מאלאסטויקער שָׁבַת פעם בהומיל, והתאכסן בביתו של המספר. לקבלת שבת נתאספו אליו הרבה מאנ"ש, והוא דרש לפנייהם דרוש חסידות גדול. כשסיים את המאמר קם ממקומו ומלמל לעצמו ברוסית: עֵי, סטאַי ראָונווס! [=הי עצור! דום!]

[נא]

שמעתי מר' לוי'ק שוחט מ־נסוביץ' הסמוכה להומיל:

פעם עבר ר' פסח מאלאסטויקער דרך נסוביץ' והתאכסן בביתו של המספר, ולפני שהתפלל שחרית פנה לר' לוי'ק ואמר לו: לוי'ק, אתה הולך עתה לבית המטבחים, אמור נא לאשתך שתכין עבורי קנקן מים חמים לשתייה, אחרת לא אוכל להתפלל.

עשה ר' לוי'ק כבקשתו, אך כשחזר מעבודתו בבית המטבחים הופתע מדבריו של ר' פסח אליו: שאתה לוי'ק תעשה לי כדבר הזה?! לא להכין לי מים חמים לשתייה?!

- רבי! - התפלא ר' לוי'ק - הרי הכינו קנקן גדול ואתם שיתם ממנו עד גמירא!
- איך ווייס ניט אייב איך האָב גיטרונקען - אמר ר' פסח - נאָר אַז דו זאָגסט מסתמא האָב איך גיטרונקען... [=אני אינני יודע אם אכן שתייתי, הגיב ר' פסח, אבל אם כך אתה אומר, מן הסתם שתייתי]...

[נב]

שמעתי מזקני החסידים בהומיל:

כשבנו את מסילת הברזל לרכבת הנוסעת בין מוסקבא לבריסק, עבד שם מהנדס יהודי בסמיכות לליאדי, והוא בא העירה לראש השנה. בהיותו שם שמע כי בעיר מתגורר רבי מפורסם [הוא האדמו"ר ר' זלמן בן הצ"צ], שאליו נוהרים אורחים רבים מקרוב ומרחוק, וגם אנשי העיר עוזבים את בתי הכנסיות שלהם ובאים לבית מדרשו לשמוע ממנו את התקיעות. החליט גם הוא לשמוע תקיעת שופר מהרבי, והלך עם בעל האכסניה שלו לבית מדרשו של האדמו"ר.

בבואם לחצר הרבי ראו שהאולם הגדול שנועד לתפילות החג מלא וגדוש עד אפס מקום, ואין שום אפשרות להיכנס פנימה לא דרך הדלתות וגם לא דרך החלונות. אך המהנדס לא אמר נואש; הוא השליך את יתבו על כוחו ועל המדים

הרשמיים שלגופו, ובזרועו החזקה החל לפלס לו דרך בין ההמון הצובא על דלתות הבית. אבל יותר מאשר עד לפתח האולם לא הצליח להידחק.

כשבא האדמו"ר ר' זלמן לשולחן הקריאה פתח ואמר: "שמע ישראל, אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, אל ירך לבבכם", "היום" היינו ראשהשנה, וביום זה יש מלחמה... - ויותר מזה לא הצליח לומר, כי געה כל העם בבכייה עצומה במשך שעה ארוכה, עד כי בקושי רב הצליחו להסות את הקהל ולהשליט שקט באולם, כדי שיהיה אפשר לשמוע את אמירת הפסוקים שקודם התקיעות.

המהנדס שנתפעל גם הוא מהמלים המעטות שהצליח לשמוע, נשאר עומד על עמדו כמאובן ליד הדלת, ולפתע פרץ בצעקה: אִי! לָאָזַט מִיךְ אַ קוֹק טָאָן ווער איז דאָס דאָרטין [=תנו לי לראות מיהו זה שם]...

[נג]

סבו של החסיד המצויין בדורו ר' מרדכי יואל ב"ר אברהם הלוי דוכמן, אבי אמו - ר' מרדכי - היה מחסידי אדמו"ר הזקן; כל ימיו ישב ר' מרדכי בכפר ברשצובקע והחזיק בחכירה שניתנה לו מאדון הכפר. הוא עצמו לא התערב כלל בעסק שלו, ורק כשהגיע מועד התשלום עבור החכירה, היה מוביל את צרור הכסף לאדון הכפר שהתגורר במרחק לא גדול מהכפר שלו.

יום אחד, בהגיע עת התשלום, התפלל ר' מרדכי בבוקר, רתם את הסוס לעגלה ופנה לנסוע לבית האדון. בדרך כלל היתה נסיעה זו נמשכת שעות לא רבות, ובשעות הצהרים כבר היה חוזר לביתו. אך הפעם חלפו שעות רבות, החמה שקעה והערב ירד, והוא עדיין לא שב מנסיעתו.

למחרת השכימו בני המשפחה ומיהרו לבית האדון, והתפלאו לשמוע שר' מרדכי בכלל לא הגיע אליו ביום האתמול! שלח האדון את אנשיו לחפש בכל הסביבה, הם הצליחו למצוא את הסוס קשור לעגלה ורועה בחפשיות בשדות, אך את ר' מרדכי עצמו לא עלה בידם למצוא. רק ביום השלישי בין הערביים מצאוהו יושב בין עשבים גבוהים והוא שרוי בדביקות גדולה, וגם כאשר לקחוהו והעלוהו על העגלה לא הבחין בכל הסובב אותו, ורק כעבור שעות ארוכות התעורר מדביקותו ושב לעצמו.

[נד]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

הזקן ר' יהודה אידל צייטלין מהומיל, מיד אחר חתונתו נסע לאדמו"ר האמצעי, כדי לשאול בעצתו איזה כלי יעשה לו לפרנסתו. בקושי רב הצליח להתקבל אצל אדמו"ר, והרבי אמר לו לפתוח חנות כלשהי. עוד לא הספיק

להתבונן ולעכל את דברי הרבי, וכבר דחקהו החוצה בלחץ ה"עולם" שצבאו על פתח הרבי.

כשחזר לאכסנייתו ישב ר' יהודה אידל והתבונן שוב ושוב בדברי אדמו"ר, ולא הבינם: לאיזה עסק הוא שייך מלבד העיסוק בתורה?! יעצוהו אנשי הומיל שהיו אתו, להיכנס שנית אל הרבי ולשטוח לפניו את הרהוריו.

כמובן שבאותו יום כבר לא היה יכול להיכנס אל הרבי, וגם למחרת לא הניחו הגבאי להיכנס. רק כעבור כמה ימים, כשנתמעט קימעא לחץ האנשים, ניתנה לו הרשות לבוא שוב לפני הרבי.

מיד עם כניסתו אמר לו אדמו"ר: כמדומני שכבר היית אצלי?! הרי אתה הוא האברך מהומיל, ואמרתי לך לפתוח חנות!

ביסטו ניט צופרידן? דו ווילסט בעסער זיין אַ מלמד? דו ביסט אַ מתמיד, מיינסטו אז דו וועסט זיין אַ מלמד וועסטו האַלטין ביי לערנען? שוטה! שוטה! דו האַסט גיהערט אַ שטאט שקלאָוו? אין שקלאָוו איז פאראן גרייסע סוחרים. און לייפציג האַסטו גיהערט? אין לייפציג איז פאראן אַ גרייסער יריד וועלכער שטייט ניין חודשים. פאַרט דער שקלאָווער סוחר אין לייפציג אַפֿין יריד, גיווערט באַ אים די נסיעה אַ חודש אַהין און אַ חודש צוריק. (והמשיך אדמו"ר): שוטה! איז פאַר וואָס איז דיר ניט שווער: היינט, פאַר וואָס רופט מען אים שקלאָווער סוחר, מאחר שבשקלאָוו נמצא הוא רק חודש אחד בשנה, וכל יתר הזמן הוא בליפציג, אס־כן מהראוי היה לקרותו "לייפציגער סוחר"?

[=אינך מרוצה? מעדיף אתה להיות מלמד? אתה "מתמיד", ולדעתך אם תהיה מלמד תוכל להמשיך להישאר בלימוד התורה? שוטה! שוטה! האם שמעת מהעיר שקלוב? בשקלוב יש סוחרים גדולים. ועל לייפציג שמעת? בליפציג מתקיים "יריד" גדול במשך תשעה חודשים. נוסע "הסוחר משקלוב" ל"יריד" בליפציג, חודש אחד נמשכת הנסיעה לשם וחודש אחד הנסיעה חזרה (והמשיך הרבי): שוטה! אז מדוע לא קשה לך הקושיה: אס־כן, מדוע הוא נקרא "הסוחר משקלוב", הרי בשקלוב נמצא הוא רק חודש אחד בשנה, וכל יתר הזמן הוא בליפציג, אס־כן מהראוי היה לקרותו "הסוחר מליפציג"]?

אלא - המשיך הרבי - בגלל שכל החודשים הרבים שהוא מבלה בליפציג אינם אלא בשביל החודש האחד שבו הוא עושה בשקלוב, לפיכך הוא "שקלאָווער" [=איש שקלוב]. וגם כשתשב בחנותך במשך היום כולו למען אותה שעה יחידה שתשב אחרי־כך ותעסוק בתורה, זה נקרא שאתה "האַלסטו בייַן לערנען" [=מחזיק ועוסק בלימוד התורה].

ואכן, כך נהג ר' יהודה אידל כל ימיו, וכשניסה פעם אחת להיות מלמד לא עלה הדבר בידו והיה מחוסר פרנסה באותם ימים.

[נה]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל, שפעם אחת שבת אצל האדמו"ר ר' זלמן מליאדי, ובלייל שבת קודש אחר תפילת ערבית עמד ליד החלון.

ניגש אליו האדמו"ר ותמה: מרדכי יואל! האם אתה אומר "שלום עליכם"?

- לא! - השיב ר' מרדכי יואל - אבל גם אילו אמרתי, אז מה בכך?

- אבי ז"ל [הצמח-צדק] לא היה אומר "שלום עליכם"! אמר הרבי.

- מדוע לא? - התפלא ר' מרדכי יואל - הרי אדמו"ר הזקן הכניס לסידורו את ה"שלום עליכם"!

- כך בדיוק שאלתי גם אני את אבי, אמר הרבי, וכך השיבני: הרי הנשמה גבוהה היא תמיד מן המלאך, ובפרט בשבת בעת עליית העולמות, ועכשיו תבוא הנשמה לומר למלאך "שלום עליכם מלאך"?! ע"ה! ⁶

[נו]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

לאדמו"ר הצמח-צדק היה חסיד (כמדומני שסיפר ששמו היה אברמקע מהוורודיק), שהיה בר'דעת גדול בחסידות ולמדן בנגלה, הוא עסק בייצור יינות ומשקאות והיה איש אמיד.

בנים לא היו לו, הוא כבר לא היה צעיר, ובכל פעם כשבא אל אדמו"ר היה נותן לו "פדיון" כדי שיזכיר אותו ואת אשתו שיתן לה ה"שי"ת פרי בטן. הרבי היה מקבל את ה"פדיון" אך לא היה משיב לו דבר.

פעם אחת החליט לבוא עכשיו אל הרבי ולתבוע ממנו בפירוש אחת מן השתיים: או שיבטיח לו זרע של קיימא, או שיסכים לגירושין של בני הזוג. ואם הרבי לא יתן את הסכמתו לאף אחת מן ההצעות הללו, אזי יעזוב את כל עסקיו וישב בביתו על התורה ועל העבודה, כי לשם מה כל עמלו ויגיעו? ואף שזה לא מכבר היה אצל הרבי, החליט לבוא אליו שוב ולעמוד בתוקף על דעתו עד שיקבל את הסכמתו של אדמו"ר לאחת מן הדרכים.

היה זה בימי החורף, ובמוצאי שבת קודש אחר ההבדלה ניתן לו להיכנס אל הרבי ל"חידות". הושיט ר' אברמקע את ה"קוויטל" לאדמו"ר, הרבי עיין בו ואמר לו: שכחתי כי אתה זקוק לדבר זה! ספר נא לי ממה סובלת אשתך.

6 בס' הצאצאים עמ' 105 בשם הרה"ח רמ"י רייכמן: ר' בנימין קלעצקער לא היה אומר בלייל ש"ק "שלום עליכם" לפני הקידוש, בנימוק אשר לפי ערך עליית נשמות ישראל בלייל ש"ק, הרבה יותר מהמלאכים, אין זה לכבודו לומר למלאכים "שלום עליכם".

- הרופאים קוראים לזה "קוֹמְנִיצֵע", השיב ר' אברמקע.

- אני אינני מכיר את השמות שהרופאים קוראים בהם, אמר הרבי, אמור לי כיצד קוראת הגמרא לחולי זה!

- הגמרא קוראת לאשה כזו "דורקטי".

- איז וואָס ווילסטו, אמר לו אדמו"ר, זאָל איך דיר משנה זיין טבע הבריאה!?!
[=ומה אתה רוצה, שאשנה בעבורך את טבע הבריאה!?!]

- רבי! - אמר ר' אברמקע - אין זה שינוי גמור של טבע הבריאה! כי כשהיא נוסעת לעתים למרחצאות בחו"ל ומקבלת תרופות מסויימות, יש לה אורח כנשים. ואם לדעתו של אדמו"ר הרי זה שינוי הטבע, המשיך ר' אברמקע, יסכים נא אדמו"ר שאתן לה גט! האם בגלל שיש לה חולי שבדרך הטבע אינו מאפשר לה ללדת, אצא אני מן העולם עירי ללא בנים!?

- היכן היא סוגיית הגמרא בדבר "דורקטי", שאל אותו הרבי.

- במסכת כתובות [י, ע"ב] ובמס' נידה [סד ע"ב] השיב ר' אברמקע.

אמר לו הרבי שיקח את אחד הנרות שעל שולחנו, וביקש ממנו שיביא מסכת כתובות מארון הספרים שבחדר השני. אך מרוב הפחד שאחז בו בעמדו ענה ארוכה לפני הרבי, חשכו עיניו ולא הצליח למצוא את המסכת המבוקשת. כשראה הרבי שהוא מתמהמה יתר על המידה, קם ממקומו וניגש לארון הספרים, הוציא את הגמרא, פתח באותה סוגיה וקרא לפניו: מעשה שבא אחד לפני רבן גמליאל הזקן ואמר לו וכו' אמרה לו רבי ממשפחת דורקטי אני שאין להן דם וכו' אמר לו רבן גמליאל לך זכה במיקחך אשריך וכו'. ואם הגמרא קוראת לזה "זכות" - סיים הרבי - איך תרצה שאני אומר לך לגרש אותה!?

ביקש ר' אברמקע מהרבי רשות לשאול ושאל, שמא היו לאותו אדם בנים מזיווג ראשון? ועוד, הרי בזמן הגמרא היו יכולים לשאת שתי נשים, ואולי נשא לו עוד אחת שממנה יהיו לו בנים? ועוד, אם דורקטי אינה יולדת כלל, כיצד יש מציאות של "משפחת דורקטי"? ואולי אינן יולדות בנים רבים, אבל מעט בוודאי יולדות!

אמר לו הצ"צ: מהגמרא לא משמע כלל שהיה זה זיווג שני, אבל מה שאתה שואל שהיה יכול לשאת אשה שניה, זו אכן שאלה טובה. אבל בכל זאת, מאחר ולדברי הגמרא זו "זכות", אני איני יכול לומר לך לגרש אותה!

ר' אברמקע לא הניח לרבי ויאמר לו: הנה אני לבוש בבגד משי יקר ובכיסי שעון זהב, ואת כל זה אני מוכן לתת לה בנוסף לכל רכושי, ולא אשאיר מאומה לעצמי, ובלבד שהיא תסכים לקבל ממני גט!

אך הצ"צ לא חזר בו: אתה תבוא לביתך ותאמר לאשתך שאני אמרתי לך לגרש אותה?! אני חוזר ואומר לך שלא תאמר כדבר הזה!

ראה ר' אברמקע כי הרבי איתן בדעתו, יצא את חדרו בפחי נפש ובא אל ביתו של הר"ר זלמן בנו של הרבי, ששררה ביניהם ידידות וקירבה גדולה, שם התיישב ופרץ בבכי.

- כשתבוא בפעם הבאה - אמר לו הר"ר זלמן - אכתוב אני את ה"פדיון" עבורך, ואתה תניח עליו 271 מטבעות כמנין "הריון", ומטבעות כסף דוקא, כי הכסף מרמז על החסדים.

כעבור מספר שבועות בא ר' אברמקע שוב אל הרבי, וגם הפעם נכנס אליו אחרי ההבדלה במוצאי שבת קודש. ה"קוויטל" היה כתוב בכתיבת ידו שלו, כי כך ציוה עליו הר"ר זלמן להעתיקו בכתיבת ידו, כדי שהצ"צ לא יכיר את הכתב של בנו. ויחד עם ה"קוויטל" הניח לפני הרבי גם את צרור מטבעות הכסף כמנין "הריון".

- שא! שיים אַ פדיון מיט קונציין! - אמר הרבי [=עכשיו כבר "פדיון" עם "קונציים"]... ומי כתב לך את ה"קוויטל"?

- הרי הרבי רואה שכתב ידי הוא זה, השיב ר' אברמקע.

- ומה אתה רוצה עתה? - המשיך הרבי - הרי לא מזמן היית אצלי וגזלת ממני זמן רב, ועכשיו חזרת ובאת שוב?! הרי כבר בירכתך "אַז דער אייבערשטער זאָל דיר געבין דו זאָלסט האָבין פון די ווייב לאַנג לעבעדיקע קינדער!" [=יתן לך הקב"ה שיהיו לך מאשתך זו בנים שיאריכו ימים]!

- רבי! אין אני מסתפק בברכה, רצוני בהבטחה! קרא ר' אברמקע מעומק לבו.

- אתה יודע מה זה ברכה?! - אמר לו הרבי - ברכה היא המשכה מן ההעלם אל הגילוי, וככתוב "איש אשר כברכתו ברך אותם", כפי שהיה הענין אצל כל אחד בכח, המשיך זאת יעקב מן הכח אל הפועל. וכך היא גם הברכה אשר ברכתך!

אך ר' אברמקע לא הירפה מהצ"צ, והתחיל לבכות ולהתחנן: רבי! רבי! תנו לי הבטחה!

עכשיו פתח הרבי ודיבר בקפידה ובגערה: הבטחה?! רק אחד הוא זה שיכול לתת הבטחה, אבל לא אנחנו! דחף הרבי מלפניו את צרור הכסף ואמר: אין לי הבטחה! דער אייבערשטער זאָל דיר געבין דו זאָלסט האָבין פון די ווייב לאַנג לעבעדיקע קינדער!" [=יתן לך הקב"ה שיהיו לך מאשתך זו בנים שיאריכו ימים]!

נטל ר' אברמקע את צרור הכסף ודחפו שוב אל הרבי...

- אלמלא היית מן המקורבים - נזף בו הרבי - הייתי מצווה על חיים בער [המשרת] להוציאך מבית! אבל עכשיו, אפילו אם תעמוד כאן עד הבוקר לא אתן לך שום הבטחה! וחזר אדמו"ר על ברכתו בפעם השלישית: דער אייבערשטער זאָל דיר געבין דו זאָלסט האָבין פון די ווייב לאַנג לעבעדיקע קינדער! [=יתן לך הקב"ה שיהיו לך מאשתך זו בנים שיאריכו ימים!]

יצא ר' אברמקע מאת הרבי, הלך לביתו של הר"ר זלמן ושוב פרץ בבכי. אמר לו הר"ר זלמן: אל תבכה! אני בעצמי אלך אל אבי ואדבר עמו!

נכנס הר"ר זלמן אל הצ"צ ושהה בחדרו עד השעה אחת-עשרה בלילה. כשחזר לביתו מצא את ר' אברמקע יושב ומעיין ב"בוך" חסידות [=כרך מאמרים בכתב יד], ויאמר לו הר"ר זלמן: זאָרג ניט! דו וועסט האָבען קינדער! [=אל דאגה! יהיו לך בנים!]

אגב כך ביקש ממנו הר"ר זלמן שיכתוב לו ברוסית את הכתובת של ר"ש ביחובסקי בפטרבורג (הר"ר זלמן הוסיף ואמר לו שגם הוא עצמו יכול לכתוב, אבל הכתב שלו אינו ברור).

- הרי עדיין לא אכלת סעודת מלוה-מלכה - פנה אליו הר"ר זלמן - הבה ונאכל יחדיו! מצא הר"ר זלמן חתיכת חלה ועוד דבר מה, וישבו לסעוד. בתוך כך אמר לו ר' אברמקע: שמעתי מזקני החסידים שקבלה בידם בשם אדמו"ר הזקן: "וואָס אַ 'גוטער איד' פועלט מיט רוחניות, קען אַ חסיד פועלן מיט איין הרהור תשובה!" [=מה ש'יהודי טוב' (צדיק, רבי) פועל באמצעים רוחניים, יכול החסיד לפעול באמצעות הרהור תשובה!]

שאל אותו הר"ר זלמן ממי הוא שמע את ה"קבלה" הזו, ור' אברמקע סיפר לו כי בעירו מתגורר מלמד זקן שהכיר את ר' שמואל מונקעס, והוא בעצמו שמע זאת מפיו של ר' שמואל. וכך היה סיפור המעשה כפי שסיפרו המלמד הזקן:

אני שימשתי כ"מלמד" לבניו של ה"שיינקער" [=המוזג] באחד הכפרים, ובאחד הימים - היה זה בראש-חודש אלול - עבר ר' שמואל מונקעס דרך אותו הכפר בדרכו אל אדמו"ר הזקן, נכנס לחדר שבו ישבתי ולמדתי עם הנערים, ואמר לי: תדע לך שאני רעב! אמרתי לו שעוד מעט נאכל כולנו את ארוחת הערב, והוא יוכל להצטרף ולסעוד עמנו.

אחרי הסעודה יצאו בעל-הבית ואשתו לטייל, ור' שמואל מונקעס פנה ואמר לי: זאָג אליין! איז זי די בעל-הבית'טע ניט ווערט פאָך ווייטאָג?! היינט איז ראש-חודש, און שמואל מונקעס איז אַן אורח, האָט זי גיגעבן אזא גימיינע וועטשערע! [=אמור בעצמך! האם אין בעלת-הבית ראויה לכאב בטן?! ראש-חודש היום, ושמואל מונקעס הוא האורח, והיא הגישה ארוחת-ערב פשוטה שכזו!]

אמרת לי: ר' שמואל! ראשית, היא לא ידעה שאתם תבואו להתארח בביתה. שנית, האם כל מה שאתם אומרים חייב להתקיים?!

- שוטה! - השיב לי ר' שמואל - איך האָב אַ קבלה פון רבי'ן, אַז וואָס אַ גוטער איד מאַכט מיט רוחניות, מאַכט דאָס אַ חסיד מיט אַ הרהור תשובה. אָט וועסטו זעהען אייב זי וועט ניט האָבען קיין באַך וויטאָג! [=שוטה! קבלה בידי מאדמו"ר [הזקן], שמה שעושה "יהודי טוב" באמצעות רוחניות, עושה החסיד באמצעות הרהור תשובה. הנה תראה אם לא יהיה לה כאב בטן]!

ואכן, כעבור רגעים ספורים חזרו הכפרי ואשתו מן הטיוול כשהיא מתפתלת מכאבי בטן, וכך סבלה האשה מהכאבים במשך כל הלילה.

הר"ר זלמן צחק מאוד מהסיפור, ויאמר: אמת, נכון הדבר שהדברים מקובלים בשם אדמו"ר הזקן. איז וואָס זע ווילסטו? [=ומה אס"כן רצונך]?

- אני אינני מחזיק אתכם ל"רבי" - השיב לו ר' אברמקע - יאריך ה' את ימיו של אביכם הקדוש! אבל ודאי שאתם "חסיד"!

- איז וואס ווילסטו, איך זאל מהרהר בתשובה זיין?! [=אז מה רצונך, שאהרהר בתשובה]?! - הניח הר"ר זלמן את ראשו על זרועותיו על השולחן, והתחיל לנגן בקול דממה דקה את ניגונו הידוע של אדמו"ר הזקן, תוך שהוא מכה ברגלו קלות בארץ לקצב הניגון. כעבור יותר ממחצית השעה הרים הר"ר זלמן את ראשו, ובעיניים דומעות אמר לר' אברמקע: נו! דו וועסט האָבן אַ זון! און ווען זי וועט מוליד זיין, זאָלסטו קומען אָהער וועלן מיר זען ווי דו זאָלסט אַ נאָמען געבן דעם קינד [=נו! יהיה לך בן! וכשאשתך תלד, בוא לכאן ונראה איזה שם תקרא לילד].

כעבור זמן קצר בא ר' אברמקע ובישר להר"ר זלמן שאשתו מעוברת! הר"ר זלמן ניסה לצנן את התפעלותו ואמר לו שימתין עוד מעט, אבל בפועל היא אכן הרתה, וילדה בן זכר בעתו ובזמנו.

במפעל של ר' אברמקע נערכה באותם ימים ביקורת קפדנית על-ידי המפקח הראשי של מכס המשקאות, לכן לא היה יכול הוא בעצמו לנסוע לליובאוויטש, וביקש מגיסו שיכנס אל הר"ר זלמן ויבשר לו את הבשורה וכן ישאל בדבר נתינת השם. אמר לו הר"ר זלמן: קראו לו "זלמן"! נבהל השליח מאוד, מאחר ושם אביו (חותנו של ר' אברמקע) היה גם-כן זלמן, וחשב שמה שבק אביו חיים!

- המתן קימעא - אמר לו הר"ר זלמן - אכנס אל אבי ואשאל לדעתו. אדמו"ר סבר שכדאי לקרוא לו "שניאור", וכך אמנם כתב הר"ר זלמן במכתב לר' אברמקע, שיקרא את שם בנו הנולד לו "שניאור".

ברגע שנתאפשר לר' אברמקע לצאת את עירו נסע לליובאוויטש, ובעברו דרך ויטבסק קנה שם בקונדיטוריה עוגת "טאָרט" גדולה, הגישה להר"ר זלמן ואמר

לו: הנה "לעקאח" מהברית! הר"ר זלמן לא קיבל את העוגה בסבר פנים יפות:
עפעס ניט קיין היימישע טאָרט! [=משהו זר, אינו מאפה־בית!]

- קנייתיה בוויטבסק - אמר ר' אברמקע - ושילמתי עבורה שלושה רובל!
- האם ביררת מאיזה קמח נאפתה העוגה? - ביאר לו הר"ר זלמן את פקפוקו
- ואולי יש בו חשש "חדש"?!

נצטער ר' אברמקע על שלא עלה בדעתו לברר, ועתה לא יוכלו אפילו לטעום
מהעוגה היקרה שטרח והביא לכבוד הר"ר זלמן!

- זאָרג ניט! - המשיך הר"ר זלמן, אין ליובאוויטש איז זייער אַ גוטע לעקאח!
[אל דאגה! עוגת ה"לעקאח" של ליובאוויטש טובה היא מאוד!...]

הגיש הר"ר זלמן לשולחן עוגה ו"משקה", ובישבם אמר לר' אברמקע: הידעת
מדוע אמרנו לקרוא את שם הילד "שניאור"? ראשית, הרי זה שמו של אדמו"ר
הזקן נ"ע, ער איז גיוויס גיווען אַן עהרליכער איד [ודאי שהוא היה יהודי כשר]!
שנית, "שניאור" הוא "שני אור", ויהיה לך בן נוסף!

ואכן, לתקופת השנה נולד לר' אברמקע בן נוסף, ומיד נסע לבשר זאת להר"ר
זלמן.

- ומה תרצה עתה? שאל הר"ר זלמן,

- עכשיו מבקש אני בת! השיב ר' אברמקע.

- לשם מה לך בנות? - התפלא הר"ר זלמן, בנים עדיפים על בנות! יהיה לך בן
שלישי...

ויהיו לר' אברמקע שלושה בנים בעלי קומה וגיבורי כח, אך הוא עצמו ירד
מנכסיו ונעשה עני מרוד, והיה סובב והולך מעיר לעיר, חוזר מאמרי חסידות
ונתמך על־ידי החסידים.

[נז]

היה לו לר' מרדכי יואל אח אחד שהיה מבוגר ממנו בשש או בשבע שנים [הוא
הר"ר זלמן שהיה אחר־כך רב בקורמא]; אביהם - אברהם בארצאוווקער - היה איש
פשוט ועני גדול, שפרנסתו היתה מעוגות "לעקאח" שאשתו היתה אופה ומוכרת.

נשמתם של שני האחים היתה מושכת אותם תמיד לר' אייזיל, והם היו
מחפשים וממציאים "שאלות" כדי שיוכלו לרוץ ולשאלו אותו. אך ר' אייזיל הבין
שכל שאלותיהם אינן אלא תירוצים ואמתלאות כדי לראותו, וכשפגש פעם
באביהם אמר לו: שלח את שני בניך אלי, "זאָלין זיי וואַלגערין ארום מיר"
[="שיסתובבו" בסביבתי]. והאב עשה כדבריו.

ר' אייזיל השתדל שילמדו אתם נגלה וחסידות כל אחד לפי ערכו, וכל גידולם ולימודם היה בביתו. כשלקח ר' אייזיל את ר' שמעון אליעזר תומרקין לחתן עבור נכדתו (בת בנו יחידו ר' יעקב יוסף), ציוה ר' אייזיל שגם אחר חתונתם ימשיך ר' שמעון אליעזר לישון יחד עם מרדכי יואל.

אנשי ה"קהל" היו מעוניינים מאוד לקחת את ר' מרדכי יואל ולמסרו לעבודת הצבא, אך לא העזו לחוטפו מביתו של ר' אייזיל. ובגלל הפחד מפני ה"חוטפים", הנה כשנסע ר' אייזיל לפטרבורג, לקח איתו את ר' מרדכי יואל ו"הפקידו" אצל אדמו"ר הצמחצדק.

הרבי קיבל עליו את ההשגחה על הנער, וציוה למשרת ר' חיים בער שיעמיד את מיטתו של ר' מרדכי יואל ליד פתח חדרו של הצ"צ. ואת כל מה שהיה נשאר מארוחותיו של הצ"צ הוא היה אוכל. וכך חי ר' מרדכי יואל שנה תמימה בביתו של הרבי, בכל משך הזמן שר' אייזיל התעכב בפטרבורג.

לחזרת החסידות ייחד לו הצ"צ את הראצ..(?) נ"ע. לעצמו היה לומד את החסידות של ר' אייזיל גם בנוכחותם של בני הצ"צ, ולא היו אומרים לו דבר. כל בני הרבי היו מקרבים אותו מאוד, וכן גדולי החסידים כמו ר' הלל מפאריטש נ"ע, והיה נקרא בפי הכל "דער האמליער בחור" [=הבחור מהומיל].

ר' מרדכי יואל היה מספר כיצד היה שומע כל מה שהיה הרבי עושה בחדרו, את אמירת "ברכות השחר" שלו, את "ברכת המזון" ועוד. פעם האזין לתפילתו של הצ"צ ושמע שבאמצע ברכת "יוצר אור", כשהגיע הרבי למלים "כולם אהובים כולם ברורים", החל לנגן "מיכאל מימין מהלל וגבריאל משמאל ממלל", והיה מוחא כף בכף בשעת הניגון.

כשהגיעה מועד שובו של ר' אייזיל מפטרבורג, המתינו לו בליובאוויטש בבית הרבי וחשבו שגיעה לקראת שבת, אך הוא לא בא אלא רק ביום ראשון. כל בית הרבי יצאו לקבל את פניו, והוא שם פניו לבית אדמו"ר. היה זה בקור הגדול כשהחורף בעיצומו, באישון לילה, ר' אייזיל בא זה עתה מן הדרך, אך ללא הבט על כל זאת ביקש מיד מאדמו"ר שיאמר לו חסידות. הצ"צ ניאות לבקשתו ושאלו באיזה ענין רוצה הוא לשמוע, ור' אייזיל ביקש שהרבי יאמר בענין הברכות.

בשעת אמירת החסידות היו נוכחים רק בני הצ"צ, והם הביטו בפניו של ר' אייזיל לראות אם יבחינו בסימן של התפעלות כלשהי. פניו של ר' אייזיל לא גילו שום התפעלות, אך באמצע האמירה שאל לפתע ר' אייזיל את הצ"צ: ועל-פי זה מה יהיה איפוא הפשט בדברי רז"ל "כאילו גוזלו?" והרבי השיב: הרי זה כעין "הבארות אשר גזלו עבדי אבימלך!" ולשמע מלים ספורות אלו ניכרה לפתע התפעלות גדולה בפניו של ר' אייזיל.

בסיום אמירת החסידות, אחר תפילת מעריב וארוחת הערב, נתנו לר' אייזיל חדר לישון, ובני אדמו"ר נשאר עדיין בחדרו של אביהם. חדרו של ר' אייזיל היה

סמוך להם, והם שמעו שהוא יושב ולומד את שיעוריו. אמר הצ"צ לבניו: ראו מה כוחו של "אן אלטין סאָלדאָט" [=חייל זקן]! איש זקן שעשה זה עתה דרך ארוכה בקור הגדול, ובכל זאת מקפיד הוא לשמור את שיעוריו הקבועים מבלי לחסר בהם!

כשהגיעה שעת נסיעתו של ר' אייזיל מליובאוויטש, הביאו סוסי דואר ורתמום לעגלתו (היתה זו עגלה בעלת מושב שלא היה בו חשש שעטנז; ר' אייזיל שאל אותה מהגביר ר"ש אוטייבסקי, ובה נסע מהומיל לפטרבורג ובחזרה), ואז יצאו אדמו"ר וכל בניו ללוותו עד שעלה ונכנס לעגלה.

שעה ארוכה עמדו הרבי ור' אייזיל כשידיהם אוחזות זו בזו וראשיהם מוטלים איש על כתף רעהו; אחר־כך החלו בדברי פרידה, ושמעו את ר' אייזיל אומר לרבי: אַפְּנִים אַז דאָס זעהען מיר זיך בפעם האחרונה, מיר וועלין זיך אַפְּנִים מער ניט זעהען [=נראה שזו הפעם האחרונה שאנו מתראים, כנראה שלא נתראה שוב]!

כשהחלה העגלה לזוז לדרכה, הלך הרבי אחריה כשידיו פרושות לברכה, ואמר פעמים רבות חזור ואמור: פאָרט לשלום! פאָרט לשלום! [=סעו לשלום! סעו לשלום!].

ואכן, מאז לא נתראו עוד הצמח־צדק ור' אייזיל פנים אל פנים.

ר' מרדכי יואל חזר עם ר' אייזיל להומיל, וישב אצלו עד עת פטירתו [בשנת תרי"ז]. אחר־כך קבע ר' מרדכי יואל את ישיבתו בצ'רניגוב, אצל הרב ר' נחום שהיה תלמידו המובהק של ר' אייזיל. ומשם היה נוסע לפרקים אל אדמו"ר הצ"צ ככל החסידים.

אחר הסתלקותו של הצמח־צדק נסע ר' מרדכי יואל בתחילה לקאָפּוסט, אך אחר־כך קיבלו - הוא ואחיו הר"ר זלמן מקורמא - עליהם לרב את הרה"ק ר' זלמן מליאדי בן הצ"צ.

עבודת התפילה של ר' מרדכי יואל היתה מדהימה את כל רואיו ומכיריו; כל יום היה מתפלל במשך למעלה מארבע שעות, וכל מי שהאזין לה היה מתעורר בתשובה. תפילתו היתה בקולות ובבכיות, והיה מגן הרבה במשך התפילה. לא ניגונים שלמים, אלא רק "תנועות" מהניגון, שעליהן היה חוזר פעמים אין ספור עד שהיה פורץ בבכי גדול.

ב"מנין" ("חדר שני") שנוסד בהומיל עוד בימי ר' אייזיל, היו חסידים רבים מאריכים בתפילתם בכל יום ויום (וכדברי אדמו"ר הזקן ב"אגרת הקודש" שבס' ה'תניא'), ובשבתות ובמועדים היו עוד רבים מחסידים שהאריכו בתפילה בהתבוננות ובנגינה. אך לא ראיתי מישהו בדוגמתו של ר' מרדכי יואל! פעמים רבות ראיתי את תפילתו של השד"ר ר' שלום [ר' שלום ר' הל'ס], שגם הוא היה מאריך הרבה בתפילה, גם ר' שמעון אליעזר תומרקין ור"ד נחמקין התפללו

באריכות ובנעימה, אך לא כמו תפילתו של ר' מרדכי יואל. החיות המורגשת בתוך תיבות התפילה היתה אצלו באופן אחר לגמרי.

ר' מרדכי יואל היה מתוועד עם החסידים לעתים קרובות ביותר, וכל התוועדות אתו היתה בבחינת "חיים רוחניים"; הוא היה מתבסס משתייה מועטת, אבל גם אז לא היה פוסק משתיית "לחיים".

כשהיה מזכיר בהתוועדות את שמו של מישהו מרבותינו הקדושים, היה מזכירו בדמעות שלישי.

פעמים רבות היה קם מן ההתוועדות, אפילו בלילות החורף בשעה 3 אחר חצות הלילה, היה מתעטף בבגד פרווה והולך ל"אוהל" של ר' אייזל, אף שהיה צריך לבוסס בשלג העמוק מרחק רב אל מחוץ לעיר. ושום דבר לא יכול היה למנוע אותו מללכת ולבקר את רבו.

שאלתיו לא פעם, כיצד זה אין הוא מתיירא לעבור באישון לילה את בית העלמין מקצה אל קצה (כי ה"אוהל" היה בעבר השני, במורד ההר היורד לנהר), ואחר-כך לעמוד לבדו שעות ארוכות בתוך ה"אוהל". והוא היה משיבני בהודאה לה' שמעולם לא עלה מורא על ראשו, לא בשעה שעבר את בית-הקברות ולא בשעה שעמד ב"אוהל", ובעמדו שם היה מרגיש כאילו הוא נמצא אצל ר' אייזל בביתו בעודו בחיים חיותו.

פרופסור פישל שניאורסון שהה בביתו של ר' מרדכי יואל קודם פטירתו, וסיפר, שמתוך מחלתו היה קורא לר' אליעזר תומרקין: שמעון לייזר! בוא ונשמע חסידות מר' אייזל! מה אתה מתעכב?! הזדרז ובוא אתי!

ועוד סיפר, שר' מרדכי יואל ביקש ממנו שיניחו אצלו בקברו את ספר ה'תניא' (כי כמעט כל ימיו היה עוסק בלימוד שיעורי 'תניא' בבתי-כנסיות בין מנחה למערב), אך בזה לא שמעו לו, והניחו לידו רק את דף ה"שער" של ה'תניא'.

יהי זכרו לנצח בתוך כל הצדיקים והחסידים, הלוואי שאזכה להיות לא רחוק ממחיצתו, אמן כן יהי רצון!

[גח]

סיפר לי החסיד ר' שמעון אליעזר תומרקין, שאביו - הרה"ג החסיד ר' יוסף תומרקין - שאל פעם את החסיד הידוע בשם "דער דובר־אונגער בחור" [=ה'בחור' מדוברובנא] (הוא היה חסיד זקן, ונקרא 'בחור' על-שם רווקותו): מה תענה ליום הדין, כשישאלוך האם עסקת בפריה ורביה?!

- אשיב להם שעסקתי! - השיב ה'בחור' - שוחחתי על כך עם ר' יוסף תומרקין!...

[נט]

בשעה שיסד אדמו"ר הזקן נ"ע את "קופת ר' מאיר בעל הנס", לפרנסת הרבנים הצדיקים שעלו לאה"ק ונתיישבו בה, קיבל עליו הגאון הצדיק ר' אייזיק מהומיל לעזור בכל יכלתו, וקיבל על עצמו לשמש כ"בדחן" ("מאַרשאַליק") בחתונות נגידיים, וכל ההכנסות שהיו לו מעיסוק זה היו קודש לקופה זו.

ר' אייזיל היה מומחה עד להפליא באמירת חרוזים מבדחים ("גראַמען"), הגבירים שילמו תמורת הנאתם ביד רחבה, ונתאפשר לו לשלוח סכומים נכבדים לאדמו"ר הזקן (שהיה נשיא "קופת רמבעה"נ" ברוסיא הלבנה).

בהומיל התגורר הגביר המפורסם ר' מאיר מאַיאָנץ ("ר' מאיר דער נגייד"), ששידך את בתו עם בנו של איש נכבד ולמדן מופלג מסלוצק. החתונה נערכה בהומיל, ובמהלכה הפטיר המחותן מסלוצק: אוי לך מאלע-רוסיא [=אוקראינה] הארורה! סעודת-חתונה שכזו ואין בה איש שניתן לדבר אתו דברי תורה! כמה פלפולים היו נאמרים אצלנו בליטא בחתונה מעין זו!

החווה הנגייד ר' מאיר באצבעו על ה"בדחן" ואמר למחותנו, שעם האברך הזה יכול הוא לדבר כרצונו ולפלפל בכל ענין וסוגיא שיעלה בדעתו! המחותן נפגע מתשובה זו, וחשב שאך לצון חומד לו ר' מאיר; אך ר' מאיר חזר ואמר לו: מחותן! הריני אומר לכם בפה מלא, עם ה"מאַרשאַליק" הזה ניתן לפלפל בסוגיות הקשות ביותר שבש"ס!

ניגש המחותן לר' אייזיל ושאל אותו פשט ברמב"ם תמוה שרבים וטובים נלאו לפרשו, והגאון ר' אייזיל לא היה צריך בכלל לחשוב, אלא תוך כדי דיבור השיב לו בבקיאותו ובחריפותו המופלאות, לגודל השתוממותו והתפעלותו של הלמדן מסלוצק.

אבל עתה יצא הקצף על אנשי הומיל: רשעים - צעק המחותן על ר' מאיר - אתם הגבירים ובעלי-הבתים שבעיר, כיצד זה תניחו לאברך גאון שכזה להתעסק בבדחנות?! האם אין לאל ידכם לפרנסו בכבוד?!

ולא נחה דעתו עד שהסבירו לו שר' אייזיל הוא בן יחיד לאביו הנכבד, אין הוא זקוק לתמיכתם, וכל אשר הוא עושה אינו אלא למען עניי ארץ-ישראל.

שנים רבות עסק ר' אייזיל ב"בדחנות" עבור קופת "ר' מאיר בעל הנס", עד אשר נודעו שמו וגדולתו בישראל, ואז הורה לו אדמו"ר הזקן לחדול מן ה"בדחנות" שאינה לפי כבודו (מה גם שבשעת אמירת ה"חרוזים" היה ר' אייזיל לבוש בבגדי "מאַרשאַליק" ומכה בתוף הקטן שבידו כמנהג הבדחנים). אבל גם אז לא משך ידו מ"עסק" זה למען צדקת א"י, וכשראה הרבי שאין ר' אייזיל חס על כבודו, ציוה עליו שלא יעשה זאת אלא רק בחתונה שיבטיחו לו לא פחות מחמש מאות רובל!

ומכיון ששום מחותן לא הסכים לנדב סכום אדיר שכזה, הבין ר' אייזיל כי מן השמים מונעים ממנו להמשיך ב"בדחנות", וחדל מכך לחלוטין.

[ס]

באחד מימי הפורים רצה ר' אייזיל לעמוד על טיבו של תלמידו הרב ר' נחום מצ'רניגוב, ולבחון עד היכן מגעת עבודת הביטול שלו, לפיכך ציוה לחברים להשקות את ר' נחום כדבעי ולהביאו אל ר' אייזיל.

כשהעמידוהו לפני ר' אייזיל היה ר' נחום בגילופין עד אשר לא היה ביכלתו לעמוד על רגליו, שכב ר' נחום על הקרקע למרגלותיו של ר' אייזיל, משך בכנפי בגדו של רבו כשהוא צועק ללא הרף: אייזיל דער פייקלער! אייזיל דער פייקלער! [=אייזיל המתופף! אייזיל המתופף!] (אף כי ביטולו לגבי ר' אייזיל היה עד אין שיעור)...

עוד הוא יכול לדבר? - התפלא ר' אייזיל - הוא זקוק לעוד "משקה"! ובעצמו מזג לו כוס יי"ש ושפכה לתוך פיו. אז נדם קולו של ר' נחום ושכב כאבן זומם שעה קצרה, עד כי הרים קולו ואמר: דעם טאָג וואָס איך דער הער ניט אָן נייעס אין אלקות, איז מיין לעבין קיין לעבין ניט! [=ביום שאין אני מרגיש חידוש באלקות, חיי אינם חיים!] ובדַבְרוּ היה מכה בכף ידו על הקרקע, וחוזר על משפט זה פעמים רבות.

אָט דאָס האב איך געוואָלט! - אמר אז ר' אייזיל - אָט דאָס האָב איך טאָקע געוואָלט! [=זהו מה שרציתי! - אמר אז ר' אייזיל - אכן זהו מה שרציתי!]

[סא]

בהיות אדמו"ר האמצעי פעם בצאסניק, עבר עם החסידים דרך שַׁדְרַת העצים שבמרכז העיר, וישב לנוח על אחד הספסלים שבשדרה. ראו החסידים שהרבי יושב כמתנמנם והבינו כי דברים בגו, וכשהקיץ שאלוהו לפרש דבר.

- לחסידים אסור לגלות דבר - סירב הרבי לבקשתם - כי אין שום דרך שתמנע אותם מלגלות את מה ששמעו; יאסרו זאת עליהם בשבועה, יאמרו ש"שבועה" איז אַ וואָך [=שבועה" היינו שבוע ימים]; יאסרו בחרם, יאמרו ש"חרם" איז אַ נעץ [=חרם" הוא מכמורת של דייגים]; יתחייבו ב"תקיעת כף", יאמרו ש"תקיעת כף" איז אריין רוקין אַ לעפעל אין אַ טאָפּ [=תקיעת כף" פירושה תחיבת כף לסיר]...

לבסוף נכנע אדמו"ר להפצרת החסידים, ואמר להם כי עלה בדעתו לפרש את האמור במשיח "ירום ונשא מאד", "מאד" אותיות "אדם", כמו אדם הראשון קודם החטא, אך נתיירא מלומר פירוש זה. עתה היה אצלי אבי נ"ע וציוה עלי לפרש כן.

[סב]

כשנודעה לר' אייזיל "נפילתו" של חברו החסיד המפורסם ר' יחזקאל מדרויא, שלח לחפשו ולהביאו אליו, אולי יצליח להעלותו ולהחזירו למצבו הקודם.

שהה ר' יחזקאל זמן מה אצל ר' אייזיל, וכשלא היה אפשר להמשיך בכך שכרו לו דירה בעיירה בעליצא (השוכנת מעברו השני של הנהר סאָז הסמוך להומיל).

לחתונת נכדו ר' שמעון לייזר תומרקין, שלח ר' אייזיל להביא את ר' יחזקאל לחתונה. כשהגיע, שאל אותו ר' אייזיל מה אמר אדמו"ר הקדוש על ענין מסויים, ור' יחזקאל השיבו. קפץ ר' אייזיל ממקומו והחל לרוץ בהתרגשות לאורך הבית. ניגש שנית לר' יחזקאל ושאלו שוב, ור' יחזקאל חזר על דבריו כמקודם. שוב רץ ממנו ר' אייזיל בהתרגשות, חזר אליו וצעק: אָט דאָס איז חצקל?! האם זהו חצקל?! ודאי שזהו חצקל! אַוודאי איז חצקל! וכך חזר ואמר כמה פעמים.

[סג]

שמעתי מזקני החסידים:

חתונתו של הרה"ק ר' יוסף יצחק בן אדמו"ר הצ"צ עם בתו של הרה"ק ר' יעקב ישראל מצ'רקס נערכה אצל המחנות; בשעת הסעודה ביקשו גדולי החסידים מהצ"צ שיאמר חסידות (היו ביניהם ר' אייזיל מהומיל, ר' הלל מפריטש, ר' נחום מצ'רניגוב ועוד הרבה רבנים גדולים).

כשפתח הצ"צ באמירת דא"ח, ענה הר"ר יעקב ישראל ואמר: נאמר "יוקח נא מעט מים", אין מים אלא תורה, לכן תאמרו נא אך מעט תורה.

- "יוקח נא מעט מים" נאמר קודם מתן-תורה - הגיב ר' אייזיל - אבל אחרי מתן-תורה הנה כל המרבה הרי זה משובח!

גם ר' נחום לא טמן ידו בצלחת: "יוקח נא מעט מים" אמר אברהם אבינו לאלו שנדמו לו כערביים, ולהם די במעט תורה...

חסידי וואָלין הרבים שהיו שם רצו לקורעו כדג, אך ר' הלל קם ממקומו, היסה את הקהל ואמר:

איתא בגמרא, שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא" פירש. עד שבא רבי עקיבא ודרש. כלומר, מי שלא היה רבי' היה פורש, אבל רבי' יכול וצריך לדרוש!

אך הכל לשוא, כי מיד שפתח הרבי באמירת החסידות, היו הם מתחילים לנגן, עד שחדל הצ"צ מלומר עוד.

[סד]

שמעתי מהחסידי ר' מרדכי יואל מהומיל:

בסעודת החתונה של ר' שניאור ("שנייקא") נכד הצמח־צדק (כמדומני שכך שמעתי, שזו היתה החתונה),⁷ שמע הצ"צ שאחד המסובים הזכיר את שמו של אדמו"ר הזקן נ"ע.

- מי הוא שמזכיר את שמו הקדוש?! - שאל הרבי - ווער האט אים געווסט?! ווער האט אים גיקאָנט?! אַז משיח וועט קומען וועלין מיר וויסין וואָס ער איז גיווען! [=מי ידע אותו?! מי הכיר אותו?! בביאת המשיח נדע מה הוא היה!]

עמד הצ"צ על רגליו ואמר בהתפעלות: פון ר' יוחנן בן זכאי איז ער געוויס גרעסער גיווען [=מר' יוחנן בן זכאי ודאי שהיה גדול], כי ר"י בן זכאי אמר "ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים ואיני יודע באיזו מוליכין אותי", שחשש שמא יוליכו אותו בדרך השני. אבל אדמו"ר הזקן, בפירוש שמעו מפיו הקדוש שאמר: אָף וועמען פאַר לאַזט איהר זאָך, אָף מיר?! איך וועל אין יענעם זייט ניט אַ קוק טאָן זיך! וועל גאָר ניט רואה פני גיהנם זיין! [=על מי אתם סומכים? עלי?! אני לא אביט כלל לכיון "ההוא"! לגמרי לא אראה את פני הגיהנם!]

רצה הצ"צ להמשיך ולדבר על המדריגות שלמעלה מר' יוחנן בן זכאי, אך לפתע אחזה צמרמורת בכל גופו, כי היה זקן וחלוש, נטלו אותו מן השולחן, עטפוהו בבגדים חמים והשכיבוהו על מיטתו.

[סה]

אדמו"ר האמצעי דרש פעם על הפסוקים "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המות ואת הרע.. ובחרת בחיים", והקשה, מדוע לא סיים ובחרת "בחיים ובטוב" כפי שפותח בשניהם?

וביאר מהו "חיים" ומהו "טוב", שזאת אפשר להבין לפי ההבדל בין "מות" ובין "רע" האמורים בפסוק. למשל, מי שקטעו לו ח"ו את ידו או את רגלו, הרי הוא מרגיש כאבים ויסורים גדולים, וזהו "רע", שמרגישים בו (ער פילט די שלעכטקייט). אבל "מות" הוא כמו החולה בשחפת ר"ל (חולי ה"דער"), שאינו מרגיש שום כאב, ובכל זאת הרי הוא כמת. כלומר, שהרע הוא חזק כליכך עד שאין מרגישים אותו כלל.

(7) כנראה שזו חתונתו של הר"ר שניאור בער בנו של אדמו"ר מו"ה ישראל נח מנעז'ין, שחתונתו נערכה בחיי אדמו"ר הצמח צדק (ראה בס' 'מבית הגזנים', עמ' שסד).

וכך הוא גם להיפך, "טוב" הוא כשמרגיש את הטוב האלקי, כי טוב חסדך מחיים. ו"חיים" הוא כשהטוב חזק כליכך עד שאין מרגישים אותו, והוא ענין הדביקות.

וזו כוונת הפסוקים, אני נותן לפניך שני דברים, "חיים" ו"טוב", וכדי שתדע את ההבדל ביניהם נותן אני לך גם "מות" ו"רע". מהם תבדיל בין "חיים" ו"טוב", וגם תדע שצריך להיות "ובחרת בחיים" דוקא, ולא ב"טוב" המורגש.

[סו]

שמעתי מהחסיד המפורסם ר' מרדכי יואל הלוי ז"ל, אודות הי"ט כסלו האחרון של ר' אייזיל מהומיל:

בכל י"ט כסלו היה ר' אייזיל בא בתחילת הערב לבית המדרש הגדול של ליובאוויטש, כשהוא לבוש בבגדי שבת, ובישבו במקומו בראש המסובים היה מבקש להביא את הרשימה של "חלוקת הש"ס" שנערכה בשנה שעברה, היה פותח ממסכת ברכות וקורא אליו את מי שנטל מסכת זו לחלקו, ושואל אותו האם למד וסיים את המסכת. וכך שאל והלך ממסכת למסכת לפי סדר הש"ס.

כך נהג גם בשנה האחרונה, ואז אירע ששאל את אחד הלומדים: האם למדת את המסכת שקיבלת עליך אשתקד? והלה השיב בחיוב. שאלו ר' אייזיל שוב: האם למדת את המסכת כולה? ושוב היתה התשובה חיובית. האם למדת את כל המסכת בשנה זו? המשיך ר' אייזיל ושאל, והפעם לא היתה תשובה בפיו של הנשאל.

- מה אתה שותק?

- מנהגי הוא ללמוד את הש"ס כסדר המסכתות - התנצל האיש - ובכל שנה כשאני מסיים את המסכת, משתדל אני לקבל בחלוקת הש"ס את המסכת שאחריה. בשנה שלפני האחרונה סיימתי את המסכת כמה שבועות לפני י"ט כסלו, וכדי שלא לבטל משיעורי התחלתי ללמוד את המסכת שאחריה, שאותה נטלתי אחר-כך בחלוקת הש"ס, ולמדתי כמה דפים לפני י"ט כסלו שעבר.

פתח ר' אייזיל ואמר: הנה אדמו"ר בתחילת אגרת הקודש מביא את הפסוק "תורת ה' תמימה", ומבאר שזו השלמת כל הש"ס כולו מדי שנה בשנה. כלומר, שרצונו הקדוש היה שישלימו את הש"ס בשנה זו דוקא! ואם למדת כמה דפים בשנה שעברה, הרי שעתה חסרים הדפים הללו להשלמת הש"ס כולו...

ציוה ר' אייזיל להביא גמרות רבות מאותה מסכת, חילקו את הדפים "החסרים" בין כמה מהלומדים, ורק כאשר סיימו הללו את הלימוד עשה ר' אייזיל את ה"סיום".

באותה התוועדות הירבה ר' אייזיל לספר סיפורים ולדבר מענין המאסר והגאולה, אמר חסידות, ושהה כמה שעות עם החסידים.

למחרת לא התפלל באריכות כדרכו בכל יום, וביקש ממקורביו שיבואו להתוועד בביתו, כי קשה היה לו ללכת לבית המדרש (וגם התפילה נערכה במנין שבביתו).

באמצע ההתוועדות אמר ר' אייזיל: קינדער! וואָס איז היינט? ניט גידאָווענט, ניט גילערנט, נאָר מיר טרינקען משקה? [=בְּנֵי! מה קרה היום? לא מתפללים, לא לומדים, רק לשותות "משקה" אנחנו שותים?]

נאָר היינט איז י"ט כסלו! ומהו היום טוב של י"ט כסלו? היינט איז דער רבי ארייס פון "טייני סאָווייעט". נו, אַז דער רבי איז ארייס, איז וואָס פאר אַ יום טוב איז דאָס? אַ ישועה! היינט דאַרף מען וויסען פאַר וועמען איז דאָס אַ ישועה. איך זאָל זאָגען פאַר דעם רבי איז דאָס אַ ישועה? ניין! פאַר דעם רבי איז גאָר אַלץ איינס גיווען ווען ער איז גיזעסין אין "טייני סאָווייעט" אָדער אין דער דעריי. עם האָט אין "טייני סאָווייעט" אייך גאָר נישט גיפעלט! אפילו להחליף בגדי שבת, האָט ער צו ריסן אַ פאַציילקע אָפּ בענדלאַך, פאַר בינדן די זאָקין אַלע ערב־שבת אנדערע. היינט פאַר וועמען איז די ישועה? אלא "לה' הישועה"! פאר דער גיט איז דאָס אַ ישועה! ווען דער רבי וואָלט חלילה ניט ארייס, וואָלט מען ניט גיווסט אַז עס פאַראַן אַ גיט אָפּ דער וועלט! היינט אַז פאַר דיר איז די ישועה, דאַרפסט דו זיין בשמחה! טאָ גיין טאנצין!

[=אלא שהיום הוא י"ט כסלו! ומהו החג של י"ט כסלו? היום השתחרר הרבי ממאסרו ב"טייני סובייט". נו, ואם הרבי השתחרר, אז מה החג? ישועה! עתה צריכים לדעת למי היתה הישועה. שמא נאמר שהישועה היא עבור הרבי? לא! לרבי לא היה משנה האם הוא יושב ב"טייני סובייט" או בביתו. לרבי לא היה חסר דבר אפילו ב"טייני סובייט"! גם בגדי שבת להחלפה לא חסרו לו, כי הוא קרע את מיטפחתו לסרטים ובכל ערב־שבת קשר את גרבו בסרט אחר. אס־כן למי הישועה? "לה' הישועה!" הישועה היא עבור הקב"ה! אילו הרבי לא היה חלילה משתחרר ממאסרו, לא היו יודעים ממציא אותו של הקב"ה בעולם! ומעתה שהישועה היא עבורך, צריך אתה להיות בשמחה! נצא אס־כן בריקוד!]

נתנו כל המסובים ידיהם זה לזה ור' אייזיל עמהם בעיגול, וסבבו בריקוד סביב השולחן. וכך היו מרקדים שעה ארוכה בעיניים עצומות ובדביקות גדולה.

[סז]

הרב המגיד ממזריטש שלח פעם את אחד מתלמידיו לראות "מה נעשה בעולם". לעת ערב הגיע התלמיד לכפר אחד וביקש ללון שם, אך בעל הכפר סירב

לאכסנו בביתו מאחר ורב הגליל לן אצלו, לרגל אסיפת רבני הגליל שהיתה צריכה להתקיים שם ביום המחרת.

התחנן התלמיד לפניו, הראה לו את בגדיו ספוגי המים מרוב הגשם שירד עליו בדרכו, ואמר לו שאינו זקוק לא לחדר מיוחד ולא למיטה, אלא רק לשכב על התנור החם לייבש את בגדיו ולהחם את גופו. חמל עליו בעל-הבית, והירשה לו לעלות על התנור שבחדרו של הרב.

כחצות הלילה קם הרב משנתו, ונתיישב להכין פלפול לדרשה שיהא עליו לשאת לפני הרבנים. אך גם כעבור שעה ושתיים לא הצליח הרב לבסס את החידוש העיקרי בדרשתו, מפני ריבוי הקושיות והסתירות שצצו לו בלימוד הסוגיא.

התלמיד שהאזין מעל התנור להתחבטויותיו של הרב, ירד ואמר לו: יסלח נא לי כבוד תורתו, הנה כבודו טעה בדבר אחד, ומכך נשתלשלו כל השיבושים והמעקשים שבדרך לימודו! ביאר לו התלמיד את הפשט לאשורו, חזר לשכב על התנור, והרב סיים את הכנת הפלפול בדרך מרווחת.

למחרת נתאספו לאותו מלון רבנים רבים, ואחר תפילת שחרית פתח רב הגליל את האסיפה וערך לפנייהם את הדרוש המפולפל שהכין לכבודם. כשסיים את הפלפול, עבר הרב לדבר על "כת" החסידים החדשה שבאו לפרוץ את גדר היהדות, לקעקע את חומותיה ולערער את יסודותיה, ומן ההכרח לרחקם ולהחרימם ולהוציאם מכלל ישראל!

תלמידו של המגיד שהאזין בהיחבא לדבריהם, יצא ואמר להם: שמעו נא רבותי! להוי ידוע לכם אשר כל הדרשה המפולפלת ששמעתם מהרב וכה נתפעלתם ממנה - שלי היא! ואלמלא העמדתי את רב הגליל על טעותו, לא היה מוצא את ידיו ואת רגליו בהבנת הסוגיא! לכן האזינו עתה למה שאומר לכם בפסוק של תורה:

"וברב גאונך תהרוס קמיך" - צי צוליב דיינע פולע גאונים וואָס דו האָסט, וועסטו מהרס זיין די וואָס שטעלן דיך אוף אַלע טאָג אַ קומה שלימה?! [=האם בגלל הגאונים הרבים שלך, תהרוס את אלו המקימים לך בכל יום קומה שלימה?!] "תשלח חרונוך יאכלמו כקש"!

מיד ירדה אש ואחזה בארבע פינות הבית, והוכרחו כולם לברוח מן המלון ולמלט את נפשם. המה נסו למקומותיהם, והתלמיד שב בשלום לבית רבו.

[סח]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל מהומיל:

פעמים רבות היה ר' אייזיל אומר בשעת התוועדות עם אנ"ש: ווען איך ווייס נאָר אַז איך האָב נאָך אַן אָדער פון "עפשטיין", וואָלט איך אייס געריסין! [=אילו רק ידעתי שפועם בי עדיין עורק אחד של "אפשטיין", הייתי תולש אותן!]

ולפעמים היה אומר על עצמו: וואָס בין איך? קיין חסיד בין איך ניט, וויילע איך פאָר צו קיינעם ניט! קיין רבי בין איך ניט, צו מיר פאָרט קיינער ניט! וואָס דען בין איך? מיין מדריגה איז "רשעים מלאים חרטות"! [=מה אני? אני חסיד, שהרי אין אני נוסע לאף אחד! איני 'רבי', שהרי אף אחד אינו נוסע אלי! אלא מה אני? אני במדריגת "רשעים מלאים חרטות"!]!

[סט]

פעם, אחרי ה"סדר" של ליל פסח, רצו אנ"ש המקושרים לר' אייזיל לדעת מה הוא עושה באותה שעה. הלכו לביתו, עמדו מאחורי דלתו ושמעוהו אומר את הפסוק "שמוני נותרה את הכרמים, כרמי שלא לא נטרתי", ועל התיבות "כרמי שלא לא נטרתי" חזר פעמים רבות בקולות ובבכיות נוראות, כשהוא מכה אגב כך באגרופו על השולחן: "כרמי שלי לא נטרתי..".

הבינו אנ"ש שאין זו השעה המתאימה להיכנס אל ר' אייזיל.

[ע]

ושוב היה מעשה, שאנ"ש המקורבים ביותר לר' אייזיל רצו לבוא לביתו ביום הראשון של סוכות ולבקשו שיאמר להם חסידות בענין ארבעת המינים. אך בידעם כי אם יבואו אליו אחר שהאיר היום לא יפנה אליהם, ואולי אפילו יקפיד עליהם ויגרשם מביתו, לכן החליטו להתאסף בבית המדרש דליובאוויטש ומשם ילכו לביתו כשעה קודם אור היום, כשאי אפשר עדיין לברך על הלולב.

כשהגיעו לביתו ראו והנה הנר דולק בסוכה, ושמחו שהנה באו בדיוק בזמן הנכון! כדי להיכנס לסוכתו של ר' אייזיל היו צריכים לעבור דרך המטבח, ושם פגשה אותם המבשלת בכעס: רשעים! גם את ארוחת הערב אין אתם מניחים לו לאכול?!

החסידים השתוממו למשמע אזניהם, וחשבו כי לא בדעת תדבר. אך היא סיפרה להם כי במשך כל הלילה היה ר' אייזיל מתפלל ערבית בקולות נוראים ובבכיות עצומות, ורק לפני כרבע שעה חדלו הקולות, ומן הסתם עושה הוא עתה "קידוש".

הציצו אנ"ש מבעד פתח הסוכה, ואכן, ר' אייזיל עמד והכוס בידו.
חזרו החסידים על עקבותיהם לבית-המדרש דליובאוויטש.

[עא]

תלמידי ר' אייזיל ישבו פעם והתוועדו בינם לבין עצמם, ובבואם לכלל הרגשה שחסרה להם חיות אמיתית נתמרמרו מאוד, והחליטו להיכנס אל ר' אייזיל כדי לשפוף לפניו את לבם ולבקש את עזרתו.

אף כי ניכר היה בו בר' אייזיל שהוא עוסק אותה שעה בהכנות ל"תיקון חצות", לא השתמט מהם ושאל מה בפייהם. שטחו התלמידים בפניו את כל מועקת לבם, ויען להם ר' אייזיל בקול בכיה עצומה: האי גברא נמי בהאי פחדא יתיב!... ויתמרמר מאוד עד שלא היה בכוחו לדבר עמם, אז יצאו את פניו ושבו למקומם.

[עב]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

רבים מאנ"ש מעיירות מאלעירוסיא [=אוקרינה] רצו לקבל עליהם את ר' אייזיל לרבי; נתייעצו המנהיגים ביניהם, החליטו שמקום מושבו יהיה בעיר צ'רניגוב, ושלחו את נציגיהם להומיל להביא אליהם את ר' אייזיל.

מרכבת-הדואר כבר עמדה הכן ליד הבית, העמיסו עליה את כל חפצי הבית שחשבו לקחת אתם, ואנ"ש דהומיל באו לקבל מר' אייזיל את ברכת הפרידה. ר' אייזיל עצמו החל גם הוא לצאת את הבית, וכשהגיע למזוזת הפתח השעין את ראשו על שתי זרועותיו במשך זמן רב, וכשהרים ראשו אמר: אינני נוסע! איך פאָר ניט! עס איז אַ רחמנות אָף דעם רבי'ס געזינד! [=אינני נוסע! רחמנות על משפחת הרבי!]

וציוה להחזיר הביתה את כל החפצים שהוציאו.

כשראו אנ"ש שהדבר מוחלט אצלו שלא להיות רבי' ואין להשיב, חזרו למאלעירוסיא כלעומת שבאו.

[עג]

סיפר הרה"ח ר' נחום מצ'רניגוב לאנ"ש בהומיל:

הייתי פעם בשבת אצל אדמו"ר האמצעי, ואחרי אמירת המאמר נכנסתי אל אדמו"ר והתחלתי צו קוויינקלען אָף די חסידות [=להסתפק על המאמר].

- וואָס קוויינקעלסטו יונגעראַן? - אמר לי הרבי [=אברך, מה אתה מסתפק] - האָב איך אָנגעהייבען מער צו קוויינקלען [=התחלתי להסתפק עוד יותר].

הסתכל בי הרבי ואמר: אח! דאָס איז נחום מיין אייזעלס? פאַר דיר וועל איך איבער געבין דעם בלאַט! [=אח! זהו נחום של אייזיל שלי? לך אתן את הדף הזה!]

וכאשר הפך את הדף היה זה מאמר חסידות.⁸

[עד]

בהומיל התגורר סופר סת"ם מפורסם "ר' שאול דער סופר", ועוד בזמני היו משלמים סכומים נכבדים עבור ה"פרשיות" שלו שנראו תמיד כחדשות. הוא היה אומן גדול בתיקון הדיו והקלף, בנוסף לעצם הכתיבה שהיתה תמה וישרה באותיות מהודרות.

באותה שנה שהיה אדמו"ר האמצעי ברוג'צ'וב בימי הפורים (מה שקוראים העולם בשם "דער גרויסער פורים" [=פורים הגדול]), היא השנה שנדפס אז לראשונה ספרו של אדמו"ר "שערי אורה" [שנת תקפ"ב], אמר אז אדמו"ר לאנ"ש שאם יאספו את הסכום הגדול שהוא נזקק לו אז לצדקה, יעשה להם פורים כזה אשר גם בשושן לא היה כמותו!

הסופר ר' שאול הביא אז דורון לאדמו"ר האמצעי, מגילה כתובה בכתיבת ידו. כאשר רק לקחה אדמו"ר בידו לעיין בה, קרא בקול: אַה! ליכטיג! ליכטיג! [=אה! אור! אור!]

בליל פורים ציוה עליו אדמו"ר שהוא יקרא את המגילה, וכאשר הגיע לפסוק "ויאמר המן בלבו, למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני", רקק בכל כוחו וקרא: אוך! קליפה טמאה! יכנס הרוח באבי אביך! והמשיך בקריאת המגילה.

המשכילים שבין אנ"ש היו בטוחים שלמחרת לא יתן לו אדמו"ר לקרוא את המגילה, אבל בבוקר ציוה הרבי להניח על שולחן הקריאה קערת "מגילה געלט" [=מעות מגילה] עבור הקורא, אדמו"ר עצמו נתן בקערה דינר זהב (אַ רענדל), וכל הגבירים והנגידים שהיו שם נתנו גם הם כל אחד דינר זהב. ואז נתקיימה בו בר' שאול ברכת העשירות שבירכו אדמו"ר הזקן.

[עה]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל הלוי דוכמאן מהומיל:

(8) במקור: וכאשר הפך הבלאט אז הי' חסידות.

הבעש"ט נ"ע היה פעם אחת בהומיל; העיר היתה אז קטנה מאוד, וליד הכניסה לעיר השתרע יער גדול. עתה אין כל זכר ליער, ואין שם אלא עמק גדול (הנקרא "רֶאָי"), ובמעלה העמק יש באר קטנה, וקבלה בידי אנשי העיר, שאת הבאר הזו חפר הבעש"ט במטהו כשנצרך ליטול ידיו במים קודם תפילת המנחה שהתפלל ביער.

אנשי העיר ציפו בדריכות לבוא הבעש"ט, וכשנכנס לעיר - בערב שבת קודש - הלך ישירות לבית הרב דמתא. ביתו של הרב היה ערוך ומוכן לכבודו של הבעש"ט, והרב יצא לקראת הבעש"ט לקבל את פניו. אך כאשר הגיע הבעש"ט לפתח הבית נעמד שם, וסירב להיכנס פנימה.

- מביתך נודף ריח רע - אמר הבעש"ט - ואיני יכול להיכנס!

רץ הרב פנימה, בדק בכל הפינות והזוויות, ולא מצא מאומה.

- רבינו - פנה הרב לבעש"ט - חיפשתי היטב ולא מצאתי שום דבר שמדיף ריח רע!

- אבל אני איני יכול להיכנס - חזר הבעש"ט על דבריו - הריח הרע עומד בעינינו!

עמד הרב משתומם, וחרדה גדולה נפלה עליו, שמא כוונתו של הבעש"ט שהוא עצמו הוא מקור הריח הרע (ובאמת היה הרב צדיק תמים).

אל תירא! - אמר לו הבעש"ט - לך אל ארון הספרים שלך, תוציא ממנו את הספר "חמדת ימים" (של ש"צ י"מ"ש) שמישהו העמידו בין הספרים שלך, והשלך אותו החוצה!

וכשקיים הרב את דברי הבעש"ט, נכנס הבעש"ט לביתו.

ביום ראשון עזב הבעש"ט את העיר, ובדרך יציאתו עמדו שלושה שקצים פולניים שהחלו לשחוק ממנו וגם השליכו עליו אבנים. אחד מהם צחק יותר מחבריו, וגם קרא לעומת הבעש"ט דברי זלזול בפולנית: "אוי טען ז'ידא ברֶאָדאָ יאָק אוצאָפּאָ" [=זקנו של היהודי הזה הוא כזקן התיש].

ירד הבעש"ט מן העגלה, ניגש לאותו ערל, היכה בכתפו ואמר לו בלשון פולין: "בענדז ז'ידם!" [=היה יהודי!] חזר הבעש"ט לעגלה והמשיך בדרכו. אותו שקץ רדף אחרי העגלה ולא השיגה עד שהגיעו לכפר אסאבין (המרוחק כעשרה קילומטר מהומיל).

נפל הערל לרגלי הבעש"ט והתחנן לפניו שיכרתו את בשר ערלתו. ושם בכפר מלו אותו כדת וכדין.

וסיפר אותו ערל לבעש"ט, שמאותו רגע שהיכהו בכתפו ואמר לו "היה יהודי",
נמאסה עליו הערלה כל-כך שהיה מוכן לקחת גרזן ולמול את עצמו!

[עו]

קבלה בידי אנשי הומיל, שהאשה שלקח הרב המגיד ממזריטש בזיווג שני,
היתה מהעיר הומיל.

[עז]

שמעתי מהחסיד ר' מרדכי יואל:

בקיץ שנת תרט"ז התפלל ר' אייזיל ב"מנין" שבביתו, לאחר קדיש "תתקבל"
נצרך לצאת, ובחזרתו הרגיש כי נפל שיתוק ר"ל באצבעות ידו הימנית.

- אָפְּנִים - הפטיר אז ר' אייזיל - אַז מי וויל שיים ניט איך זאָל ליִיגען תפילין
איך [=כנראה שכבר אין רוצים גם שאניח תפילין]...

וסבל ממחלה זו עד יומו האחרון שהוא בספירת "יסוד שביסוד" [כ"ו אייר,
תרי"ז].

כמה רופאים מומחים חיוו דעתם, שאם יקטעו את ראש אחת האצבעות עם
הציפורן, יתכן ותעלה ארוכה לשאר האצבעות, אבל ר' אייזיל סירב ואמר: וואָס
בין איך פאָר אַ בעל-בית אָף פרעמדע איברים?! מי האָט זיי מיר גיגעבין על זמן,
וכאשר יגיע הזמן דאָרף איך קומען און זאָגן, נאָ דיר דיינע איברים אַלע בשלימות!
[איזה בעל-בית אני על איברים שאינם שלי? נתנו לי אותם לזמן קצוב, וכאשר
תגיע השעה צריך אני לבוא ולומר, הא לך בשלימותם כל האיברים שנתת לי!]

ביומו האחרון, בין מנחה למעריב, ביקש מר' מרדכי יואל שיאמר לפניו את דף
הגמרא שבו הוא עומד בלימודו, וכשקרא ר' מרדכי יואל "בדוּתא היא", ציוה עליו
לומר "ברותא היא"!

אחר-כך שלח את ר' מרדכי יואל מאתו, והתחיל להתפלל ערבית. ושמעו כיצד
הוא אומר בתוך התפילה: פרצוף לאה זאגט די ווערטער, ופרצוף רחל זאגט די
ווערטער [= "פרצוף לאה" אומר את המלים הללו, ו"פרצוף רחל" אומר את המלים
הללו]. ובזה היה עסוק עד יציאת נשמתו בטהרה באור הבוקר.

מיד אחר תפילת שחרית החלו להתעסק בטהרה ובצרכי הקבורה, ומכל קצות
העיר באו לחלוק לו את הכבוד האחרון. קולותיהם ובכיותיהם של אנ"ש
שנתקצבו בבית וסביבו, נשמעו עד שהובא לקבורתו.

לא נשאוהו במיטה של החברה־קדישא, אלא הוציאוהו מביתו במיטתו שלו. וכדי שיוכלו להעביר את מיטתו החוצה, נאלצו לסתור את מזוזות כל הפתחים שמחדרו ועד פתח ביתו.

כשהורידוהו ממיטתו לקבר פתח ר' הערצע גינצבורג (גיסו של האדמו"ר מליאדי) בקינה "תורה תורה חגיגי שק", ובו ברגע נתחדשו היללות והבכיות מחדש, עד שנתרו ללא כח (כך שמעתי מר' מרדכי יואל ז"ל).

אחרי הלוויה נתאספו כל אנ"ש ועוד בעלי־בתיים רבים לבית־הכנסת ונהגו אבילות כזין.

כעבור זמן לא רב בנו "אוהל" על קברו של אותו צדיק, ובכל שנה ושנה ביום ה"יארציט" שלו באים רבים מאנ"ש להתפלל על קברו. תלמידיו באים כל אחד מעירו, מתפללים באריכות, מתוועדים מעט עד זמן מנחה גדולה, ואחרי תפילת המנחה מתפזרים לבתיהם.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן כן יהי רצון!

[עח]

אדמו"ר הזקן בעל ה'תניא' לא רצה להיות אפילו שעה אחת ללא רב, לפיכך, אחר הסתלקותם של הרב המגיד ממזריטש ובנו "המלאך", התקשר לר' מענדל מהורודוק כתלמיד לרב. אדמו"ר היה נוסע אליו עם כל בני־ביתו לראש־השנה, ושוהה שם אחרי אחרי "שבת בראשית".

באחת השנים אירע, שבליל שמיני־עצרת אחר תפילת ערבית, הגיע זמן אמירת ה"אתה הראית" ועריכת ה"הקפות", והרה"ק ר' מענדל סגור ומסוגר בחדרו ואינו יוצא לאמירת "אתה הראית". שלחו הציבור את השמש לדפוק על דלת חדרו ולהודיעו כי הכל ממתנים ליציאתו של הרבי ולעריכת ה"הקפות".

- לך והודיע לשולחך - אמר הרה"ק לשמש - שהשנה לא אומר לפניהם "אתה הראית", מאחר שהראוני עתה מן השמים מאה פירושים בפסוק זה, און איך האַלט ניט באַ זיי [=אינני עומד במדריגת מאה הפירושים], לכן לא אוכל לומר דבר וואָס איך האַלט ניט באַ דעם! [=לא אוכל לומר דבר שאינני "עומד" בו!]

מסר השמש את דברי הרבי לראשי הציבור, והם פנו אל אדמו"ר הזקן (שעמד מתבודד בקרן זוית) ושאלו בעצתו. אמר להם אדמו"ר שיזמינו את הרבי לדין־תורה, וכאשר יצא הפסק כן ישמרו לעשות.

נכנס השמש אל הרה"ק ר' מענדל והודיע לו כי ראשי הקהל קוראים אותו לדין־תורה בפני הרה"ק ר' זעלמלי ליטוואַק.

- טוב - הגיב הרבי - אף ר' זעלמלי וועל איך מיך פאַרלאַזען! [=על ר' זעלמלי יכול אני לסמוך!]

באו לפני אדמו"ר הזקן, והוא שאלם "מי הוא התובע?"

- אני הוא התובע! - השיב הגבאי הראשי - כבר כמה שנים שרבינו אומר "אתה הראית" לפני הציבור, השנה הוא ממאן לאמרו, ומי יעז פניו למלא את מקום רבינו באמירת הפסוק?
באמירת הפסוק?

- מה יש לו לרבינו להשיב? - שאל אדמו"ר הזקן,

חזר הרה"ק על דבריו, שהראו לו מאה פירושים בפסוק "אתה הראית", הוא אינו עומד במדרגה זו, וכיצד יוכל לומר דבר שאין הוא "מחזיק" בו?

- ר' מענדל - אמר לו אדמו"ר הזקן מיד - איהר האָט פאַרשפּילט [=הפסדתם בדין] בגלל שני טעמים: האחד מצד הסברא, והשני מצד הסיפור הידוע;

הסברא: דבר ידוע הוא כי במקום שהאדם עומד בו, ראייתו מגעת למרחקים גדולים בהרבה ממקום עמידתו. ואם ילך האדם ויגיע לאותו מקום רחוק שאותו הוא ראה, הנה יראה משם למרחק גדול עוד יותר ממה שראה ממקומו הראשון. וגם רבינו, במקומו הנוכחי רואה הוא ב"אתה הראית" מאה פירושים שעדיין לא הגיע אליהם, אבל כשיגיע אליהם הרי יראה עוד פירושים לאין סוף, שהרי אורייתא וקוב"ה כולא חד, וכשם שקוב"ה הוא אין־סוף, כך גם התורה אין אין־סוף ויש בה פירושים לאין קץ. לכן מצד הסברא הזו אין לרבינו להימנע מלומר את ה"אתה הראית".

וטעם השני הוא הסיפור הידוע:

זוג זקנים היו גרים שנים רבות למרגלותיו של הר גבוה וזקוף, וחיו כל ימיהם בצער מכל הטינופת והפסולת שנשפכו אליהם מן ההר. יום אחד החליטו לנסות ולצאת מן הרפש והטיט שבו היו שקועים שנים רבות, ובמאמצים רבים הצליחו לטפס ולעלות כמה אמות בגובה ההר, וחפרו לעצמם מערה גדולה שבה יוכלו ללון. למחרת המשיכו במלאכתם, טיפסו עוד כמה אמות במעלה ההר, חפרו מערה נחו בה מעמל היום, כדי שיוכלו להמשיך ולעלות למחרת היום. כך עמלו ימים רבים, עד שהצליחו להתרומם כעשרים או שלושים אמות מעל פני הקרקע. זרמי המים עדיין שטפו אותם, אבל לא ניקו במקומם.

יום אחד ראתה הזקינה את בעלה יושב ובוכה. שאלה אותו על מה ולמה, והוא הסביר: האם אין את רואה עד כמה מרוחקת מאיתנו פיסגת ההר?! הרי אפילו אם נאריך ימים כשנות מתושלח לא נצליח לעולם להגיע לראשו וליהנות מהאוויר הצח המנשב שם! ולמה זה אנו עמלים ויגיעים לריק כל הימים!?

זקן שוטה! - השיבה לו אשתו - האם כבר שכחת כיצד היינו חיים ברפש ובטייט?! והנה עתה הרוויח לנו הקב"ה שיצאנו מן הטינופת, וגם אם לא נגיע לעולם לראש ההר, אבל "פון בלאָטע זיינען מיר ארויס!" [=מן הבוץ יצאנו]!

וגם רבינו - המשיך אדמו"ר הזקן בדבריו - אף אם לא הגיע לכל מאה הפירושים שב"אתה הראית", אבל "פון בלאָטע זיינען מיר ארויס" במשך הימים הנוראים, נפטרנו מכל זוהמתינו וטומאתינו וזכינו לגילויים הנעלים, ועל כך עלינו לשמוח ב"הקפות" וב"אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים!"

[עט]

כשרצה הגאון [ר' רפאל הכהן] בעל "תורת יקותיאל" לקבל את הרבנות בעיר פראג, היה התנאי ביניהם, שחכמי פראג יציגו לו שאלה חמורה, ובאם ישיב להם תשובה נכונה יתנו לו את כתב הרבנות, ובאם לאו - יחזור למקומו. והוסכם ביניהם להיפגש באחד הכפרים הסמוכים לפראג ושם יאמרו לו את השאלה. הגאון בעל ה"תורת יקותיאל" שמע את השאלה, וביקש מהם לתת לו זמן שלושה ימים לעיין בה.

בעת ההיא אמר הרה"ק המגיד הגדול ממזריטש לתלמידו הרה"ק ר' זוסיא מהאניפולי: למה זה תשב כל הזמן בביתי, צא מעט לעולם ולך לדרך! יצא הרה"ק ר' זוסיא לדרך, והגיע עד לאותו כפר שבו שהה ה"תורת יקותיאל", והיה זה ביום הראשון משלושת הימים שניתנו לו לעיין בשאלה החמורה.

ביקש הרה"ק מבעל המלון לתת לו להינפש על התנור, והיה זה באותו חדר שבו התאכסן ה"תורת יקותיאל". כשהתחיל הגאון לעיין בשאלה ולהעמיק בה, ירד הרה"ק מעל התנור והחל מהלך בחדר לארכו ולרחבו כשהוא מעשן ב"לילקע" [=מקטרת] שלו ומנעליו נוקשים בריצפת העץ.

פנה אליו הגאון וביקש ממנו שיחדל מלהעלות עשן ולדפוק במנעליו, כי הדבר מבלבל אותו מעיונו.

- דו וועסט סאַי ווי ניט וויסען! [=בין כך וכך לא תדע]! - הפטיר הר"ר זוסיא, והמשיך לצעוד ולעשן. וכך חזר הדבר ונשנה כמה פעמים, הגאון מבקשו שלא יפריע לו והר"ר זוסיא משיב לו "דו וועסט סאַי ווי ניט וויסען", עד כי שאל אותו הגאון: ואתם יודעים!?

כן! - השיב הר"ר זוסיא - אני יודע היטב את כל הענין ואת פשר השאלה, אבל לא אומר לך אלא רק בתנאי שתבטיח לי ליסע אתי לרבי!

הסביר לו הר"ר זוסיא חלק קטן מן הענין, עיני הגאון אורו וביקש ממנו שיאמר לו את הענין כולו, אך הרה"צ לא הסכים עד שה"תורת יקותיאל" הבטיח לו

בתקיעת־כף ובכל חומר שהוא יסע אתו לרבו, רק אז ביאר לו הר"ר זוסיא את הענין כולו באר היטב.

התשובה מצאה חן בעיני חכמי פראג, נתנו בידו את כתב הרבנות והכתירוהו בשם "רבה של פראג", והוא ישב על כסא הרבנות, והסיח מדעתו את הבטחתו. אך הר"ר זוסיא לא הרפה ממנו, בא אליו ותבע את קיום ההבטחה.

- מיהו איפוא רבכם? - שאל אותו ה"תורת יקותיאל", והרה"ק השיבו שהוא המגיד ממזריטש.

- ירשני נא לנסוע קודם לרבי הגר"א מווילנא - ביקש הגאון - ואטול ממנו רשות.

הרשות נתונה - השיב הר"ר זוסיא - אבל בשום אופן לא אמחול על תקיעת־הכף ועל ההבטחה!

סיפר ה"תורת יקותיאל" לגר"א את הענין כולו, והגר"א הסכים לנסיעתו, ופקד עליו שבהיותו במזריטש יפקח עיניו היטב על כל פרטי עבודתם ולימודם, וגם ציוה לו לשאול מאת המגיד פירושו של מאמר מסויים בזוהר הקדוש.

בהיותו במזריטש נתפעל ה"תורת יקותיאל" מהקדושה והטהרה שראה שם, וכשביקש את המגיד שיפרש לו את מאמר הזוהר, אמר לו המגיד שרק אם הגר"א בעצמו יבוא אליו יאמר לו את הביאור.

חזר הגאון וסיפר לגר"א את כל הגדולות והנפלאות שראו עיניו במזריטש, והרבה לדבר על לבו שיסע גם הוא אל המגיד.

- בימים האחרונים - סיפר לו הגר"א - בכל יום ויום, היה בא לבית־המדרש אברך שישב לא רחוק ממני ולמד אותם העניינים שלמדתי אני, והיה לימודו בקול רם ובהרחבת הביאור במתיקות גדולה. עד שיום אחד ניגש אלי וביקש שנלמד בצוותא חדא. אני סירבתי להצעתו, המשיך הגאון, כי חששתי שמא הוא מן הסיטרא־אחרא ר"ל. ומאותו טעם ירא אנכי לנסוע אל המגיד, פן הוא מעשה שטן ללכדני ברשת הטומאה.

ויאמר לו ה"תורת יקותיאל": הנה ידוע כי הוא השטן הוא היצר־הרע, ואולי הוא מעשה שטן ותחבולת היצר למנוע מכבודו את הטוב הגדול הזה!

וכמעט שהסכים הגר"א לדבריו, אך תלמידיו ואמו סבבוהו ומנעו ממנו לנסוע למזריטש.

[פ]

מה ששמעתי מר' ליב (טשאטניקער?):

בשעה שהרה"ק ר' ישראל מרוז'ין נאלץ לעקור מארץ רוסיא, באו אליו מקושריו לקבל ממנו את ברכת הפרידה.

ויאמר להם הרה"ק: שמעו נא את אשר אני מבקש מכם; מאחר שההשגחה העליונה גזרה עלי לעזוב אתכם, אנא, מכאן ואילך תשתדלו להתפלל בזמן התפילה ככתוב בשולחן-ערוך. עד כה, כשהייתי אתכם בצוותא חדא לא הקפדתי שתזיהרו בדבר זה, אבל מעתה חפצי שתשמרו על זמן התפילה. ואמשול לכם משל:

מנהג העולם, כשהאיש קם בבוקר והולך לבית-הכנסת להתפלל, באותה שעה נשאר אתו בבית ומכינה את ארוחתו ("וואַרמעס"). פעם חזר האיש מן התפילה, ואשתו אמרה שהארוחה עדיין אינה מוכנה. המתין האיש בסבלנות שעה או שעתיים, ואחר-כך הגישה לו אשתו את המאכל הרגיל, דהיינו "קרופניק".

האיש שחשב כל הזמן שאשתו מכינה לו מאכל יוצא מגדר הרגיל, כגון "בלניצעס" או "קרעפליך", רגז עליה והרים את קולו בכעס: אַף די קרופניק מיט וואַסער האָב איך אייך גידאַרפט וואַרטין אזיי לאַנג?! [=גם בשביל גריסים במים צריכים להתמתין כל-כך הרבה זמן?!]

והנמשל מובן, כי אילו אחר השהיות הייתם מתפללים כדבעי למהווי, אזי לא היה בכך כל דבר רע, אבל אם העליונים מחכים לתפילתכם במשך כמה שעות, ולבסוף אין זה אלא "קרופניק מיט וואסער", כמובן שזה גורם לקפידה ר"ל. אך כל זמן שהייתי אתכם היה הדבר יכול לעבור, אבל מעתה השמרו לכם לבל תאחרו את זמן התפילה.

נפטרו החסידים מאת פני הרה"ק בברכת הפרידה לחיים ולשלום, ויצאו לדרכם. באחד הכפרים הסמוכים לדרך המלך התגורר אחד מחבריהם החסידים, שלא היה באפשרותו להצטרף אליהם בנסיעתם אל הרבי, ומחמת שהיה מן המצויינים שבהם החליטו להאריך את דרכם ולהיכנס אליו, כדי לספר לו את מה שזכו לשמוע מפי הרה"ק.

ברם, אותו חסיד לא נתפעל כלל מהמאמר הזה, אלא אדרבה!

חבל שלא הייתי גם אני באותו מעמד - אמר לחבריו - כי אילו הייתי אני שומע זאת מהרבי הייתי משיב ואומר לו, במה דברים אמורים, רק כשהאיש והאשה אינם חיים ביניהם בטוב; אבל אם שורה ביניהם האהבה הרי הבעל לא יקפיד על אשתו גם בשעה שהוא נאלץ להמתין שעה ושעתיים!

נתפעלו החסידים מדברי חברם, והחליטו לחזור אל הרה"ק ולשמוע מה יענה לדבר הזה.

ואמנם, גם הרה"ק נתפעל מדברי החסיד, פניו נעשו כלפיד אש והחל לילך בחדרו אחת הנה ואחת הנה, ואמר בקול: אח! אח! אח! וואָס עס קען טרעפּין! עס קען אַמאָל אַראָפּ אַ נשמה בזה העולם רק צוליב זאָגין אַיין גוט וואָרט פאַר אידין! [=אח! אח! אח! מה שיכול לקרות! יכול להיות שתדד נשמה לעולם הזה רק כדי לומר "מלה אחת טובה" על ישראל!]

חזרו החסידים לביתם, ונטו שוב מן הדרך לבית חברם. אך כשהגיעו לאותו כפר ראו שאנשים רבים מלווים את מיטתו למנוחת עולמים. ונתברר כי שבק חיים באותה שעה שיצאו הדברים מפי הרה"ק.

לזכות

החתן הרה"ת ישראל שי'

והכלה המהוללה מרת חי' מושקא תחי'

פיידן

לרגל נישואיהם בשעה טובה ומוצלחת

כ"ב אלול ה'תשפ"ד

נדפס ע"י ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' דוד יצחק וזוגתו מרת דינה רייזל שיחיו פיידן

הרה"ת ר' לוי יצחק וזוגתו מרת חנה שיחיו מונדשיין

ולזכות זקניהם

ר' ראובן אפרים וזוגתו מרת איידל שיחיו דיק

מרת ברכה תחי' רייך

מרת נחמה תחי' איטקין